

# Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych

## AGLOMERACJI WAŁBRZYSKIEJ



wersja nr 2

czerwiec 2014

**SPIS TREŚCI**

I. Wstęp.....	3
II. Słownik.....	4
III. Podstawa prawna Strategii ZIT .....	6
IV. Określenie obszaru wsparcia Strategii ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej (obszar funkcjonalny Aglomeracji Wałbrzyskiej) .....	7
V. Syntetyczna diagnoza rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru wsparcia Aglomeracji Wałbrzyskiej.....	8
VI. Analiza SWOT .....	38
VII. Strategia.....	47
VIII. Opis priorytetów i działań wraz z terytorialnym wymiarem wsparcia.....	53
IX. Plan finansowy Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Wałbrzyskiej ..	99
X. Lista projektów strategicznych wdrażanych w formule pozakonkursowej.....	105
XI. Lista projektów komplementarnych możliwych do realizacji w formule poza ZIT .....	106
XII. System wdrażania Strategii ZIT AW, w tym zasady i tryb wyboru projektów oraz propozycja kryteriów wyboru projektów .....	107
XIII. Odniesienie do stosowania instrumentów finansowych w ramach realizacji Strategii ZIT AW ...	109
XIV. Opis procesu konsultacji społecznych Strategii ZIT AW .....	110
XV. Wyniki strategicznej oceny oddziaływania na środowisko .....	111
XVI. Załączniki.....	112

## I. Wstęp

We współczesnym świecie nasilają się procesy aglomeracyjne. Miasta stają się centrami wzrostu decydującymi o poziomie życia i rozwoju otaczających ich obszarów.

Równocześnie obserwuje się nasilenie konkurencji pomiędzy państwami, regionami, a nawet gminami. Konkuruje się nie tylko o inwestorów, ale również o mieszkańców, turystów, studentów, instytucje, a także zewnętrzne źródła finansowania. O pozycji ekonomicznej obszaru może zadecydować przedsiębiorczość jego mieszkańców, o ile będzie efektywnie wspierana przez władze samorządowe. Aby działania wspierające mogły być skuteczne, muszą istnieć solidne podstawy infrastrukturalne i instytucjonalne, zaś samorząd powinien dysponować odpowiednimi środkami i narzędziami umożliwiającymi skuteczne wsparcie. Dobro publiczne wymaga zatem kooperacji władz samorządowych, czemu służyć powinny działania zmierzające do zacieśniania współpracy. Dodatkowym wyzwaniem są zmiany związane z perspektywą finansową Unii Europejskiej 2014–2020 oraz na nowo wytyczonymi priorytetami UE zawartymi w strategii Europa 2020.

W rezultacie 16 gmin tworzących Aglomerację Wałbrzyską przyjęło wspólną deklarację rozpoczynającą współpracę, która zaowocowała opracowaniem i zatwierdzeniem Strategii Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020. Jest to dokument określający najważniejsze kierunki działań rozwojowych w obszarze funkcjonalnym aglomeracji. Uwzględniając istotną rolę zachodzących procesów integracyjnych w 2013 r., Aglomeracja Wałbrzyska przyjęła nowych członków, tzn. gminy: miejską Świdnica, wiejską Świdnica, Jaworzyna Śląska, Strzegom, Żarów, Dobromierz, Marcinowice.

Dzięki instrumentom polityki terytorialnej i miejskiej w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2014–2020 rysuje się realna szansa na uzyskanie wsparcia środkami Funduszy Strukturalnych i Funduszu Spójności w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Dokumentem niezbędnym do realizacji instrumentu ZIT jest Strategia ZIT, która została przygotowana na potrzeby uzyskania zgody Samorządu Województwa Dolnośląskiego na realizację Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Aglomeracji Wałbrzyskiej.

## II. Słownik

- **Aglomeracja Wałbrzyska** – inicjatywa gmin: Boguszów-Gorce, Czarny Bór, Dobromierz, Głuszycza, Jaworzyna Śląska, Jedlina-Zdrój, Kamienna Góra – miasto, gmina wiejska Kamienna Góra, Lubawka, Marcinowice, Mieroszów, Nowa Ruda – miasto, gmina wiejska Nowa Ruda, Stare Bogaczowice, Strzegom, Szczawno-Zdrój, Świebodzice, Walim, Wałbrzych, miasto Świdnica, gmina wiejska Świdnica, Żarów, które na podstawie porozumienia realizują wspólną strategię rozwoju.
- **Obszar wsparcia Aglomeracji Wałbrzyskiej** – teren, którego granice określa obszar gmin tworzących Aglomerację Wałbrzyską.
- **Beneficjent** – podmiot, o którym mowa w art. 2 pkt 10 lub w art. 63 rozporządzenia ogólnego.
- **Dofinansowanie** – współfinansowanie UE lub współfinansowanie krajowe.
- **Instrument finansowy** – instrument finansowy, o którym mowa w części drugiej, w tytule IV rozporządzenia ogólnego.
- **Instytucje Otoczenia Biznesu** – podmioty działające na podstawie zorganizowanej formy prawnej zajmujące się statutowo wsparciem przedsiębiorczości i rozwoju biznesu.
- **Instytucja Zarządzająca RPO WD (IZ RPO WD)** – Zarząd Województwa Dolnośląskiego.
- **Projekt** – przedsięwzięcie zmierzające do osiągnięcia założonego celu określonego wskaźnikami, posiadające określony początek i koniec realizacji, zgłoszone do objęcia lub objęte współfinansowaniem UE.
- **Priorytet inwestycyjny** – jeden z priorytetów wymieniony w Artykule 5 ROZPORZĄDZENIA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i przepisów szczególnych dotyczących celu „Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia” oraz w sprawie uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006, a także w Artykule 3 ROZPORZĄDZENIA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) nr 1304/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1081/2006.
- **Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego (RPO WD)** – program służący realizacji na terenie województwa dolnośląskiego umowy partnerstwa w zakresie polityki spójności w rozumieniu art. 5 pkt 7a ustaw z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.
- **Rozporządzenie ogólne** – Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne, dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006.
- **Strategia Aglomeracji Wałbrzyskiej 2013–2020** – dokument strategiczny Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020.
- **Strategia ZIT** – dokument wykonawczy do Strategii Aglomeracji Wałbrzyskiej 2013–2020 określający zintegrowane działania służące rozwiązywaniu problemów gospodarczych, środowiskowych, klimatycznych, demograficznych i społecznych, które mają wpływ na obszary miejskie, o których mowa w art. 7 ust. 1 Rozporządzenia

Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i przepisów szczególnych dotyczących celu „Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia” oraz w sprawie uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 oraz Umowie Partnerstwa.

- **Umowa Partnerstwa** – dokument przyjęty przez Rząd RP określający strategię interwencji funduszy europejskich w Polsce w latach 2014–2020. Instrumentami realizacji Umowy Partnerstwa są krajowe programy operacyjne i regionalne programy operacyjne.
- **Wnioskodawca** – podmiot, który złożył wniosek o dofinansowanie projektu.
- **Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT)** – instrument rozwoju terytorialnego realizowany na podstawie Artykułu 36 Rozporządzenia Ogólnego.
- **Związek ZIT AW** – porozumienie jednostek samorządu terytorialnego zawarte na podstawie Ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz. U. z 2013 r. poz. 594 z późn. zm.) w zakresie współpracy w celu wspólnej realizacji ZIT.

### III. Podstawa prawna Strategii ZIT

Zatwierdzone przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego „Zasady realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce” określają, iż podstawą prawną realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych jest uchwała organu wykonawczego Związku ZIT w sprawie przyjęcia Strategii ZIT.

Ponadto Strategia ZIT AW realizowana będzie na podstawie:

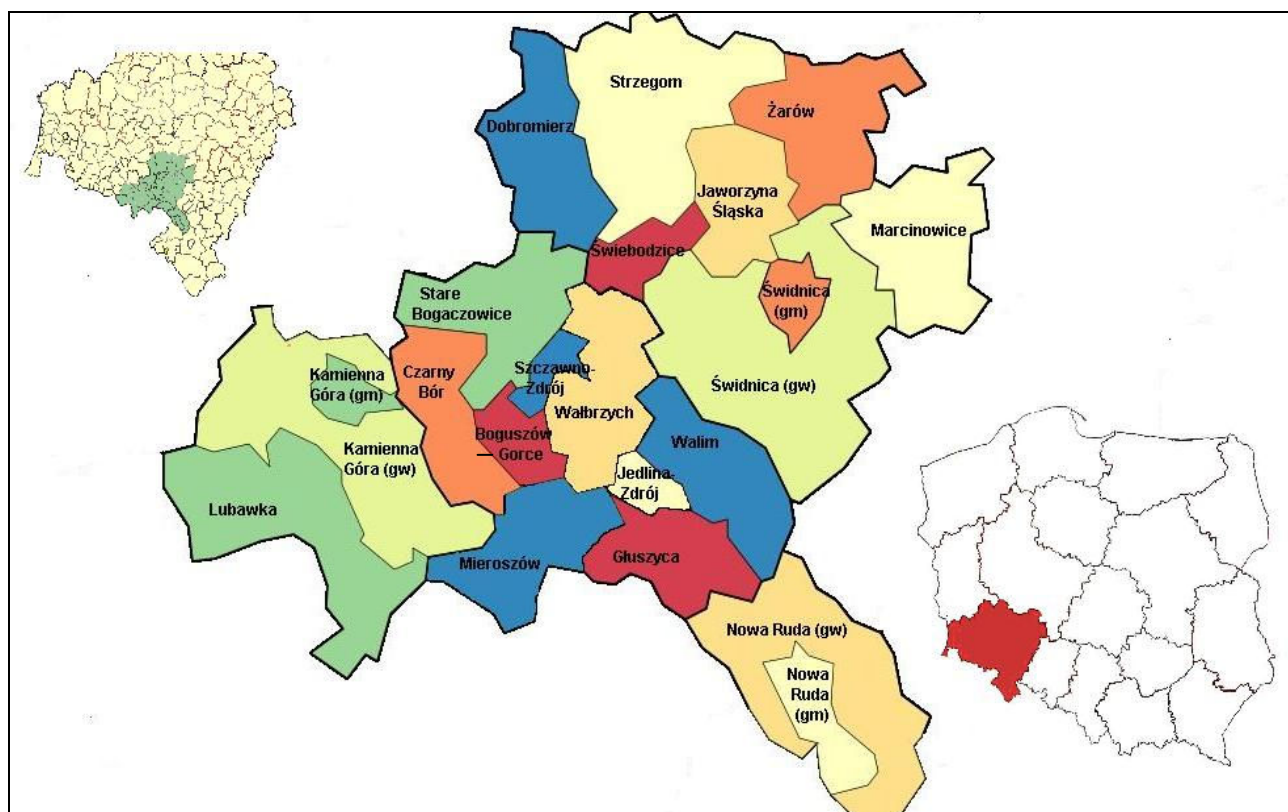
- Artykułu 36 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne, dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006;
- Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i przepisów szczególnych dotyczących celu „Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia” oraz w sprawie uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006;
- Ustawy o zasadach realizacji programów operacyjnych polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020;
- Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2006 r. nr 227, poz. 1658 z późn. zm.);
- Ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz. U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.), art. 10 ust. 1 i art. 18 ust. 2 pkt 12 ustawy;
- Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2014–2020.

#### IV. Określenie obszaru wsparcia Strategii ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej (obszar funkcjonalny Aglomeracji Wałbrzyskiej)

Aglomerację Wałbrzyską (AW) tworzą 22 gminy (Kamienna Góra – miasto, gmina wiejska Kamienna Góra, Lubawka, Nowa Ruda – miasto, gmina wiejska Nowa Ruda, Świebodzice, Boguszów-Gorce, Szczawno-Zdrój, Czarny Bór, Głuszyca, Mieroszów, Walim, Wałbrzych, Jedlina-Zdrój, Stare Bogaczowice, miasto Świdnica, Jaworzyna Śląska, Strzegom, Żarów, Dobromierz, Marcinowice i gmina wiejska Świdnica), zlokalizowane w południowej części województwa dolnośląskiego, które należą do czterech powiatów (wałbrzyskiego, kamiennogórskiego, świdnickiego oraz kłodzkiego). Podstawą jej utworzenia było przyjęcie *Deklaracji Wałbrzyskiej* wyznaczającej działania zmierzające do nadania stosownej rangi niniejszemu obszarowi i aktywizacji społeczno-gospodarczej aglomeracji.

Pod względem powierzchni (1748 km<sup>2</sup>) Aglomeracja Wałbrzyska stanowi ponad 9% obszaru województwa dolnośląskiego. Około 18,3% powierzchni aglomeracji stanowią obszary miejskie. Dla porównania: wskaźnik ten dla Dolnego Śląska wynosi 11%. Do największych pod względem powierzchni gmin w Aglomeracji Wałbrzyskiej należą: gmina wiejska Kamienna Góra, gmina wiejska Nowa Ruda, Strzegom, gmina wiejska Świdnica oraz Lubawka. Ich łączna powierzchnia stanowi ok. 49% powierzchni aglomeracji.

**Rysunek 1.** Obszar wsparcia Aglomeracji Wałbrzyskiej na tle Polski i województwa dolnośląskiego



Źródło: opracowanie własne.

## V. Syntetyczna diagnoza rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru wsparcia Aglomeracji Wałbrzyskiej

Rozwój regionalny, subregionalny i lokalny jest procesem złożonym, a jego analiza wymaga uwzględnienia sfery ekonomicznej, społecznej, infrastrukturalnej i środowiskowej. Poniżej przedstawiona diagnoza została przygotowana przede wszystkim na podstawie danych pochodzących ze statystyki publicznej – Banku Danych Lokalnych GUS<sup>1</sup>. Tam, gdzie było to możliwe, ze względu na dostępność danych, dokonano porównania sytuacji Aglomeracji Wałbrzyskiej z sytuacją na Dolnym Śląsku i w Polsce.

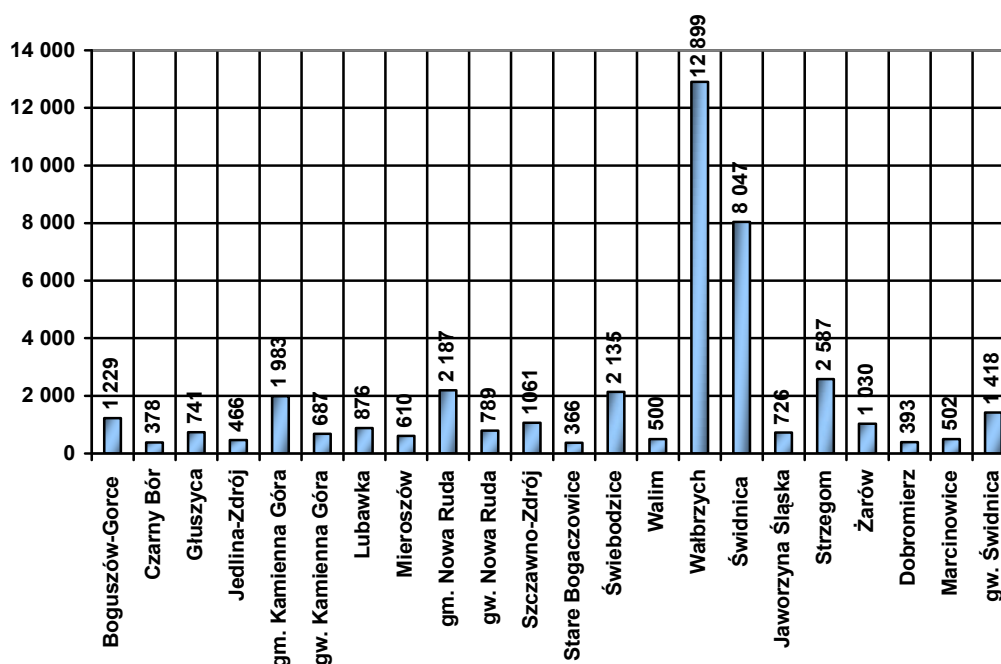
W celu zaprezentowania dynamiki zmian porównywano dane za rok 2004 (rok przystąpienia Polski do Unii Europejskiej) i rok 2012. Ilekroć w tekście diagnozy nie wskazano roku, którego dotyczą dane statystyczne, należy rozumieć, że są one podawane dla roku 2012. Szczegółowe zestawienia danych statystycznych znajdują się w tabelach załączonych do Strategii ZIT.

### 1. Sfera gospodarcza Przedsiębiorczość

Pod względem gospodarczym Aglomeracja Wałbrzyska jest silnie zróżnicowana i w całości nie wykorzystuje swojego potencjału zasobów naturalnych i ludzkich oraz położenia geograficznego. Wynika to m.in. z barier infrastrukturalnych i społeczno-gospodarczych.

W 2012 r. na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej funkcjonowało 41 610 podmiotów gospodarczych sektora prywatnego, w tym 28 374 przedsiębiorstwa osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą oraz 2549 spółek prawa handlowego. Na terenie aglomeracji działało również 620 spółek z udziałem kapitału zagranicznego.

Wykres 1. Podmioty gospodarcze w Aglomeracji Wałbrzyskiej – sektor prywatny, rok 2012



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

<sup>1</sup> Źródło: [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p\\_name=indeks](http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks).



W porównaniu z 2004 r. nastąpił wzrost zarówno ogólnej liczby podmiotów gospodarczych sektora prywatnego (wskaźnik dynamiki 106), jak i spółek prawa handlowego (wskaźnik dynamiki 121), w tym także z udziałem kapitału zagranicznego (wskaźnik dynamiki 115). Powyższą tendencję zaobserwowano również w kraju i na Dolnym Śląsku. Zaznaczyć przy tym należy, że wzrost liczby podmiotów gospodarczych, w tym spółek, był w Aglomeracji Wałbrzyskiej wolniejszy niż w kraju i na Dolnym Śląsku. Równocześnie w analizowanym okresie zmniejszyła się w Aglomeracji Wałbrzyskiej liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (wskaźnik dynamiki 95). W Polsce i na Dolnym Śląsku liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w latach 2004–2012 wzrosła, a wskaźnik dynamiki wynosił odpowiednio 106 i 102. W Aglomeracji Wałbrzyskiej największy potencjał gospodarczy skupiony jest w dwóch wiodących miastach, tj. Wałbrzychu i Świdnicy. W miastach tych zlokalizowanych jest najwięcej przedsiębiorstw, zarówno osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, jak i spółek prawa handlowego. Łącznie w powyższych miastach zarejestrowanych jest ok. 50,3% wszystkich prywatnych podmiotów mających siedzibę w Aglomeracji Wałbrzyskiej, 47,4% osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, 57,1% spółek prawa handlowego i 47,6% spółek z udziałem kapitału zagranicznego.

Gospodarczy potencjał Wałbrzycha i Świdnicy wspierany jest przez lokalne ośrodki rozwoju takie jak: Kamienna Góra, Nowa Ruda, Świebodzice i Strzegom. Z powyższych lokalnych ośrodków rozwoju tylko Kamienna Góra i Strzegom w stosunku do 2004 r. zanotowały wzrost liczby przedsiębiorstw prywatnych, w tym również osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Liczba podmiotów sektora prywatnego w omawianym okresie zwiększyła się w Kamiennej Górze z 1774 do 1983 (wskaźnik dynamiki 112), a przedsiębiorstw prowadzonych przez osoby fizyczne z 1320 do 1341 (wskaźnik dynamiki 102). W Strzegomiu nastąpił wzrost liczby podmiotów sektora prywatnego z 2381 do 2587 (wskaźnik dynamiki 109), a liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zwiększyła się z 1802 do 1850 (wskaźnik dynamiki 103). W Nowej Rudzie liczba podmiotów sektora prywatnego zmalała z 2228 do 2187 (wskaźnik dynamiki 98), a w Świebodzicach z 2199 do 2135 (wskaźnik dynamiki 97). Równocześnie w czterech wymienionych ośrodkach widoczny jest wzrost liczby spółek prawa handlowego, jednak dynamika ich powstawania jest mniejsza niż średnia dla Dolnego Śląska. Zaznaczyć również należy, że w przypadku Strzegomia odnotowano spadek liczby spółek z udziałem kapitału zagranicznego (z 39 do 38).

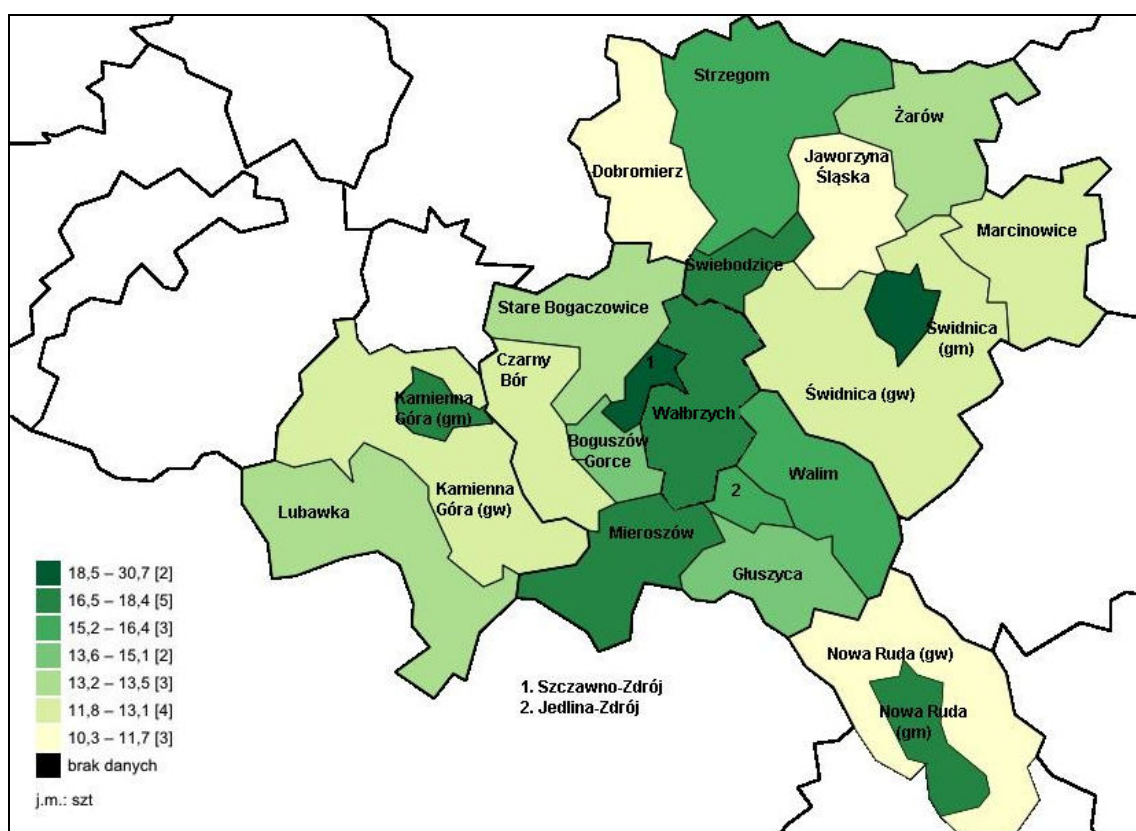
W przyszłości istotnymi ośrodkami wzrostu gospodarczego w Aglomeracji Wałbrzyskiej mogą stać się Szczawno-Zdrój i Żarów. Na terenie Szczawna-Zdroju zarejestrowanych było łącznie 1061 podmiotów gospodarczych zaliczanych do sektora prywatnego, w tym 749 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, 64 spółki prawa handlowego i 15 spółek z udziałem kapitału zagranicznego. Jednocześnie miasto wykazuje relatywnie szybkie tempo wzrostu liczby spółek. Dynamika wzrostu liczby spółek w latach 2004–2012 wyniosła w Szczawnie-Zdroju 133, podczas gdy w całej Aglomeracji Wałbrzyskiej 116. W Żarowie w 2012 r. funkcjonowało 1030 podmiotów gospodarczych sektora prywatnego, w tym 720 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą i 67 spółek. Znamienne jest, że odnotowano aż 20 spółek z udziałem kapitału zagranicznego. Jednocześnie wskaźniki dynamiki przyrostu spółek prawa handlowego i spółek z udziałem kapitału zagranicznego wynoszące odpowiednio 186 i 250 były najwyższe w całej Aglomeracji Wałbrzyskiej.

Najniższy potencjał gospodarczy mierzony liczbą przedsiębiorstw sektora prywatnego wykazują gminy: Stare Bogaczowice, Czarny Bór, Dobromierz, Walim i Marcinowice. Istotne jest, że są to gminy wiejskie, co dodatkowo podkreśla znaczenie kreowania i wspierania przedsiębiorczości na tych obszarach.

Ważną kwestią rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej jest wykorzystanie naturalnych zasobów sprzyjających rozwojowi turystyki oraz przemysłowi wydobywczemu. W pierwszym przypadku największy potencjał posiadają gminy uzdrowiskowe Szczawno-Zdrój i Jedlina-Zdrój. Potencjał w zakresie eksploatacji surowców mają gminy: Boguszów-Gorce, Czarny Bór, Dobromierz, Mioszów, Nowa Ruda i Strzegom.

Analizując sferę gospodarczą, należy uwzględnić nie tylko bezwzględną liczbę zarejestrowanych przedsiębiorstw, ale również przedsiębiorczość mieszkańców mierzona liczbą podmiotów na 10 tys. mieszkańców. Dla Aglomeracji Wałbrzyskiej wskaźnik ten wynosił w 2012 r. 994 i był niższy od średniej krajowej (1032) oraz analogicznego wskaźnika dla Dolnego Śląska (1156). W latach 2009–2012 wskaźnik ten росł wolniej niż na Dolnym Śląsku i w Polsce, co pogorszyło sytuację w Aglomeracji Wałbrzyskiej.

**Rysunek 2.** Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, 2012 r.



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Systemu Monitorowania Rozwoju, [www.strateg.gov.pl](http://www.strateg.gov.pl).

W Aglomeracji Wałbrzyskiej wskaźnik przedsiębiorczości jest wyższy niż na Dolnym Śląsku (dolny Śląsk = 100) tylko w gminach Szczawno-Zdrój (164), Świdnica (121) i Wałbrzych (102). W dziewięciu gminach wskaźnik ten jest wyższy niż w kraju. Należą do nich: Szczawno-Zdrój, Świdnica, Wałbrzych, Kamienna Góra (miasto), Nowa Ruda (miasto), Świebodzice, Strzegom, Mioszów i Walim.

Najniższy poziom aktywności gospodarczej mieszkańców wykazują gminy: wiejska Nowa Ruda, wiejska Kamienna Góra, Jaworzyna Śląska, Dobromierz, Czarny Bór, Lubawka i Stare Bogaczowice. Przytoczone powyżej dane potwierdzają, że największe bariery

w rozwoju przedsiębiorczości występują w gminach wiejskich lub na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich.

Jednocześnie w latach 2009–2012 w 16 gminach aglomeracji nastąpił wzrost przedsiębiorczości. Najmocniej zjawisko to uwidoczniło się w gminach: gmina wiejska Kamienna Góra (116), Głuszycza (112), Mieroszów (111), Kamienna Góra (109), Stare Bogaczowice (107), Żarów (107) i Marcinowice (107). Najwyższy spadek liczby przedsiębiorstw w relacji do liczby mieszkańców zanotowano w gminie Jedlina-Zdrój.

### **Innowacyjność**

Potencjał gospodarczy aglomeracji tworzy nie tylko liczba przedsiębiorstw zlokalizowanych na jej obszarze czy też przedsiębiorczość mieszkańców, ale również innowacyjność tych przedsiębiorstw. Innowacyjność firm w województwie dolnośląskim została oceniona w raporcie pt. *Badanie dolnośląskich przedsiębiorstw w zakresie konkurencyjności i innowacyjności oraz zapotrzebowania na usługi proinnowacyjne*, opracowanym przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego.

W raporcie wysoko oceniono atrakcyjność inwestycyjną podregionu wałbrzyskiego, przyznając mu w obszarach działalności przemysłowej i usługowej ocenę najwyższą, a w obszarze działalności zaawansowanej technologicznie – wysoką. Zapewne na potencjał podregionu wałbrzyskiego wpływa dotychczasowe doświadczenie obszaru przemysłowego.

Jako kluczowe atuty atrakcyjności inwestycyjnej podregionu wskazano infrastrukturę transportową i logistyczną, infrastrukturę telekomunikacyjną, potencjalny wzrost produktywności oraz koszty pracy. W zakresie zmian przychodów ze sprzedaży podregion wałbrzyski zajmuje drugą pozycję w województwie. Najwyżej oceniono podregion jeleniogórski.

Z przeprowadzonych przez IBnGR badań wynika, że przedsiębiorstwa podregionu wałbrzyskiego aktywnie wprowadzają innowacje produktowe. Ponad 40% z nich deklaruje wprowadzenie w latach 2005–2008 przynajmniej jednej innowacji produktowej. Wyższą innowacyjność produktową wykazują jedynie firmy podregionu wrocławskiego (ok. 45%). Wynika to zapewne z pozycji Wrocławia, w tym jako centrum nowych technologii.

Najbardziej innowacyjne branże to: informacja i komunikacja (62,9%), inne usługi (45,7%) oraz działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (43,8%). Niestety podregion wałbrzyski jest najmniej aktywnym obszarem województwa dolnośląskiego w zakresie współpracy firm w ramach klastrów. W podregionie wałbrzyskim 16,7% firm deklaruje przynależność do klastra, podczas gdy wskaźnik ten wynosi w regionie 22,7%. Obrazuje to niski poziom współpracy przedsiębiorców podregionu wałbrzyskiego. Wskazuje również na niski poziom zaufania lub brak świadomości zachodzących w ekonomii zmian podkreślających znaczenie kooperacji.

Równocześnie podregion wałbrzyski charakteryzuje się przeciętną wartością wskaźnika zatrudnienia osób z wykształceniem wyższym w porównaniu z wartością tego wskaźnika w województwie. W podregionie zatrudnianie pracowników z wykształceniem wyższym deklaruje 50,4% firm, przy średniej dla Dolnego Śląska wynoszącej 52,9%.

### **Otoczenie instytucjonalne biznesu**

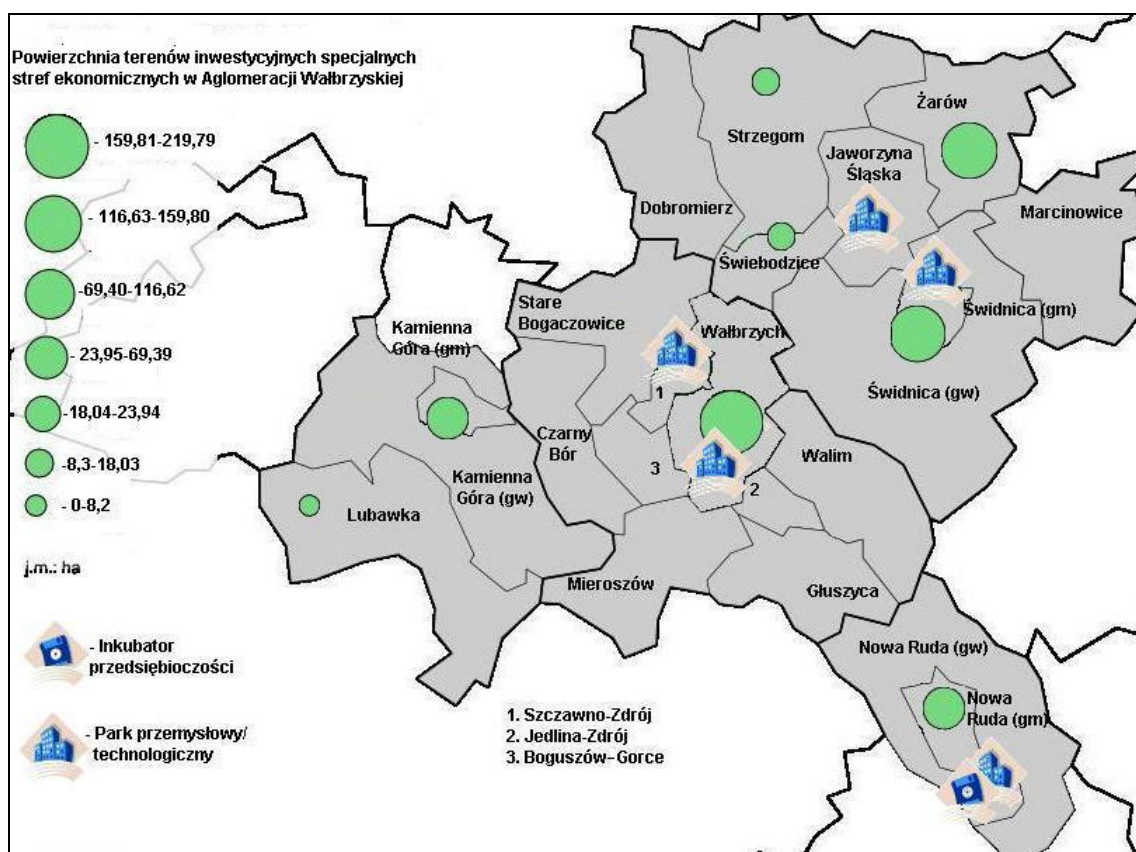
Na potencjał gospodarczy Aglomeracji Wałbrzyskiej wpływa instytucjonalne wsparcie biznesu. Szczególną rolę odgrywają sprawnie funkcjonujące instytucje otoczenia biznesu (IOB). Instytucje te pełnią ważną funkcję wspierania innowacyjności, i to zarówno w odniesieniu do przedsiębiorstw, jak i obszarów. Mogą one również pośredniczyć we współpracy sektora przedsiębiorstw z uczelniami i instytutami badawczymi.

Wśród instytucji wspierających transfer technologii pomiędzy sektorem naukowo-badawczym a sektorem MSP najistotniejszą rolę odgrywają parki technologiczne, parki przemysłowe, centra transferu technologii, inkubatory przedsiębiorczości – w tym akademickie inkubatory przedsiębiorczości – oraz instytucje Krajowej Sieci Innowacji.

Na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej funkcjonują: Dolnośląski Park Technologiczny „T-Park”, Noworudzki Park Przemysłowy i Noworudzki Inkubator Technologiczny. Instytucje te funkcjonują w ramach Dolnośląskiej Agencji Rozwoju Regionalnego SA i Agencji Rozwoju Regionalnego „AGROREG” SA. Działalność powyższych instytucji koncentruje się w Szczawnie-Zdroju, Nowej Rudzie i Wałbrzychu. Istotną funkcję prorozwojową pełnią (lub będą pełniły) także: Świdnicki Park Przemysłowy, Dzierżoniowski Park Przemysłowy oraz Świebodzicki Park Przemysłowy.

Równie ważne funkcje w zakresie wspierania przedsiębiorczości pełnią m.in.: Sudecki Inkubator Przedsiębiorczości, Sudeckie Stowarzyszenie Inicjatyw Gospodarczych, Sudecka Izba Przemysłowo-Handlowa, Fundusz Regionu Wałbrzyskiego, Stowarzyszenie Wolna Przedsiębiorczość (oddział terenowy w Świdnicy), Stowarzyszenie Przedsiębiorców i Kupców Świdnickich, Ośrodek Innowacji NOT w Świdnicy, Fundacja Wałbrzych 2000, Ośrodek Wspierania Ekonomii Społecznej. Przedsiębiorczość wspierana jest również przez organizacje samorządu zawodowego i gospodarczego, np. Sudecki Związek Pracodawców.

**Rysunek 3.** Otoczenie instytucjonalne biznesu na terenie Aglomeracji Wałbrzyskiej



Źródło: Opracowanie własne.

Rozwój Aglomeracji Wałbrzyskiej wymaga wzmocnienia otoczenia instytucjonalnego w innych kluczowych miastach aglomeracji, takich jak Świebodzice i Strzegom. Wskazane byłoby utworzenie na ich obszarze inkubatorów przedsiębiorczości, a także parków przemysłowych pozwalających wykorzystać potencjał przemysłowy tych miast.

Szczególną rolę w rozwoju gospodarczym analizowanego obszaru odgrywają specjalne strefy ekonomiczne (SSE). Najistotniejsze znaczenie ma Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna (WSSE), posiadająca podstrefy m.in. w Świdnicy, Żarowie, Strzegomiu, Nowej Rudzie oraz Świebodzicach. W Wałbrzychu na terenie SSE dominuje branża motoryzacyjna, uzupełniona działalnością budowlaną. W podstrefie WSSE w Świdnicy funkcjonują firmy z branży AGD, chemicznej, elektronicznej i przetwórstwa tworzyw sztucznych. W podstrefie w Strzegomiu działa przedsiębiorstwo z branży spożywczej. W Świebodzicach reprezentowane są takie branże jak: obróbka tworzyw sztucznych, technologia ciepła, technologia powietrza. W podstrefie WSSE w Nowej Rudzie funkcjonują inwestorzy z branży budowlanej, wyposażenia energetycznego, produkcji tworzyw sztucznych i produkcji wiązek kablowych. W podstrefie w Żarowie dominuje branża motoryzacyjna.

Kamiennogórska Specjalna Strefa Ekonomiczna Małej Przedsiębiorczości (KSSEMP) nastawiona jest na wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw i w tym zakresie może odgrywać kluczową rolę. Strefa dysponuje terenami inwestycyjnymi o pow. 413 ha, z czego w Aglomeracji Wałbrzyskiej tereny strefy znajdują się w Kamiennej Górze, Krzeszowie i Lubawce.

### **Potencjał inwestycyjny**

Specjalne strefy ekonomiczne z jednej strony wspierają rozwój przedsiębiorczości lokalnej, z drugiej – wzmacniają atrakcyjność inwestycyjną obszaru. Tereny inwestycyjne gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej obejmują zarówno obiekty (*brownfield*), jak i działki (*greenfield*). Tereny i obiekty o charakterze przemysłowym (*brownfield*) oferują: Boguszów-Gorce, Kamienna Góra (miasto), Mioszów, Nowa Ruda (miasto), Nowa Ruda gmina wiejska, Walim. Część z nich objęta jest ulgami oferowanymi w ramach specjalnych stref ekonomicznych (Kamienna Góra). Oferty inwestycyjne typu *greenfield* przygotowane są w gminach: Czarny Bór, Jedlina-Zdrój, Kamienna Góra (miasto), Lubawka (5,3 ha objęte granicami KSSEMP), Mioszów, Nowa Ruda (miasto), Nowa Ruda gmina wiejska, Szczawno-Zdrój, Świebodzice, Wałbrzych, Świdnica, Żarów, Strzegom.

Tereny inwestycyjne Aglomeracji Wałbrzyskiej znajdują się również na obszarach określonych w Planie Zagospodarowania Województwa Dolnośląskiego jako „Regionalne strefy rozwoju przedsiębiorczości Województwa Dolnośląskiego”. Do obszarów tych zaliczyć należy tereny w: Lubawce, Świebodzicach, Czarnym Borze i Świdnicy.

Największym zainteresowaniem inwestorów cieszą się oferty inwestycyjne zlokalizowane w specjalnych strefach ekonomicznych, pamiętać przy tym należy, że istotny wpływ na decyzję inwestorów ma położenie podstrefy, w tym jej dobre skomunikowanie z autostradą A4. Dotychczas najwięcej inwestorów ulokowało swoją działalność w podstrefach w: Wałbrzychu (21), Świdnicy (15), Żarowie (9) i Kamiennej Górze (8). Najmniej inwestorów przyciągnęła podstrefa w Strzegomiu (1), jednak w tym przypadku może to wynikać z niedużej powierzchni podstrefy oraz późniejszego jej ustanowienia i rozpoczęcia działalności.

W gorszej sytuacji są pozostałe gminy Aglomeracji Wałbrzyskiej. Przygotowane oferty inwestycyjne nie wzbudzają dużego zainteresowania inwestorów. Przyczyn powyższego stanu rzeczy upatrywać należy w: braku odpowiedniej infrastruktury drogowej, braku odpowiednio wykwalifikowanych pracowników (absolwentów szkół zawodowych), konkurencji ze strony podstref SSE zlokalizowanych na obszarach atrakcyjnych inwestycyjnie, np. we Wrocławiu i gminach podwrocławskich.

Potencjał inwestycyjny Aglomeracji Wałbrzyskiej dodatkowo wzmacniają gminne strefy aktywności gospodarczej zlokalizowane w gminach tworzących aglomerację.

Innym problemem jest skuteczność wybranych narzędzi promocyjnych. Promocja niejednokrotnie ogranicza się do zamieszczenia materiałów na stronie internetowej właściwego urzędu miasta (gminy). Brakuje skoordynowanych działań gmin. Dodatkowo należy pamiętać

o negatywnym wizerunku niektórych gmin (np. Wałbrzycha, Nowej Rudy) opierającym się na stereotypach. Przewyciężenie takiej bariery wymaga długotrwałych i wspólnych działań zmierzających do zintegrowania lokalnych wspólnot z obszarem, na którym żyją, oraz wyrobienia pozytywnych asocjacji wśród zewnętrznych odbiorców działań marketingowych.

### **Turystyka**

Specyfika Aglomeracji Wałbrzyskiej wymaga, aby szczególną uwagę poświęcić turystyce. Każda z gmin aglomeracji ma potencjał turystyczny, aczkolwiek różnorodny jest profil odbiorcy oferowanych produktów turystycznych. W konsekwencji są gminy mogące zabiegać o turystę masowego oraz takie, w których turystyka może przyjmować formę elitarną.

Jak wspomniano powyżej, potencjał turystyczny gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej jest zróżnicowany, dlatego też każda z nich powinna dostosować produkt do warunków, w jakich funkcjonuje. Szczawno-Zdrój i Jedlina-Zdrój, a w przyszłości może również Mioszów z uzdrowskiem Sokołowsko, mają największy potencjał w zakresie produktu uzdrowskiego i spa-wellnes.

Produkt krajoznawczy związany jest ze zwiedzaniem, dlatego też największe możliwości posiadają gminy, na obszarach których znajdują się obiekty dziedzictwa materialnego lub atrakcje przyrodnicze, np. Wałbrzych (zamek Książ, Palmiarnia, rynek), Świdnica (rynek, odbudowana wieża ratuszowa, katedra, Kościół Pokoju wpisany na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO), Strzegom (bazylika mniejsza pw. św. św. ap. Piotra i Pawła uznana na podstawie rozporządzenia Prezydenta RP za pomnik historii, kamieniołomy), Walim (zamek Grodno, zaporę na Jeziorze Bystrzyckim, Lipa Fryderyka), Jedlina-Zdrój (zespół pałacowo-parkowy w Jedlince, najdłuższy tunel kolejowy w Polsce, wiadukty Kolei Sowiogórskiej, pijalnia wód mineralnych), Stare Bogaczowice (Cieszów – zamek Cisy, Gostków – wiatrak, zespół pałacowo-parkowy w Strudze), Szczawno-Zdrój (Hotel Zdrojowy nr 1, hala spacerowa pijalni wód mineralnych, Wzgórze Giedymina), Czarny Bór (wieża piastowska), Kamienna Góra (stare miasto wraz z murami obronnymi), Lubawka (rynek z ratuszem, układ urbanistyczny centrum wraz z Domami Tkaczy w Chełmsku Śląskim), Nowa Ruda (rynek z ratuszem, domy tkaczy), Świebodzice (rynek z ratuszem oraz miejskie mury obronne), Mioszów (układ urbanistyczny centrum Mioszowa, cerkiew w Sokołowsku, ruiny zamku Radosno, ogród zoologiczny ZOO Farma we wsi Łączna), Głuszycy (ruiny zamku Rogowiec), gmina wiejska Kamienna Góra (mauzoleum Schaffgotschów w Raszowie), Dobromierz (wieża widokowa w Dobromierzu, wiatrak holenderski w Pietrzykowie). Jednocześnie najatrakcyjniejszymi terenami dla wędrówek pieszych są szlaki turystyczne w poszczególnych pasmach Sudetów Środkowych (Góry Kamienne, Góry Wałbrzyskie, Góry Sowie, Góry Stołowe wraz z Zaworami).

Realizowana przez lata na obszarze obecnej Aglomeracji Wałbrzyskiej industrializacja sprawiła, że takie gminy jak Nowa Ruda (miasto), Wałbrzych, Boguszów-Gorce, gmina wiejska Nowa Ruda dysponują odpowiednim potencjałem do rozwoju popularnej w państwach Europy Zachodniej turystyki postindustrialnej.

Gminy Głuszycy, Walim, Kamienna Góra, Nowa Ruda i Wałbrzych mają z kolei największe możliwości rozwoju turystyki postmilitarnej dzięki takim atrakcjom jak: podziemia kompleksu Riese w Głuszycy, Walimiu i Nowej Rudzie, podziemia Arado w Kamiennej Górze oraz podziemia zamku Książ w Wałbrzychu, mauzoleum na Nowym Mieście w Wałbrzychu, schron przeciwlotniczy w II Liceum Ogólnokształcącym w Wałbrzychu.

Największym potencjałem do rozwoju narciarstwa dysponują gminy: Jedlina-Zdrój, Boguszów-Gorce – Ośrodek Rekreacyjno-Sportowy „Dzikowiec”, Mioszów (narciarskie trasy zjazdowe i biegowe), gmina wiejska Nowa Ruda (Sokolec i wyciągi narciarskie na Przełęczy Jugowskiej), Walim (kompleks Rzeczka, narciarskie trasy biegowe z wypożyczalniami sprzętu), Lubawka (wyciąg narciarski oraz liczne trasy biegowe).



Duży potencjał do rozwoju turystyki aktywnej posiada również gmina Mieroszów. Wskazać tu należy dogodne warunki do rozwoju turystyki rowerowej oraz sportów paralotniarskich.

Atuty konieczne do rozwoju turystyki religijnej posiadają gminy: gmina wiejska Kamienna Góra (Krzeszów – pocysterski zespół klasztorny wraz z Kalwarią Krzeszowską), Mieroszów (kościół św. Jadwigi w Rybnicy Leśnej – najstarszy zabytek architektury drewnianej Dolnego Śląska, cerkiew w Sokołowsku), Strzegom (bazylika mniejsza pw. św.św. ap. Piotra i Pawła) oraz Świdnica (siedziba diecezji, ewangelicki Kościół Pokoju).

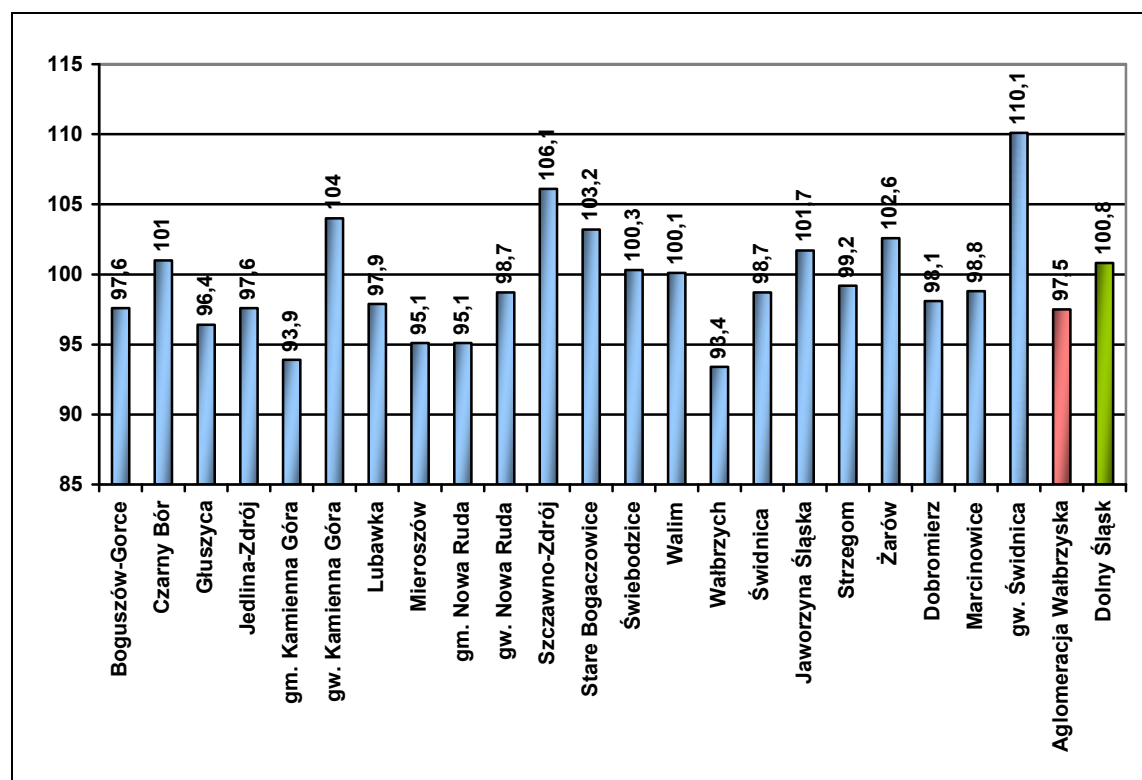
## 2. Sfera społeczna

### Potencjał demograficzny

Potencjał demograficzny Aglomeracji Wałbrzyskiej to ponad 415,8 tys. mieszkańców, co stanowi ok. 14,3% potencjału ludnościowego województwa dolnośląskiego. Obserwowanym na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej zjawiskiem jest spadek liczby ludności. W latach 2004–2012 liczba ludności w aglomeracji zmniejszyła się z 426 650 do 415 805. W analogicznym okresie liczba ludności na Dolnym Śląsku wzrosła z 2 890 967 do 2 914 362.

Spadek ludności w niniejszych latach zanotowało 13 gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej (Boguszów-Gorce, Głuszyca, Jedlina-Zdrój, Kamienna Góra (miasto), Lubawka, Mieroszów, Nowa Ruda (miasto), gmina wiejska Nowa Ruda, Wałbrzych, Świdnica, Strzegom, Dobromierz, Marcinowice), odwrotną tendencję stwierdzić można w 9 gminach (Czarny Bór, gmina wiejska Kamienna Góra, Szczawno-Zdrój, Stare Bogaczowice, Świebodzice, Walim, Jaworzyna Śląska, Żarów, gmina wiejska Świdnica). Niepokój może budzić spadek liczby mieszkańców w największych ośrodkach aglomeracji: Wałbrzychu i Świdnicy. Obniżenie potencjału demograficznego zarówno Wałbrzycha, jak i całej Aglomeracji Wałbrzyskiej może być przejawem postępującej marginalizacji i peryferyzacji.

**Wykres 2.** Zmiana liczby ludności gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej na tle Dolnego Śląska w latach 2004–2012, rok 2004 = 100



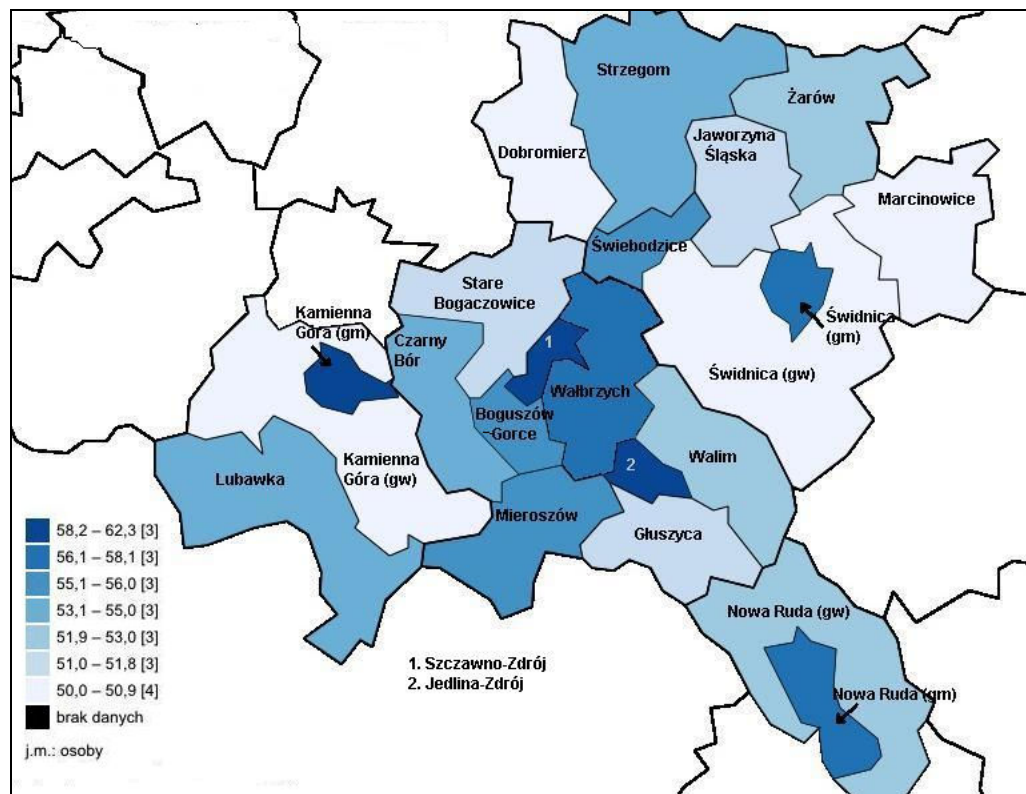
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Dodatkowo potencjał ludnościowy Aglomeracji Wałbrzyskiej osłabia ujemne saldo migracji wewnętrznych. W 2012 r. saldo migracji wewnętrznych w Aglomeracji Wałbrzyskiej wyniosło (-706) osoby. Do pozytywów zaliczyć należy fakt, że w stosunku do 2004 r. ujemne saldo migracji uległo obniżeniu. Wówczas wynosiło ono (-1069). Warto jednak zaznaczyć, iż saldo migracji wewnętrznych w przypadku województwa dolnośląskiego było w 2012 r. dodatnie.

W 2012 r. dodatnie saldo migracji wewnętrznych zanotowało 6 gmin, mianowicie: gmina wiejska Kamienna Góra (24), Stare Bogaczowice (14), Świebodzice (72), Walim (32), Żarów (15) i gmina wiejska Świdnica (232). W pozostałych gminach dominował odpływ ludności, przy czym w największej skali zjawisko to wystąpiło w: Świdnicy (-292), Wałbrzychu (-257), Nowej Rudzie (-105) i Kamiennej Górze (-97). Sytuację w największych miastach aglomeracji można przynajmniej częściowo tłumaczyć obserwowanym zjawiskiem „rozlewania się miast” i przenoszeniem się mieszkańców na przyległe tereny wiejskie.

Na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej obserwuje się również zjawisko starzenia się społeczeństwa, co rzutuje na przyszłe kierunki inwestycji infrastrukturalnych. Przyjmując jako symptom tego zjawiska stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym do ludności w wieku przedprodukcyjnym, stwierdzić należy, że sytuacja zarówno w Aglomeracji Wałbrzyskiej, jak i we wszystkich gminach ją tworzących uległa pogorszeniu. Przy czym na obszarze powiatu świdnickiego (z wyjątkiem samej Świdnicy) jest ona relatywnie lepsza niż na pozostałych terenach aglomeracji. W 2012 r. w 9 gminach aglomeracji liczba osób w wieku przedprodukcyjnym była większa niż liczba ludności w wieku poprodukcyjnym (Czarny Bór, gmina wiejska Kamienna Góra, Lubawka, Stare Bogaczowice, Jaworzyna Śląska, Żarów, Dobromierz, Marcinowice, gmina wiejska Świdnica). Najkorzystniejsza sytuacja była w gminach: gminie wiejskiej Kamienna Góra (67,1), Marcinowice (70,3), Czarny Bór (74,0), gminie wiejskiej Świdnica (75,1).

**Rysunek 4.** Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym, 2012 r.





Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Systemu Monitorowania Rozwoju, [www.strateg.gov.pl](http://www.strateg.gov.pl).

Z reguły proces starzenia się społeczeństwa najmniej odczuwalny był w gminach wiejskich, najsilniej dotknął miasta. Najtrudniejsza sytuacja demograficzna występowała w 2012 r. w Szczawnie-Zdroju (wskaźnik osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym wyniósł 164,0), gminie miejskiej Nowa Ruda (143,7), Wałbrzychu (140,6) i Świdnicy (132,5).

W 2012 r. tylko 2 gminy Aglomeracji Wałbrzyskiej osiągnęły dodatni przyrost naturalny, a mianowicie Czarny Bór (0,2) i gmina wiejska Świdnica (0,1). W pozostałych gminach przyrost naturalny był ujemny. Najniższym wskaźnikiem przyrostu demograficznego legitymują się gminy: Szczawno-Zdrój (-8,1), Mieroszów (-6,3) i Wałbrzych (-5,9).

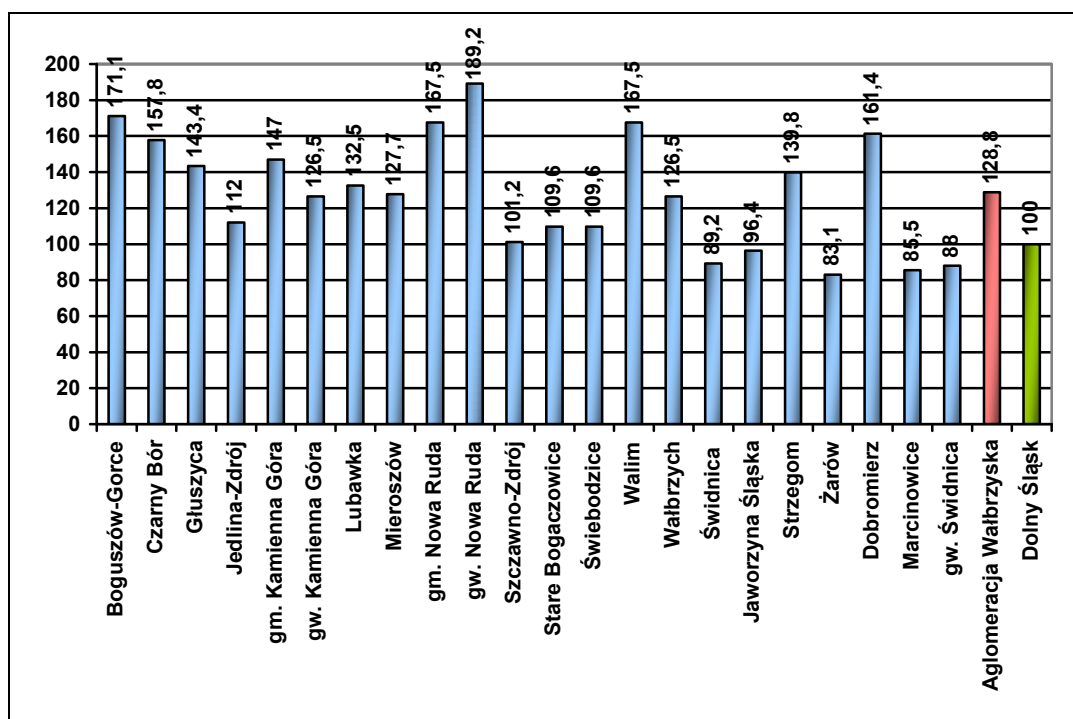
Przedstawione powyżej dane świadczą o starzeniu się społeczności Aglomeracji Wałbrzyskiej. W dłuższej perspektywie może to prowadzić do powstania luki demograficznej. Wówczas kolejne roczniki osiągnące wiek aktywności zawodowej nie będą w stanie zastąpić osób opuszczających rynek pracy.

### **Rynek pracy**

Przeprowadzona bez adekwatnego do skali przemian programu osłonowego restrukturyzacja gospodarki, przejawiająca się likwidacją dominujących podmiotów gospodarczych, skutkowałą pojawieniem się długotrwałego i strukturalnego bezrobocia. W konsekwencji nastąpił wzrost ubóstwa, prowadzący do powstania negatywnych zjawisk, takich jak wykluczenie społeczne.

Wskaźnik bezrobocia mierzony jako udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym był w Aglomeracji Wałbrzyskiej wyższy niż na Dolnym Śląsku i wynosił 10,7%. Choć w latach 2004–2012 obserwujemy obniżenie tego wskaźnika we wszystkich gminach tworzących aglomerację, to jednak tylko 5 gmin (Świdnica, Jaworzyna Śląska, Żarów, Marcinowice, gmina wiejska Świdnica) w 2012 r. miało ów wskaźnik poniżej średniej regionalnej. Znamienne jest, że wszystkie gminy zlokalizowane są w relatywnie dobrze uprzemysłowionym powiecie świdnickim. W najtrudniejszej sytuacji znajdują się: gmina wiejska Nowa Ruda, Boguszów-Gorce, Walim, Nowa Ruda (miasto), Dobromierz i Czarny Bór. Gminy te charakteryzują się również wolnym tempem obniżania tego wskaźnika w stosunku do 2004 r. Powyższe może prowadzić do dalszego różnicowania się aglomeracji, a tym samym do wzmożonego odpływu ludzi z terenów o niższym poziomie rozwoju i dalszej ich marginalizacji.

**Wykres 3.** Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w 2012 r., Dolny Śląsk = 100



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Problem bezrobocia potwierdzają również dane Dolnośląskiego Wojewódzkiego Urzędu Pracy. Zjawisko niniejsze wstępuje w Aglomeracji Wałbrzyskiej z różnym natężeniem. Stopa bezrobocia w listopadzie 2013 r. wynosiła w powiecie świdnickim 13,5%, w Wałbrzychu – 16,5%, w powiecie ziemskim wałbrzyskim – 31,4%, w powiecie kamiennogórskim – 20,2%, a w powiecie kłodzkim – 26,9%.

### Opieka społeczna

Problemy z funkcjonowaniem rynku pracy powodują utrzymywanie się sfery ubóstwa i konieczność korzystania z pomocy opieki społecznej. W Aglomeracji Wałbrzyskiej wskaźnik osób korzystających z pomocy społecznej w 2012 r. przekraczał średnią w regionie. Jak już wspomniano, wynika to z negatywnych zjawisk, jakie towarzyszyły przemianom zapoczątkowanym w 1989 r. Odbudowa potencjału gospodarczego i przeniesienie pozytywnych skutków tych działań na sferę społeczną jest procesem długotrwałym. Dodatkowo gminy Aglomeracji Wałbrzyskiej musiały zmierzyć się z koniecznością redefinicji kierunków rozwoju w związku z głęboką restrukturyzacją przemysłu ciężkiego. Zaznaczyć należy, że miejsc pracy utraconych w przemyśle nie da się szybko zastąpić miejscami pracy np. w turystyce, chociażby ze względu na bariery kompetencyjne pracowników.

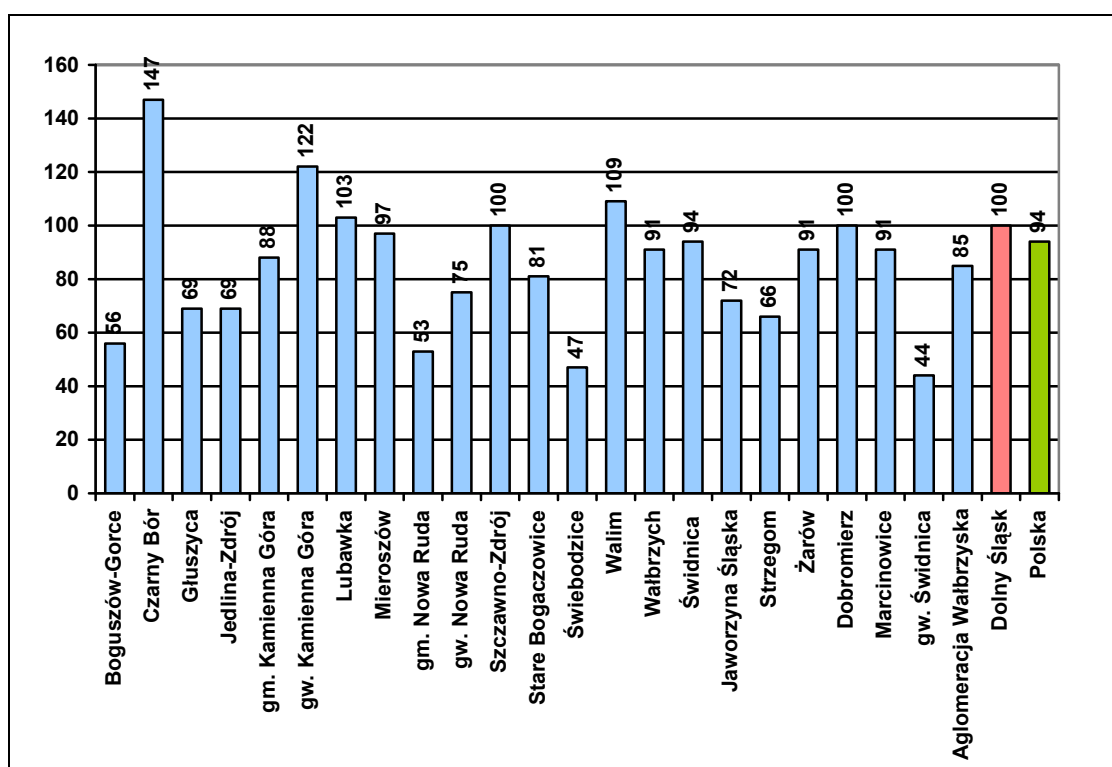
### Aktywność ludności

Aktywność społeczności lokalnej wynika z poziomu kapitału społecznego, a ten jest obecnie jednym z najważniejszych endogenicznych czynników rozwoju lokalnego i regionalnego. Ozwierciedleniem aktywności społecznej jest m.in. rozwój organizacji pozarządowych, w tym fundacji i stowarzyszeń.

Aktywność społeczna mierzona liczbą organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców była w 2011 r. w Aglomeracji Wałbrzyskiej niższa niż Polsce i na Dolnym Śląsku.

W Aglomeracji Wałbrzyskiej najwięcej organizacji pozarządowych, w stosunku do liczby ludności, funkcjonuje w gminach: Czarny Bór, Kamienna Góra (gmina wiejska), Walim, Lubawka, Szczawno-Zdrój i Dobromierz. W gminach tych wskaźnik nasycenia organizacjami pozarządowymi jest równy lub wyższy średniej regionalnej, która z kolei przewyższa średnią krajową. W pozostałych gminach liczba organizacji pozarządowych rośnie wolniej, co będzie powodować (jeżeli ta tendencja się utrzyma) osłabienie ich potencjału społecznego, a w konsekwencji obniżenie potencjału rozwojowego. Z gmin tych, w stosunku do 2005 r., tylko gmina wiejska Świdnica (wskaźnik dynamiki 175) i Świebodzice (167) zanotowały szybsze niż na Dolnym Śląsku i w Aglomeracji Wałbrzyskiej tempo rozwoju organizacji pozarządowych.

**Wykres 4.** Zmiana liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców w latach 2005–2012, Dolny Śląsk = 100



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

## Edukacja

Potencjał społeczny i gospodarczy na przestrzeni lat buduje się m.in. poprzez przełamywanie barier w zakresie dostępu do edukacji, i to już od okresu przedszkolnego. Dostęp do przedszkoli umożliwia ponadto podjęcie zatrudnienia przez oboje rodziców, co tym samym może przyczyniać się do ograniczenia sfery ubóstwa. W 2012 r. w Aglomeracji Wałbrzyskiej funkcjonowały 82 przedszkola, które dysponowały łącznie 8566 miejscami. W stosunku do 2004 r. liczba przedszkoli zwiększyła się o 13 (dynamika 119), a liczba miejsc o 1904 (dynamika 129). Jednocześnie liczba dzieci korzystających z opieki przedszkolnej wzrosła z 5848 do 7906 (dynamika 135).

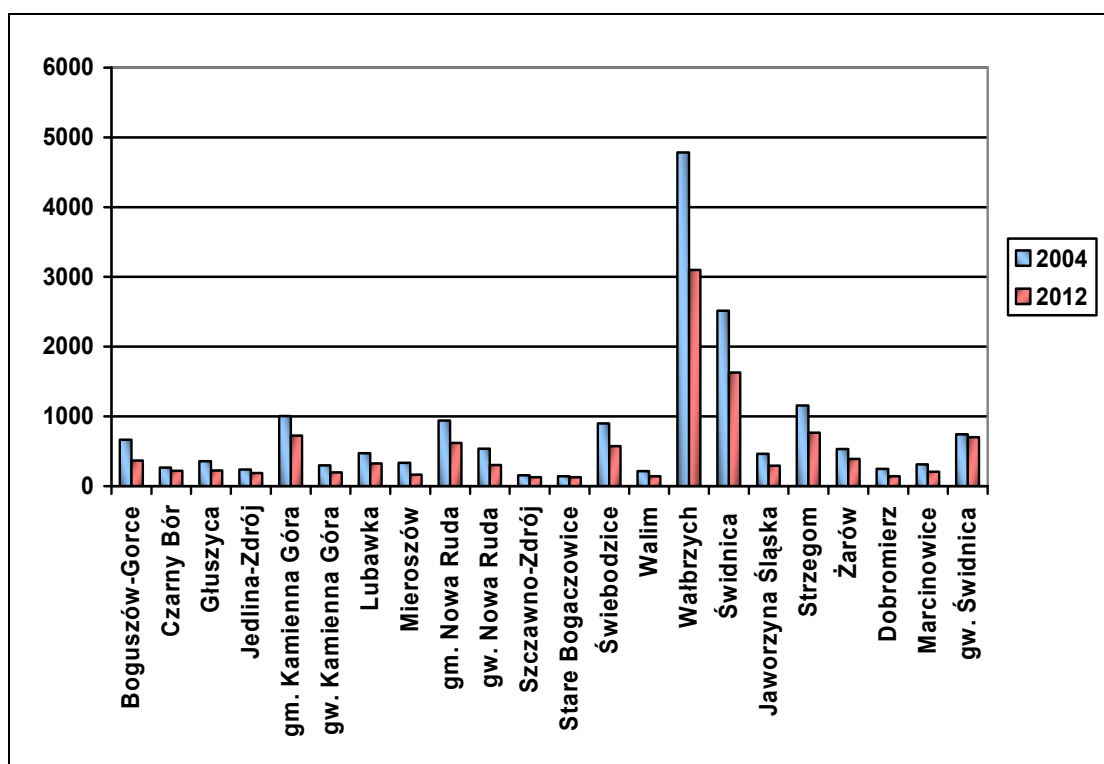
Z powyższych danych wynika, że w skali całej Aglomeracji Wałbrzyskiej liczba oferowanych w przedszkolach miejsc jest większa niż liczba dzieci do nich uczęszczających. W 2012 r. pozostało 660 miejsc wolnych. Jednak w przypadku niektórych gmin rozmieszczenie placówek nie jest adekwatne do potrzeb, a w gminach Szczawno-Zdrój, Jaworzyna Śląska i Żarów liczba miejsc w przedszkolach jest niewystarczająca.

Najwięcej przedszkoli (23) zlokalizowanych było w Wałbrzychu. Oferowały one łącznie 2727 miejsc. Zarówno liczba przedszkoli, jak i miejsc wzrosła w stosunku do 2004 r., a wskaźnik dynamiki w obu przypadkach kształtował się na poziomie 121. W tym samym czasie liczba dzieci uczęszczających do przedszkola zwiększyła się z 1984 do 2390 (dynamika 120). Z dostępnych informacji wynika, że limit miejsc nie został wykorzystany. W 2012 r. pozostało wolnych 337 miejsc. Znaczny potencjał w zakresie liczby przedszkoli posiada również Świdnica. W mieście w 2012 r. funkcjonowało 14 przedszkoli dysponujących 1 567 miejscami. W stosunku do 2004 r. zwiększyła się zarówno liczba przedszkoli (wskaźnik dynamiki 127), jak i miejsc (148). Choć dynamicznie rosła liczba dzieci w przedszkolach (wskaźnik dynamiki 161), to w Świdnicy również pozostały wolne miejsca (66). W stosunku do 2004 r. tylko w jednej gminie (Lubawka) liczba przedszkoli zmniejszyła się (z 3 do 2). Towarzyszyło temu jednak zwiększenie liczby miejsc z 231 do 255. W 4 gminach: Czarnym Borze, Jedlinie-Zdroju, gminie wiejskiej Nowa Ruda i Strzegomiu zmniejszyła się liczba miejsc w przedszkolach. W Jedlinie-Zdroju z 84 do 75, w Czarnym Borze ze 125 do 120, w gminie wiejskiej Nowa Ruda z 337 do 332, a w Strzegomiu z 518 do 514. W przypadku Czarnego Boru, gminy wiejskiej Nowa Ruda i Strzegomia pomimo zmniejszenia liczby miejsc przedszkola nadal dysponowały wolnymi miejscami. W Jedlinie-Zdroju wszystkie miejsca były wykorzystane.

Ze wszystkich gmin tworzących Aglomerację Wałbrzyską tylko dwie: Jedlina-Zdrój i Kamienna Góra (gmina wiejska) miały komplet dzieci w przedszkolach. W 2004 r. sytuacja taka wystąpiła wyłącznie w gminie wiejskiej Kamienna Góra. W pozostałych przypadkach liczba miejsc przewyższała liczbę zapisanych dzieci, przy czym największe różnice wystąpiły w gminach: Wałbrzych, Świdnica i Świebodzice.

Istotną kwestią związaną ze sferą społeczną jest edukacja. W Aglomeracji Wałbrzyskiej można zaobserwować ogólną tendencję zmniejszania się liczby uczniów. W latach 2004–2012 liczba uczniów szkół podstawowych spadła z 27 835 do 20 263, a gimnazjów z 17 280 do 11 141. Wprawdzie w analogicznym okresie zjawisko powyższe wystąpiło również na Dolnym Śląsku, to jednak na obszarze aglomeracji proces ten następuje szybciej. W przypadku szkolnictwa podstawowego największe natężenie niniejszego zjawiska obserwuje się w gminie wiejskiej Nowa Ruda i w gminie Jaworzyna Śląska. W najmniejszym stopniu dotknęło ono gminy: Kamienna Góra (miasto), Dobromierz, Żarów i Czarny Bór.

Inaczej sytuacja kształtuje się w gimnazjach. W najgorszej sytuacji znajdują się gminy: Mieroszów, Boguszów-Gorce, gmina wiejska Nowa Ruda i Dobromierz, w najlepszej: gmina wiejska Świdnica i Stare Bogaczowice. Aktualna sytuacja szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego w Aglomeracji Wałbrzyskiej wynika nie tylko z obserwowanego niżu demograficznego, ale również z odpływu ludności spowodowanego sytuacją ekonomiczną.

**Wykres 5.** Zmiana liczby uczniów szkół gimnazjalnych Aglomeracji Wałbrzyskiej w okresie 2004–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

W zakresie infrastruktury edukacyjnej, mierzonej liczbą szkół podstawowych i gimnazjalnych, w Aglomeracji Wałbrzyskiej w latach 2005–2012 nastąpiło zmniejszenie liczby szkół podstawowych ze 118 do 107, liczba gimnazjów pozostała na niezmiennym poziomie (76). Najwięcej szkół zlokalizowanych jest w Wałbrzychu (19 i 19), Świdnicy (11 i 8), gminie wiejskiej Świdnica (7 i 4), Strzegomiu (10 i 5), Świebodzicach (6 i 5) i w Nowej Rudzie (5 i 5). Najmniej szkół działa w Jedlinie-Zdroju (1 i 1), Czarnym Borze (2 i 1) i Starych Bogaczowicach (2 i 1).

Odrębnym zagadnieniem jest sytuacja szkolnictwa zawodowego. Aglomeracja Wałbrzyska ma tradycje przemysłowe. Najważniejsze ośrodki miejskie, wykorzystując potencjał instytucjonalny wsparty funkcjonowaniem SSE, rozwijają przemysł. Wpisują się w ten sposób w założenia Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 r., zakładającej m.in. reindustrializację regionu. Jednak rozwój przemysłu wymaga posiadania kadr, które mogą zapewnić m.in. szkoły zawodowe. Niestety szkolnictwo zawodowe w latach 2000 – 2009 przeżywało regres, a pewne oznaki ożywienia można dostrzec dopiero w 2010 r. W latach 2000–2012 liczba szkół zawodowych zmniejszyła się z 23 do 17, a liczba uczniów spadła w tym okresie z 4639 do 1810. Zlikwidowano szkoły zawodowe w Boguszowie-Gorcach i Świebodzicach, a w Wałbrzychu ich liczba zmniejszyła się z 9 do 5.

Szkolnictwo średnie koncentruje się w wiodących miastach aglomeracji, a zwłaszcza w Wałbrzychu i Świdnicy. O jakości kształcenia w Aglomeracji Wałbrzyskiej świadczy średnia zdawalność matur. Od 2004 r. zmniejsza się liczba osób zdających maturę w szkołach zlokalizowanych na obszarze aglomeracji. Średnia zdawalność matur, mierzona jako iloraz liczby osób zdających przez liczbę osób przystępujących do egzaminu, wynosiła 71,29% i była zbliżona zarówno do średniej województwa dolnośląskiego (71,90%), jak i do średniej krajowej (73,33%).

Rozwój gospodarki wykorzystującej nowe technologie wymaga współpracy świata biznesu i nauki. Obecnie na obszarze aglomeracji funkcjonują następujące uczelnie: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu, Wałbrzyska Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości, Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Świdnicy oraz Polsko-Czeska Wyższa Szkoła Biznesu i Sportu „Collegium Glaciensis” w Nowej Rudzie. Działa również zamiejscowy ośrodek dydaktyczny Politechniki Wrocławskiej w Wałbrzychu, a także zamiejscowy ośrodek dydaktyczny w Świdnicy Społecznej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi. Obecnie studenci pochodzący z Aglomeracji Wałbrzyskiej preferują naukę we Wrocławiu, który oferuje nie tylko większe możliwości studiowania, ale także bogatą ofertę kulturalną i rozrywkową.

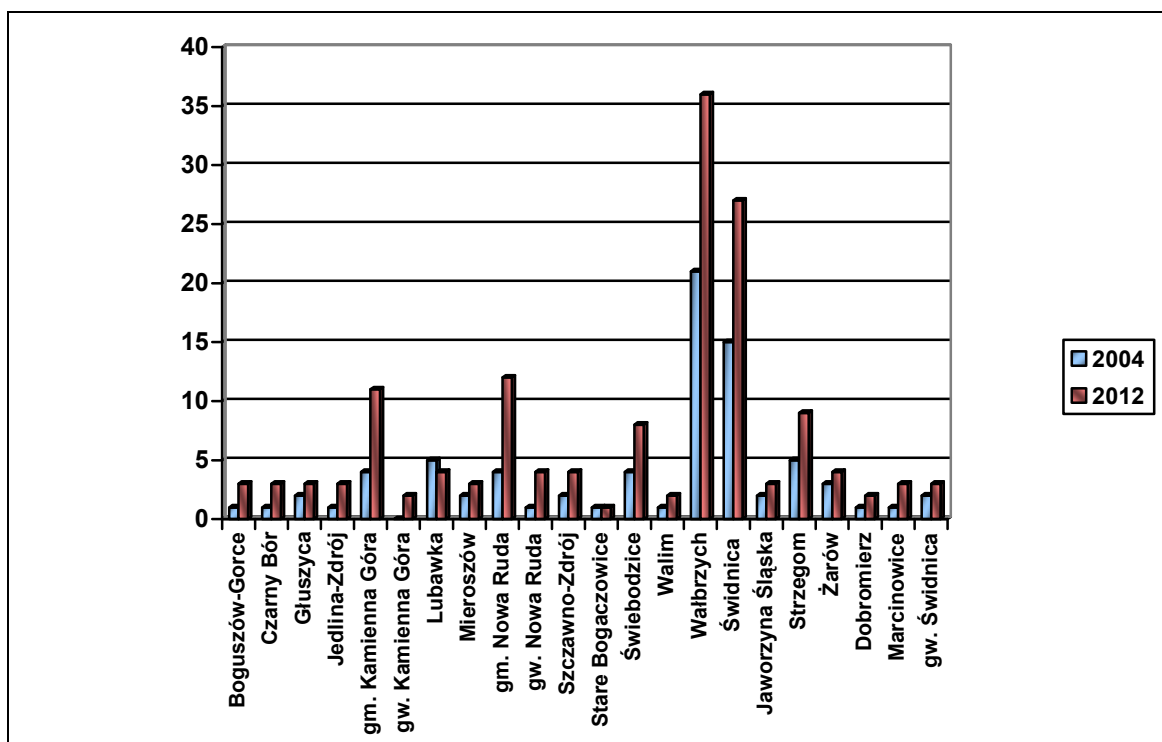
Wprawdzie nie ma danych dotyczących studiujących w ujęciu gminnym i powiatowym, to jednak potwierdzeniem powyższej tezy są informacje dostępne dla podregionu wałbrzyskiego. W latach 2004–2012 liczba studiujących zmniejszyła się w podregionie wałbrzyskim z 9668 do 6367. W 2012 r. wskaźnik „absolwenci szkół wyższych na 10 tys. mieszkańców” wynosił 30, przy czym w istotnych z punktu widzenia przyszłości Aglomeracji Wałbrzyskiej dziedzinach, czyli naukach technicznych i medycznych, wynosił on odpowiednio 0 i 1. Dla porównania wskaźnik ten dla Dolnego Śląska wynosił 142, w tym dla nauk technicznych 11, a dla nauk medycznych 10.

## **Zdrowie**

Na potencjał sfery społecznej duży wpływ ma infrastruktura służby zdrowia. Analiza tego problemu napotyka na duże bariery z uwagi na brak danych publikowanych dla gmin. Z dostępnych informacji wynika, że w Aglomeracji Wałbrzyskiej w latach 2004–2012 zwiększyła się liczba zakładów opieki zdrowotnej z 79 do 152. W ujęciu gminnym 20 gmin zanotowało wzrost liczby placówek, w gminie Lubawka nastąpił spadek<sup>2</sup>, natomiast w Starych Bogaczowicach utrzymał się stan z 2004 r. Najwięcej placówek zlokalizowanych jest w Wałbrzychu (36) i Świdnicy (27). W stosunku do całej aglomeracji w obu miastach funkcjonuje łącznie ponad 41% wszystkich zakładów opieki zdrowotnej. Rozbudowaną opieką medyczną dysponuje Nowa Ruda miasto (12) i Kamienna Góra miasto (11). W miastach tych zaobserwowano również dużą dynamikę przyrostu placówek opieki medycznej.

---

<sup>2</sup> Na podstawie danych BDL. Według informacji posiadanych przez gminę Lubawka liczba placówek medycznych w latach 2004–2011 pozostała na niezmiennym poziomie.

**Wykres 6.** Zmiana liczby zakładów opieki zdrowotnej na terenie Aglomeracji Wałbrzyskiej w okresie 2004–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Wskaźnikiem, który przynajmniej częściowo obrazuje dostępność opieki medycznej dla ludności, jest liczba łóżek szpitalnych na 10 tys. mieszkańców. W powiecie wałbrzyskim wskaźnik ten wzrósł z 44,9 w 2005 r. do 51,8 w 2011 r.<sup>3</sup>, a powiecie świdnickim z 27,4 do 30,7. W 2011 r. wskaźnik ten był w powiecie wałbrzyskim wyższy niż na Dolnym Śląsku (48,4), chociaż jeszcze w 2004 r. znajdował się on poniżej średniej wojewódzkiej, która wówczas wynosiła 49. W przypadku powiatu świdnickiego wskaźnik ten niezmiennie pozostaje poniżej wartości dla regionu.

Analizując wyżej przedstawione dane, należy pamiętać, że szpitale specjalistyczne i wielospecjalistyczne zlokalizowane są najczęściej w dużych miastach, a w powiatach funkcjonują jednostki, które oferują tylko podstawowy zakres świadczeń i specjalizacji, nie zapewniając przy tym odpowiedniej do potrzeb podaży miejsc.

## Kultura

Istotnym elementem rozwoju tzw. przemysłów kreatywnych jest klasa twórcza, która podejmując decyzję o miejscu osiedlenia, bierze pod uwagę poziom rozwoju usług sfery kultury. Z tego powodu dla sytuacji społeczno-gospodarczej danego terytorium istotny jest potencjał kulturalny.

W Aglomeracji Wałbrzyskiej w 2012 r. funkcjonowały 4 kina, w tym 2 w Wałbrzychu i po 1 w Świdnicy oraz Nowej Rudzie. Kina te dysponowały łącznie 10 salami (z czego 8 sal

<sup>3</sup> Brak danych z podziałem na powiat wałbrzyski i miasto Wałbrzych za lata 2012 i 2013.

zlokalizowanych jest w Wałbrzychu) z 2742 miejscami na widowni. Pod względem liczby kin nastąpił wyraźny regres, gdyż jeszcze w 2000 r. działało 10 kin. Znamienne jest, że likwidacji uległy kina w Kamiennej Górze i Świebodzicach – miastach, które aspirują do odgrywania kluczowej roli w aglomeracji. Zamknięto także kina w Jedlinie-Zdroju, Mioszowie, Walimiu i Strzegomiu. Jednocześnie w Strzegomiu w 2012 r. oddano do użytku (po przebudowie) budynek Strzegomskiego Centrum Kultury, w którym mieści się sala pełniąca zarówno funkcję teatralną, jak i kinową.

Trudno stwierdzić, czy wskazana liczba kin w aglomeracji jest efektem zmieniającego się popytu wynikającego z rozwoju telewizji i Internetu, czy też jest efektem zubożenia społeczeństwa. Może ona również wynikać ze zmieniających się upodobań konsumentów, którzy wybierają kina w multipleksach zlokalizowanych w centrach handlowych.

Życie teatralne aglomeracji koncentruje się w Wałbrzychu, gdzie mają siedzibę dwa teatry (dramatyczny i lalek), które posiadają ustabilizowaną widownię. W Wałbrzychu działa również filharmonia, jednak liczba słuchaczy (widzów) maleje.

Potencjał kulturalny Aglomeracji Wałbrzyskiej uzupełniają lokalne ośrodki kultury, niejednokrotnie finansowane przez gminy i użytkujące majątek komunalny. Na terenie aglomeracji znajdują się 42 instytucje kultury i 163 koła (kluby), działa również 149 zespołów artystycznych.

Ofertę kulturalną aglomeracji wzmacniają wydarzenia o znaczeniu ponadlokalnym, do których zaliczyć należy m.in.:

- Festiwal Kwiatów i Sztuki w Wałbrzychu,
- Festiwal Reżyserii Filmowej w Świdnicy,
- Festiwal Teatru Otwartego w Świdnicy,
- Międzynarodowy Festiwal Bachowski w Świdnicy,
- Międzynarodowy Festiwal Henryka Wieniawskiego w Szczawnie-Zdroju,
- Międzynarodowy Festiwal Muzyki Kameralnej im. Księżnej Daisy w Wałbrzychu,
- Międzynarodowy Festiwal Folkloru w Nowej Rudzie,
- Międzynarodowy Festiwal Folkloru w Strzegomiu,
- Międzynarodowe Biennale Rzeźby w Granicie w Strzegomiu.

Jak już wspomniano na wstępie, odpowiednio rozwinięta sfera kultury sprawia, że obszar staje się atrakcyjnym miejscem do życia dla osób kreatywnych. Ma on również większe możliwości w pozyskiwaniu studentów i zatrzymywaniu absolwentów. Konkludując, kultura jest istotnym czynnikiem warunkującym rozwój społeczno-gospodarczy aglomeracji.



**Rysunek 5.** Przeciętna liczba uczestników imprez w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach na 1 mieszkańca, 2012 r.



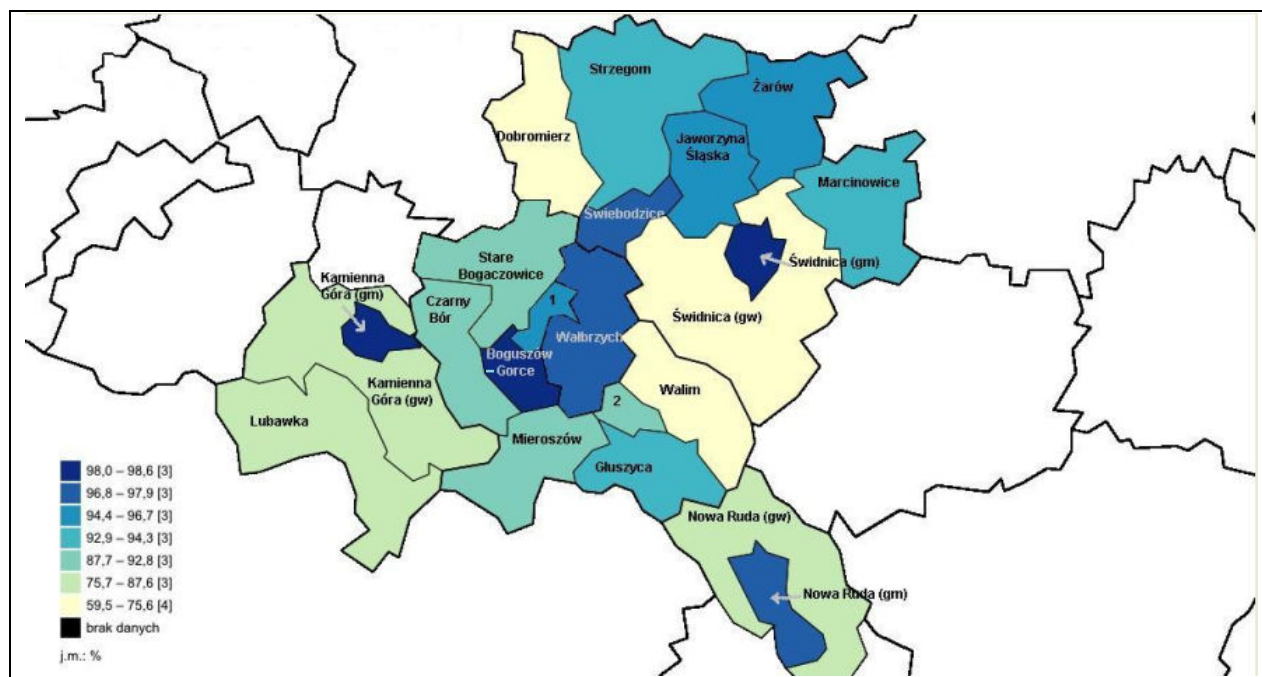
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Systemu Monitorowania Rozwoju, [www.strateg.gov.pl](http://www.strateg.gov.pl).

### 3. Sfera infrastrukturalna

#### Infrastruktura wodno-kanalizacyjna

Na przestrzeni lat 2004–2012 odsetek gospodarstw domowych korzystających z sieci wodociągowej pozostał w Aglomeracji Wałbrzyskiej na zbliżonym poziomie. Zwiększyła się natomiast dostępność do sieci kanalizacyjnej. W 2012 r. 88,7% gospodarstw domowych miało dostęp do sieci wodociągowej, natomiast 47,2% do sieci kanalizacyjnej. Nadal jednak podstawowe wskaźniki dostępności do omawianych mediów kształtują się poniżej średniej w regionie, nie można również stwierdzić, aby dystans ten ulegał zmniejszeniu.

Sytuacja w samej aglomeracji jest mocno zróżnicowana. Według danych GUS (Bank Danych Lokalnych) w najmniejszym zakresie dostęp do sieci wodociągowej posiadają mieszkańcy gmin: Lubawka (64,9%), Dobromierz (66,0%) i Walim (66,3%). Jednak w Aglomeracji Wałbrzyskiej istnieją także gminy, w których ponad 98% gospodarstw domowych ma dostęp do sieci wodociągowej.

**Rysunek 6.** Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej (%), 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Systemu Monitorowania Rozwoju, [www.strateg.gov.pl](http://www.strateg.gov.pl).

Zaznaczyć należy, że pomimo stosunkowo dobrego średniego pokrycia Aglomeracji Wałbrzyskiej siecią wodociągową, infrastruktura ta jest w złym stanie technicznym, co powoduje znaczące ubytki wody oraz prowadzi do pogorszenia jej jakości. Przykładowo sieć wodociągowa, za pomocą której dostarczana jest woda przez Wałbrzyskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji dla mieszkańców Wałbrzycha i gmin ościennych, wymaga stałych inwestycji i remontów. Wymagają tego zwłaszcza niektóre odcinki sieci, wybudowane ponad 100 lat temu. Dlatego co roku na wymianę i remonty sieci przedsiębiorstwo wydaje łącznie ponad 5 mln złotych oraz ponosi dodatkowe koszty związane z pełną analityką jakości wody, zgodną z Rozporządzeniem Ministra Zdrowia w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi.

Jak stwierdzono powyżej, w zakresie dostępności do sieci kanalizacyjnej Aglomeracja Wałbrzyska znajduje się w sytuacji gorszej niż województwo. Wynika to m.in. z położenia aglomeracji i kosztów związanych z budową sieci kanalizacyjnych. W najmniejszym zakresie sieć kanalizacyjna rozwinięta jest na obszarze wiejskim gminy Głuszyca (1,2% gospodarstw domowych ma dostęp do sieci kanalizacyjnej), w gminie wiejskiej Nowa Ruda (6,4%), w gminie Dobromierz (9,9%) i w gminie Stare Bogaczowice (13,2%). Procentowo największy dostęp do sieci kanalizacyjnej posiadają gospodarstwa domowe w miastach: Szczawnie-Zdroju, Świdnicy, Kamiennej Górze, Nowej Rudzie, Wałbrzychu i Świebodzicach.

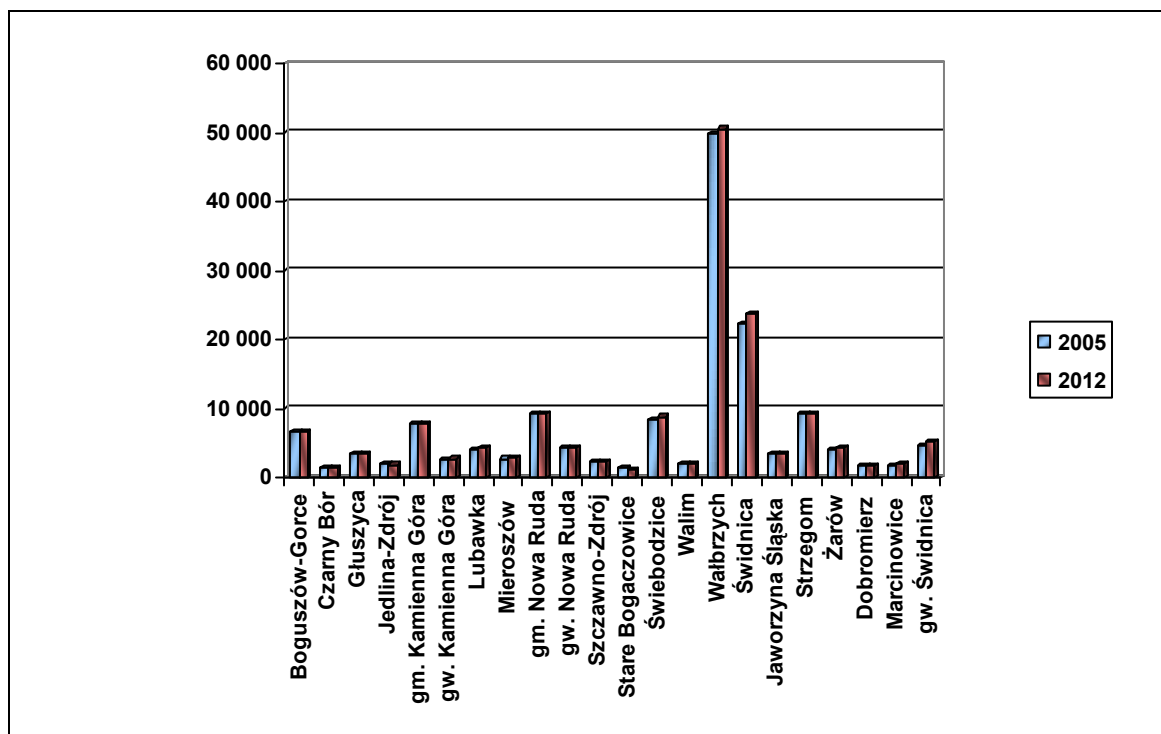
### Infrastruktura mieszkaniowa

W latach 2005–2012 w Aglomeracji Wałbrzyskiej i w 19 gminach ją tworzących nastąpił wzrost zasobów mieszkaniowych. W 3 gminach (Jedlina-Zdrój, Stare Bogaczowice, Dobromierz) zasoby mieszkaniowe zmniejszyły się.

W Aglomeracji Wałbrzyskiej zasoby mieszkaniowe wzrosły ze 155 538 do 159 575 (wskaźnik dynamiki 103). Wzrost ten następował jednak wolniej niż w całym województwie

(108). W największym stopniu zasoby mieszkaniowe powiększyły gminy: gmina wiejska Świdnica (112), Marcinowice (107), Świdnica (106) oraz gmina wiejska Kamienna Góra (106). W najmniejszym stopniu niniejsze zjawisko wystąpiło w gminach: Kamienna Góra (miasto), Nowa Ruda (miasto), Boguszów-Gorce, Głuszyca, Mieroszów i Wałbrzych.

**Wykres 7.** Zasoby mieszkaniowe w Aglomeracji Wałbrzyskiej (szt.)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Wolny przyrost zasobów mieszkaniowych w Aglomeracji Wałbrzyskiej prowadzi do sytuacji, w której trzon zasobów stanowią mieszkania znajdujące się w obiektach budowanych z wykorzystaniem starych technologii, a to rodzi potrzebę ich modernizacji i dostosowania do obowiązujących standardów.

### Rewitalizacja obszarów cennych kulturowo i poprzemysłowych

Na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej znajdują się cenne historycznie i kulturowo układy przestrzenne wymagające ochrony i rewaloryzacji. Według przyjętej klasyfikacji są to układy przestrzenne zaliczone do:

- Strefy „A” – pełnej ochrony konserwatorskiej – Świdnica;
- Strefy „B” – częściowej ochrony konserwatorskiej – Boguszów-Gorce, Dobromierz, Głuszyca, Jedlina-Zdrój, Kamienna Góra (miasto), Lubawka, Mieroszów, Nowa Ruda (miasto), Strzegom, Szczawno-Zdrój, Świebodzice, Walim i Wałbrzych.

Dodatkowo Aglomeracja Wałbrzyska musi zmierzyć się z problemem rewitalizacji obszarów poprzemysłowych, które znajdują się w większości gmin. Najważniejsze tereny objęte lub wymagające rewitalizacji to:

- Boguszów-Gorce: realizowany jest projekt rewitalizacji szybu Witold (po KWK Victoria), celem stworzenia centrum kulturalno-kongresowego. W gminie istnieją także inne tereny i obiekty poprzemysłowe, tj. hałdy po kopalni węgla (ul. Pułaskiego, ul. Olimpijska), bocznicą kolejową, tereny po kopalni i przeróbce barytu (własność Skarbu Państwa), a także

obiekty zlikwidowanego browaru, zakładu odzieżowego oraz hałdy pokopalniane (własność prywatna);

- Jedlina-Zdrój: obiekty inżynierii kolejowej, tj. wiadukt, tunel;
- Kamienna Góra (gmina miejska): zakłady Kamodex, Len, Floreta; tereny cegielni; wyrobisko po górnictwie odkrywkowym (własność prywatna);
- Kamienna Góra (gmina wiejska): były zakład przemysłu chemicznego – INCO Veritas Ogorzelec, tereny poprzemysłowe w Leszczyńcu związane z byłym zakładem POLAM (własność Skarbu Państwa);
- Lubawka: była filia Zakładów Gambit w Miskowicach (własność prywatna), tereny poprzemysłowe po fabryce mebli (własność prywatna);
- Mioszów: tereny po zakładach włókienniczych (w części zagospodarowane, własność prywatna);
- Nowa Ruda (miasto): tereny zabudowane niszczącymi zabudowaniami pokopalnianymi po KWK Nowa Ruda (własność SRK Katowice), obiekty po zakładach jedwabniczych NOWAR (własność prywatna), piece prażalnicze łupków (własność gminy). Obecnie w mieście do celów turystyki postindustrialnej wykorzystywane są obiekty po KWK Nowa Ruda;
- Nowa Ruda (gmina wiejska): obiekty poprzemysłowe po elektrowni i zakładzie NOWAR w Ludwikowicach Kłodzkich (częściowo własność prywatna, częściowo gminna); osadniki pokopalniane w Woliborzu (własność gminy);
- Strzegom: tereny poprzemysłowe zlokalizowane przy Alei Wojska Polskiego i Wesołej, wyrobiska i tereny pokopalniane;
- Świdnica: tereny po zrestrukturyzowanych zakładach przemysłowych, np. była Świdnicka Fabryka Urządzeń Przemysłowych;
- Świebodzice: tereny po fabryce Silena (własność prywatna);
- Walim: tereny i obiekty po zakładach przemysłu lniarskiego (własność prywatna);
- Wałbrzych: obecnie na terenach i obiektach po KWK Julia realizowany jest projekt pn. Park Wielokulturowy Stara Kopalnia. W mieście zlokalizowane są również inne tereny i obiekty pokopalniane (część jest własnością prywatną).

Ponadto miasto Świdnica w dalszym ciągu stoi przed wyzwaniem rewitalizacji terenów przejętych w 1992 r. po wojskach Federacji Rosyjskiej (199 obiektów rozlokowanych na obszarze o powierzchni 63 ha i zgrupowanych w pięciu kompleksach: cztery kompleksy koszarowe oraz domy jedno- i dwurodzinne użytkowane przez oficerów, łącznie 78 budynków mieszkalnych, w tym 42 wille).

Podobna sytuacja, choć na mniejszą skalę, ma miejsce również w Strzegomiu. Tereny powojenne zostały częściowo zagospodarowane na cele publiczne (przychodnia zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, dworzec autobusowy) oraz prywatne (mieszkania i związane z działalnością gospodarczą). Jednak nadal istnieje potrzeba podejmowania działań rewitalizacyjnych, która doprowadzi do pełnego wykorzystania terenów powojennych.

Poza tym na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej planowana jest lokalizacja parków kulturowych. Planowane jest ustanowienie następujących parków:

- starówka w Chełmsku Śląskim<sup>4</sup>,
- zespół zamku i parku w Wałbrzychu – Książu,
- zespół kopalni węgla kamiennego w Wałbrzychu,
- instytucja kultury Park Kulturowy – Stara Kopalnia w Wałbrzychu,

<sup>4</sup> Niniejszą propozycję władze gminy Lubawka zaopiniowały negatywnie.

- park kulturowy w Świdnicy.

### **Dostępność komunikacyjna. Infrastruktura drogowa, kolejowa, transport publiczny**

Kluczowy dla sytuacji Aglomeracji Wałbrzyskiej jest rozwój infrastruktury drogowej. Zewnętrzny układ infrastruktury drogowej aglomeracji tworzony jest przez sieć dróg krajowych i wojewódzkich. Większość wskazanych dróg posiada niskie parametry techniczne, a ich stan oceniany jest jako dostateczny lub zły. Podstawowym mankamentem jest fakt, że są to przeważnie drogi jednojezdniowe, niewystarczające w czasach wzmożonego rozwoju transportu samochodowego. Drogi te nie gwarantują odpowiedniej przepustowości, a tym samym mogą być barierą rozwoju gospodarki.

Wewnętrzny układ komunikacyjny tworzą drogi gminne i powiatowe. GUS nie publikuje informacji dotyczących infrastruktury drogowej w ujęciu gminnym. Punktem odniesienia sytuacji w Aglomeracji Wałbrzyskiej mogą być informacje dostępne dla powiatów: wałbrzyskiego, świdnickiego, kamiennogórskiego i kłodzkiego. W latach 2005–2011<sup>5</sup> łączna długość dróg gminnych o twardej nawierzchni wzrosła w powiecie wałbrzyskim z 310,2 do 342,1 km, w tym dróg o nawierzchni ulepszonej z 287,2 do 309,3 km. Niemal podwoiła się długość dróg gruntowych z 49,2 do 85,7 km. W analogicznym okresie zmniejszyła się długość dróg powiatowych z 220,1 km do 204,6 km. Równocześnie długość dróg gruntowych pozostała na niezmiennym poziomie i wynosiła 13,6 km. W powiecie świdnickim w latach 2005–2011 długość dróg gminnych o twardej nawierzchni wzrosła z 275,7 do 339 km, w tym dróg o nawierzchni ulepszonej z 245,1 do 300,9 km. Wzrosła również długość dróg o nawierzchni gruntowej z 178,2 do 205,9 km. W tym samym czasie długość dróg powiatowych zmniejszyła się z 415,3 do 387,6 km. Również w powiecie kamiennogórskim w latach 2005–2011 zwiększyła się długość dróg gminnych o twardej nawierzchni ze 123,8 do 136,3 km, a o nawierzchni ulepszonej ze 107,5 do 128,0 km. Jednocześnie zmniejszyła się długość gminnych dróg gruntowych ze 140,2 do 129,4 km. Zmniejszeniu uległa także długość dróg powiatowych o nawierzchni twardej z 218,5 do 198,1 km. Inaczej sytuacja kształtowała się w powiecie kłodzkim. Tutaj w latach 2005–2011 zmniejszyła się zarówno długość dróg gminnych o nawierzchni twardej (z 609,4 do 552,5 km), jak i długość dróg powiatowych o nawierzchni twardej (z 699,4 do 693,6 km).

Górski charakter Aglomeracji Wałbrzyskiej determinuje słabą dostępność komunikacyjną poszczególnych gmin i wydłuża czas dojazdu do centrum z takich miast, jak np. Nowa Ruda, Kamienna Góra oraz niektórych miejscowości gminy wiejskiej Świdnica. Istotnym problemem jest brak obwodnic m.in. Szczawna-Zdroju, Głuszycy, Świebodzic, Nowej Rudy-Słupca, Lubawki, Boguszowa-Gorc czy też Strzegomia (w kierunku Legnicy), który powoduje duże natężenie ruchu w centrach wymienionych miejscowości, przyczyniając się do nadmiernej emisji szkodliwych substancji do powietrza. Ponadto brak obwodnic skutkuje wydłużeniem czasu przejazdu oraz zagrożeniem dla pieszych. Problem stanowi także brak łączników drogowych pomiędzy kluczowymi drogami przebiegającymi przez aglomerację. Przykładem może być brak połączenia drogi krajowej nr 5 z drogą wojewódzką nr 369. Łącznik ten poza usprawnieniem transportu w aglomeracji może równocześnie pełnić funkcję obwodnicy Lubawki.

Nie można również pominąć faktu, że wiele dróg powiatowych i gminnych w Aglomeracji Wałbrzyskiej jest obciążonych ze względu na transport kruszyw z kopalni

---

<sup>5</sup> Brak danych z podziałem na powiat wałbrzyski i miasto Wałbrzych za lata 2012 i 2013.

granitu (np. Dobromierz, Strzegom, Nowa Ruda) oraz kopalni melafiru (Wałbrzych, Mieroszów, Czarny Bór), a także ze względu na transport drewna.

Natomiast pozytywnym przykładem rozwiązań w transporcie drogowym w Aglomeracji Wałbrzyskiej jest łącznik Świdnicy z autostradą A4. Na uwagę zasługuje zwłaszcza fakt, że droga ta powstała w wyniku współpracy sześciu jednostek samorządowych. Poza wzmocnieniem dostępności komunikacyjnej aglomeracji droga poprawiła również dostępność terenów inwestycyjnych zlokalizowanych w podstrefie SSE w Żarowie.

Istotne jest, że w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego Perspektywa 2020 przewidziano do realizacji zadania z zakresu infrastruktury drogowej zlokalizowane na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej. Zaliczyć do nich należy: usprawnienie systemu powiązań drogowych poprzez budowę i modernizację m.in. drogi Wałbrzych–Świdnica; polepszenie systemu powiązań drogowych w paśmie Przedgórze Sudeckiego poprzez budowę lub modernizację dróg; stworzenie uzupełniającego systemu powiązań drogowych, umożliwiających sprawny przepływ ludzi, dóbr i informacji (droga Wrocław–Świdnica–Wałbrzych). Ważną inwestycją będzie także budowa drogi ekspresowej S 3. Jednak plan dzielenia inwestycji na etapy (np. 81 km odcinek Nowa Sól–Legnica podzielony na pięć zadań) sprawia, że trudno jest ostatecznie określić końcowy termin jej realizacji.

Stan infrastruktury kolejowej w Aglomeracji Wałbrzyskiej uznać można za przeciętny. Dotyczy to zwłaszcza linii kolejowych, niejednokrotnie jednotorowych. Stan linii kolejowych przekłada się na dopuszczalną prędkość pociągów, a ta na atrakcyjność tego środka lokomocji.

W jeszcze gorszej kondycji jest infrastruktura dworcowa. Duża część dworców (głównie poza najważniejszymi miastami) jest w złym stanie technicznym. Zamknięte budynki dworcowe oraz zdewastowane wiaty peronowe sprawiają, że nie spełniają one swoich funkcji. Dodatkowo zaznaczyć należy, iż istniejąca lokalizacja dworców i przystanków kolejowych w dużej mierze wynika z uwarunkowań historycznych. W rezultacie ich układ jest nieadekwatny do dzisiejszych potrzeb mieszkańców, a tym samym ogranicza zainteresowanie transportem kolejowym. Przykładem może być Strzegom, gdzie dworzec kolejowy znajduje się na obrzeżach miasta (ok. 2,5 km od centrum). Nie ma również rozwiniętej sieci przystanków przy specjalnych strefach ekonomicznych.

Przykładem pozytywnych działań zmierzających do poprawy stanu infrastruktury kolejowej jest modernizacja linii Świdnica–Jaworzyna Śląska. Szans rozwoju kolejnictwa upatrywać można również we wzmożonych działaniach firm prywatnych związanych z eksploatacją surowców i ich udziałem w działaniach modernizacyjnych infrastruktury kolejowej.

Infrastruktura drogowa i kolejowa wpływa na dostępność gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej dla pasażerów komunikacji publicznej. Z dotychczasowych analiz wynika, że dostępność ta oceniana jest jako przeciętna lub dobra (Boguszów-Gorce, Czarny Bór, Głuszyca, Jedlina-Zdrój, Kamienna Góra (miasto), Lubawka, Nowa Ruda (miasto), Nowa Ruda (gmina wiejska), Stare Bogaczowice, Świebodzice, Walim oraz Wałbrzych). Opierając się na danych portalu internetowego e-podróżnik.pl, za przeciętną uznać należy wzajemną dostępność komunikacyjną dwóch wiodących miast aglomeracji, tj. Wałbrzycha i Świdnicy. Czternaście funkcjonujących połączeń autobusowych obsługiwały spółki wyodrębnione z PKS oraz Trans Expres. Nie ma połączenia kolejowego, o czym warto wspomnieć w kontekście planów rozwoju kolei aglomeracyjnej. Nie można również pozytywnie ocenić możliwości korzystania z publicznych środków transportu na trasie Strzegom–Wałbrzych. Miasta te dysponują czterema bezpośrednimi połączeniami autobusowymi (wówczas czas podróży trwa ok. 40 min). W pozostałych przypadkach wymagana jest przesiadka wydłużająca czas podróży do ok. 1,5 h. Natomiast dzięki połączeniom kolejowym w stosunkowo dobrej sytuacji znajduje się



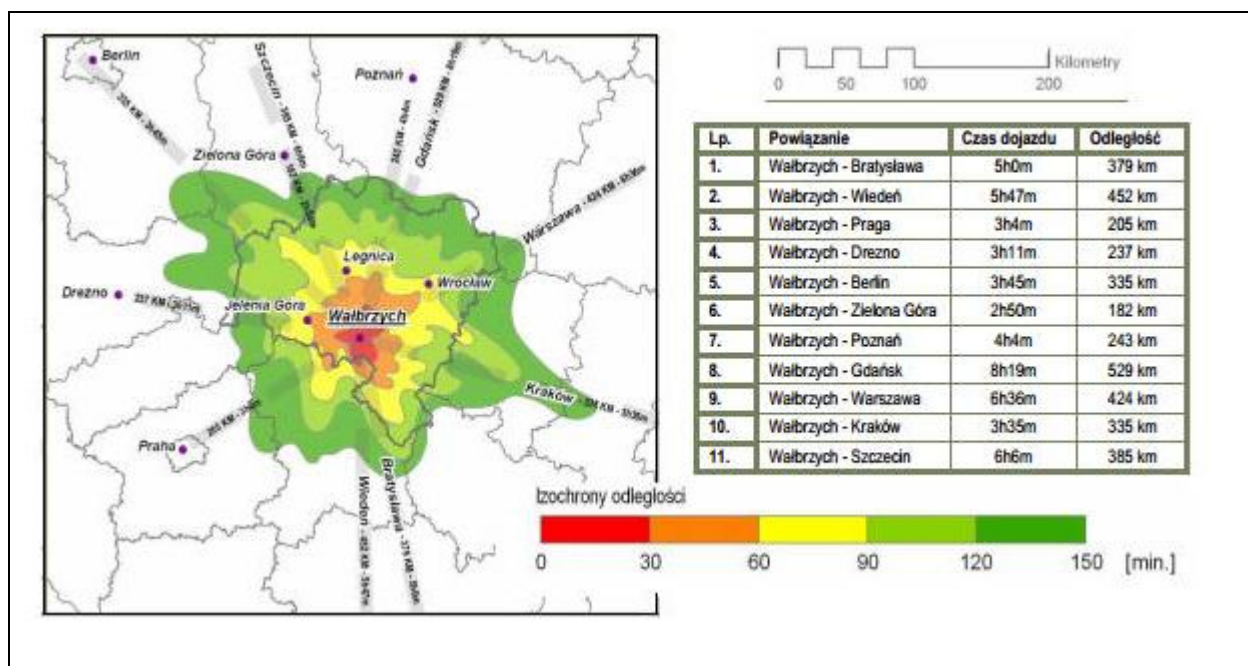
Jaworzyna Śląska, która może w przyszłości pełnić funkcję łącznika komunikacyjnego pomiędzy Wałbrzychem a Strzegomiem i Świdnicą.

Niezadowalająca jest dostępność komunikacji publicznej w Mioszowie, Szczawnie-Zdroju oraz w gminie wiejskiej Kamienna Góra. W pierwszym przypadku komunikacja publiczna (linia nr 15 Wałbrzych–Sokołowsko–Mioszów–Golińsk, uruchomiona na mocy porozumienia międzygminnego z gminą Wałbrzych) nie obejmuje całej gminy Mioszów. Brak również połączeń z Nową Rudą oraz Kłodzkiem. W przypadku Szczawna-Zdroju komunikacja publiczna realizowana jest na mocy porozumienia z miastem Wałbrzych, niemniej niezadowalająca jest częstotliwość kursów autobusowych oraz brak kierunków połączeń pożądanym przez pasażerów (tj. do centrów handlowych oraz Szpitala im. dra A. Sokołowskiego). W gminie wiejskiej Kamienna Góra brak zadowalającej liczby połączeń wynikać może z niewielkiej liczby pasażerów korzystających z tego środka transportu.

Podstawowym problemem pasażerów korzystających z komunikacji publicznej jest wydłużony czas dojazdu do wybranych miejsc, wynikający z przeciążenia lokalnego układu drogowego, oraz brak nowoczesnego centrum przesiadkowego, zlokalizowanego w centrum aglomeracji (Wałbrzychu). Należy podkreślić, że słabości komunikacji publicznej skutkują intensywnym użytkowaniem samochodów osobowych, które przyczyniają się do zwiększenia niskiej emisji w Aglomeracji Wałbrzyskiej, głównie w miastach.

Pozytywnym przykładem działań zmierzających do poprawy sytuacji komunikacyjnej w aglomeracji jest uruchomienie centrum przesiadkowego w Świdnicy.

**Rysunek 7.** Analiza dostępności zewnętrznej centrum Aglomeracji Wałbrzyskiej



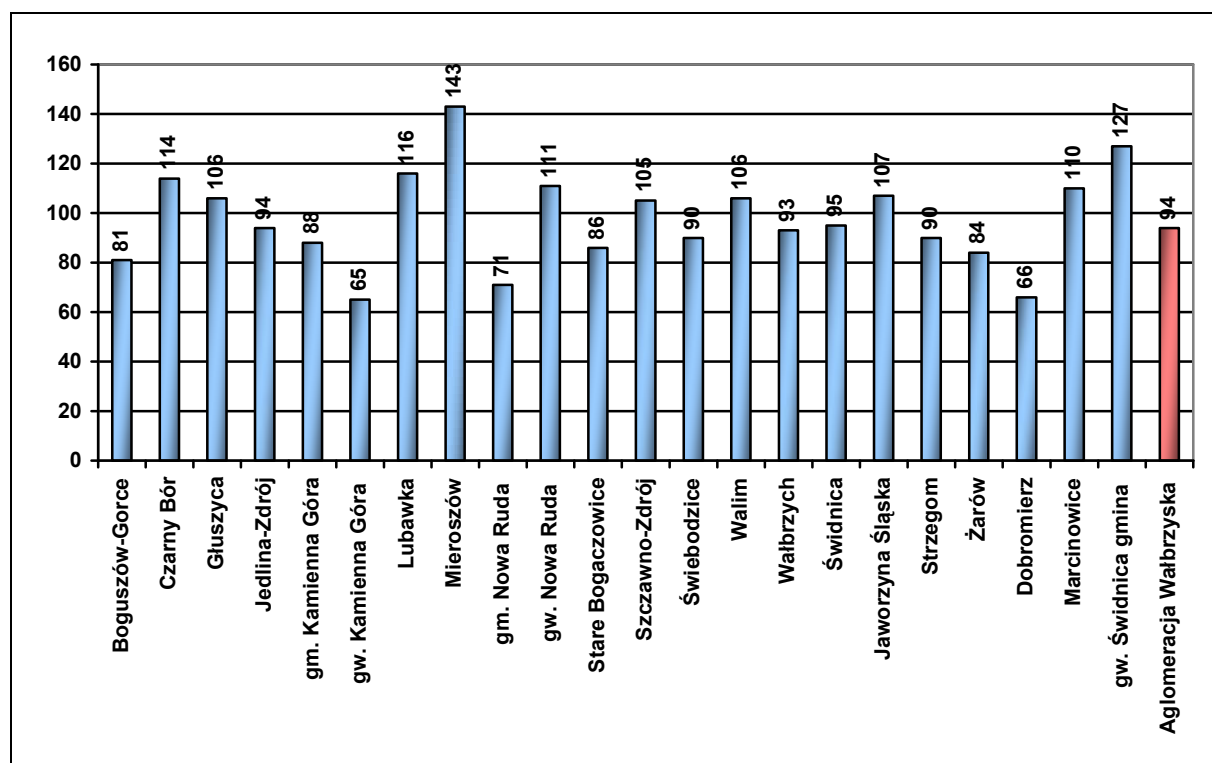
Źródło: Wytyczne kierunkowe do kształtowania sieci drogowej i kolejowej w województwie dolnośląskim, Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne, Wrocław 2010 r.

### Gospodarka odpadami

Kolejną kwestią wymagającą analizy jest problem gospodarki odpadami prowadzonej na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej. W aglomeracji zbieranych jest rocznie 132 601 ton odpadów zmieszanych. W latach 2005–2012 w dziesięciu gminach aglomeracji zanotowano wzrost ilości zbieranych odpadów, największy w gminach: Mioszów (143), gmina wiejska

Świdnica (127), Lubawka (116), Czarny Bór (114) i gmina wiejska Nowa Ruda (111). Największy spadek zbieranych odpadów nastąpił w gminach: gmina wiejska Kamienna Góra (65), Dobromierz (66) i Nowa Ruda (miasto) (71).

**Wykres 8.** Zmiana ilości odpadów zmieszanych zbieranych w Aglomeracji Wałbrzyskiej w latach 2005–2012 w podziale na gminy (tony), rok 2005 = 100



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej funkcjonuje zlokalizowana w Lubawce regionalna instalacja do przetwarzania odpadów komunalnych (Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej „Sanikom” sp. z o.o.), Ekologiczne Centrum Utylizacji w miejscowości Rusko (gm. Strzegom) oraz Regionalna Instalacja Przetwarzania Odpadów Komunalnych w Zawiszowie (gmina wiejska Świdnica) prowadzona przez Przedsiębiorstwo Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. Dodatkowo zgodnie z informacjami zawartymi w Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami Województwa Dolnośląskiego na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej planowane są następujące inwestycje z zakresu gospodarki odpadami: budowa zakładu segregacji stałych odpadów komunalnych w Wałbrzychu; budowa linii przygotowania komponentów do produkcji paliwa z odpadów w Wałbrzychu; linia kompostowania odpadów zielonych i biodegradowalnych zbieranych selektywnie w Wałbrzychu.

Równocześnie z analizy dokumentu wynika, że budowana w Nowej Rudzie sortownia nie będzie spełniała wymogów stawianych RIPOK. Przewiduje się natomiast funkcjonowanie instalacji zastępczych w Wałbrzychu.

### Infrastruktura energetyczna

Jak wynika z danych publikowanych przez Tauron Dystrybucja SA (stan na marzec 2013 r.), moc przyłączeniowa poszczególnych powiatów, w skład których wchodzi gminy tworzące Aglomerację Wałbrzyską, przedstawia się następująco: wałbrzyski 42 MW, świdnicki 29 MW, kamiennogórski 17 MW, kłodzki 24 MW. Dodatkowo kluczowym problemem, zwłaszcza w kontekście polityki Unii Europejskiej, jest wykorzystanie odnawialnych źródeł energii



(OZE). Na podstawie *Studium uwarunkowań przestrzennych dla lokalizacji elektrowni wiatrowych w województwie dolnośląskim* stwierdzić można, że OZE wykorzystywane są w powiatach: kamiennogórskim (Kamienna Góra, gmina wiejska Kamienna Góra, Lubawka), wałbrzyskim (Wałbrzych) i świdnickim. W Kamiennej Górze wykorzystuje się energię słoneczną z kolektorów słonecznych zainstalowanych na budynkach jedno- i wielorodzinnych. Podobnie sytuacja przedstawiała się w Wałbrzychu. Natomiast w gminie wiejskiej Kamienna Góra i w gminie Lubawka wykorzystywana jest energia wodna pochodząca z elektrowni wodnej na rzece Bóbr przy zbiorniku Bukówka (moc 80 kW) oraz z hydroelektrowni Janiszów ( $2 \times 75$  kW). Rozwój OZE postępuje wolniej od oczekiwań m.in. z uwagi na liczne obszary chronione i ich wartość środowiskową i kulturową. Mocną stroną Aglomeracji Wałbrzyskiej w zakresie technologii energetycznych, w tym OZE, jest Centrum Technologii Energetycznych utworzone przez Stowarzyszenie Wolna Przedsiębiorczość ze Świdnicy.

### **Infrastruktura teleinformatyczna**

Współcześnie kluczowe znaczenie dla rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej ma cyfryzacja rozumiana jako powszechny dostęp do szerokopasmowego Internetu zgodnie z założeniami strategii „Europa 2020” (a zwłaszcza inicjatywy Europejska Agenda Cyfrowa), w tym wolny dostęp do Internetu w przestrzeni publicznej.

Ważnych danych dotyczących dostępu do Internetu na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej dostarcza analiza studium wykonalności dla projektu *Likwidacja obszarów wykluczenia informacyjnego i budowa Dolnośląskiej Sieci Szkieletowej*. Zgodnie z przyjętą w dokumencie nomenklaturą obszary dzieli się na:

- „białe” (B): całkowity brak infrastruktury szkieletowo-dystrybucyjnej (punktów dystrybucyjnych) niezbędnej do zapewnienia podaży usług szerokopasmowego dostępu do Internetu na założonym poziomie, a także brak przedsiębiorców telekomunikacyjnych świadczących takie usługi;
- „szare” (S): istnieje infrastruktura szkieletowo-dystrybucyjna tylko jednego operatora telekomunikacyjnego (zazwyczaj operatora „zasiedziałego”), co oznacza istnienie punktów dystrybucyjnych tylko jednego operatora na danym terenie i brak konkurencji na poziomie infrastruktury szkieletowo-dystrybucyjnej; w poszczególnych miejscowościach usługi szerokopasmowego dostępu do Internetu są oferowane przez jednego przedsiębiorcę telekomunikacyjnego albo przez kilku przedsiębiorców, korzystających jednak z usług hurtowych tego samego operatora infrastruktury szkieletowo-dystrybucyjnej;
- „czarne” (C): istnieje infrastruktura szkieletowo-dystrybucyjna co najmniej dwóch operatorów telekomunikacyjnych umożliwiającą zapewnienie podaży usług szerokopasmowego dostępu do Internetu na założonym poziomie (istnieją tam zatem co najmniej dwa punkty dystrybucyjne różnych operatorów), a usługi szerokopasmowego dostępu do Internetu są oferowane poprzez konkurujących ze sobą przedsiębiorców telekomunikacyjnych.

W Aglomeracji Wałbrzyskiej przeważają obszary „czarne” (59%) i „szare” (38%). Tereny całkowicie pozbawione infrastruktury niezbędnej do zapewnienia usług dostępu do szerokopasmowego Internetu stanowią 3%. W najkorzystniejszej sytuacji znajdują się gminy: Kamienna Góra (miasto), Nowa Ruda (miasto), Świebodzice, Boguszów-Gorce, Szczawno-Zdrój, Stare Bogaczowice, Wałbrzych, Świdnica, Jaworzyna Śląska i Marcinowice w których 100% mieszkańców znajduje się na obszarze „czarnym”. Najtrudniejsza sytuacja występuje w gminie wiejskiej Kamienna Góra i w gminie Czarny Bór, w których to odpowiednio 25 i 24% mieszkańców pozbawionych jest dostępu do infrastruktury szerokopasmowego Internetu.

Poniżej przedstawiono macierz uwzględniającą zarówno możliwości podażowe, jak i popyt na usługi internetowe w gminach Aglomeracji Wałbrzyskiej.

<p><b>Obszar A:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• niedostateczna podaź usług na danym obszarze</li> <li>• stagnacja lub spadek popytu</li> </ul>	<p><b>Obszar B:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• niedostateczna podaź usług na danym obszarze</li> <li>• prognozowany wzrost popytu</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Nowa Ruda (gmina wiejska)</li> <li>• Jedlina-Zdrój</li> <li>• Czarny Bór</li> <li>• Głuszyca</li> <li>• Mieroszów</li> <li>• Walim</li> <li>• Dobromierz</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kamienna Góra (gmina wiejska)</li> <li>• Lubawka</li> </ul>
<p><b>Obszar C:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• dostateczna podaź usług na danym obszarze</li> <li>• stagnacja lub spadek popytu</li> </ul>	<p><b>Obszar D:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• dostateczna podaź usług na danym obszarze</li> <li>• prognozowany wzrost popyt</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kamienna Góra (miasto)</li> <li>• Nowa Ruda</li> <li>• Świebodzice</li> <li>• Boguszów-Gorce</li> <li>• Wałbrzych</li> <li>• Świdnica (miasto)</li> <li>• Jaworzyna Śląska</li> <li>• Marcinowice</li> <li>• Strzegom</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Szczawno-Zdrój</li> <li>• Stare Bogaczowice</li> <li>• Świdnica (gmina wiejska)</li> <li>• Żarów</li> </ul>

Problematyczna jest sytuacja w największych miastach Aglomeracji Wałbrzyskiej, które wprawdzie dysponują odpowiednią infrastrukturą, ale równocześnie widoczny jest spadek popytu na usługi internetowe, związane m.in. z zachodzącymi procesami demograficznymi.

#### 4. Środowisko naturalne

##### Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych

Agglomeracja Wałbrzyska posiada cenne walory przyrodnicze, w tym również obszary objęte programem Natura 2000. Łączna powierzchnia obszarów prawnie chronionych (bez Obszarów Natura 2000) w Aglomeracji Wałbrzyskiej wynosiła w 2012 r. 30 114 ha, co stanowiło ok. 7,9% ogółu obszarów prawnie chronionych na Dolnym Śląsku.

Najwięcej obszarów prawnie chronionych znajduje się na terenie gmin: Świdnica (gmina wiejska) – 3856 ha, Nowa Ruda (gmina wiejska) – 3558 ha, Kamienna Góra (gmina wiejska) – 3407 ha, Walim – 3303 ha oraz Mieroszów – 3407 ha. Na obszarze miast Nowa Ruda i Świdnica oraz gmin Jaworzyna Śląska i Żarów tereny prawnie chronione nie występują. Małą powierzchnię zajmują one również w gminie Lubawka – 10 ha. Poza tym powierzchnia obszarów prawnie chronionych jest niewielka w takich gminach jak: Kamienna Góra (gmina miejska) – 126 ha, Strzegom – 150 ha i Świebodzice 253 ha.

Największy obszar Natura 2000 w Aglomeracji Wałbrzyskiej to Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie; obejmuje 31 574,1 ha położony na terenie gmin: Boguszów-Gorce (2699,8 ha), Czarny Bór (3014,9 ha), Głuszycza (3645,3 ha), Jedlina-Zdrój (612,9 ha), Kamienna Góra – gmina miejska (10,9 ha), Kamienna Góra – gmina wiejska (6041,8 ha), Lubawka (5425,7 ha), Mieroszów (7609,8 ha), Nowa Ruda (148,8 ha), Stare Bogaczowice (917,9 ha), Szczawno-Zdrój (675,3 ha) i Wałbrzych (771,0 ha).

W ramach programu Natura 2000 na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej chronione są zarówno obszary ptasie, jak i siedliskowe:

- Góry Kamienne – specjalny obszar ochrony siedlisk. Położony na terenie gmin: Lubawka, Kamienna Góra, Mieroszów, Głuszycza, Jedlina-Zdrój, Czarny Bór i Boguszów-Gorce. Jest to teren atrakcyjny krajobrazowo i turystycznie;
- Masyw Chełmca – specjalny obszar ochrony siedlisk. Położony w obrębie Sudetów Środkowych, w Górach Wałbrzyskich. Znajduje się on na terenie gmin: Boguszów-Gorce, Szczawno-Zdrój, Wałbrzych i Stare Bogaczowice;
- Ostoja Nietoperzy Gór Sowich – specjalny obszar ochrony siedlisk. Obejmuje większość pasma Gór Sowich, które zbudowane są z gnejsów prekambryjskich, stanowiących najstarszą jednostkę strukturalną Sudetów. Administracyjnie obszar położony jest na terenie gmin: Świdnica, Walim, Głuszycza, Jedlina-Zdrój, Pieszyce, Nowa Ruda, Bielawa, Dzierżoniów, Stoszowice;
- Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie – obszar specjalnej ochrony ptaków. Znajduje się w obrębie tzw. depresji śródsudeckiej i obejmuje Góry Kamienne, Góry Wałbrzyskie, Zawory i część Wzgórz Bramy Lubawskiej oraz wcinające się pomiędzy nimi Kotlinę Kamiennogórską i Obniżenie Ścinawki. W krajobrazie tego obszaru przeważają rozległe tereny bardzo ekstensywnie użytkowanych łąk i pastwiska, przy mniejszym udziale gruntów ornych. Administracyjnie obszar leży na terenie gmin: Kamienna Góra (gmina wiejska), Lubawka, Szczawno-Zdrój, Wałbrzych, Jedlina-Zdrój, Głuszycza i Mieroszów;
- Wzgórze Strzeleńskie – zlokalizowane we wschodniej części Pogórza Sudeckiego.

Ponadto obszar gmin Lubawka oraz Kamienna Góra (gmina wiejska) od strony zachodniej graniczy z terenami Rudawskiego Parku Krajobrazowego oraz Karkonoskiego Parku Narodowego, również objętych ochroną w ramach programu Natura 2000.

Do pozostałych walorów środowiskowych Aglomeracji Wałbrzyskiej zaliczyć należy:

- Rezerwat Florystyczno-Krajobrazowy Kruczy Kamień w Lubawce – na jego terenie ochronie podlegają skały porfirowe z cenną roślinnością (partia szczytowa góry Krucza Skała), w tym endemiczny fiołek porfirowy. Na terenie rezerwatu entomolodzy w 1995 r. ponownie (po 100 latach) podjęli próbę wprowadzenia motyla niepylaka Apollo;
- Rezerwat Skalny Głazy Krasnoludków w Gorzeszowie – w jego ramach ochronie podlegają formy skalne i roślinność. Chronione są głównie naturalne formy wietrzenia piaskowca;
- Park Krajobrazowy Gór Sowich – park położony w Sudetach Środkowych, w Górach Sowich, około 1,1 km na północny wschód od centrum miejscowości Jugów. Rozciąga się na długości około 18 km, zgodnie z grzbietem głównym, od Przełęczy Woliborskiej na południowym wschodzie, aż po okolice Jedliny-Zdroju na północnym zachodzie, obejmując najwyższe wzniesienia: Wielką Sowę, Kalenicę i Słoneczną. Park znajduje się na obszarze powiatów: kłodzkiego, wałbrzyskiego, dzierżoniowskiego i ząbkowickiego. Składa się z dwóch części. Główna swymi granicami obejmuje centralną część Gór Sowich z masywem Wielkiej Sowy, druga, mniejsza – Masyw Włodarza;
- Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich – położony w południowej części Aglomeracji Wałbrzyskiej;
- Książański Park Krajobrazowy – leży na granicy Przedgórze Sudeckiego i Sudetów Środkowych. Administracyjne położenie Książańskiego Parku Krajobrazowego obejmuje

gminy: Wałbrzych i Stare Bogaczowice w powiecie wałbrzyskim oraz gminy: Dobromierz, Świebodzice i Świdnica w powiecie świdnickim.

- Masyw Trójgarbu – położony na terenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Kopuły Chełmca, Trójgarbu i Krzyżowej Góry koło Strzegomia, na zachód od Szczawna-Zdroju, w północno-zachodniej części Gór Wałbrzyskich;
- Lodospady w starym kamieniołomie na Ostoi – położone w Górach Kamiennych w Głuszycy Górnej, w nieczynnym kamieniołomie melafiru widocznym ze stacji kolejowej, w pobliżu trasy Wałbrzych–Kłodzko. Przy wypełnionym jeziorkiem dnie kamieniołomu tworzą się dwa lodospady o szerokości 8 m i wysokości około 25 i 35 m;
- Szczeliny wiatrowe w paśmie Lesistej Wielkiej – Lesista Wielka (851 m n.p.m.) to najwyższy szczyt w Masywie Dzikowca i Lesistej Wielkiej, w północno-zachodniej części Gór Kamiennych;
- Czartowskie Skały w Różanej – jedna z najbardziej znanych grup skalnych w Zaworach. Czartowskie Skały wyrastają ze wschodniej krawędzi masywu Choczoła i osiągają wysokość 580–610 m n.p.m. Jest to wychodnia triasowych piaskowców szarogłazowych, nakrytych górnokredowymi piaskowcami, zniszczonymi w wyniku erozji. W ten sposób powstały dwa wąskie bastiony skalne o długości do 50 m i wysokości blisko 20 m;
- Rezerwat przyrody Góra Choina – utworzony głównie dla ochrony naturalnego lasu mieszanego porastającego wzgórze Choina i zachowania ruin zamku Grodno.

### Stan i jakość powietrza

Kluczowe znaczenie dla środowiska naturalnego w Aglomeracji Wałbrzyskiej ma jakość powietrza i związany z tym poziom jego zanieczyszczenia. Obszar aglomeracji charakteryzuje się niewysokim stężeniem zanieczyszczeń w powietrzu. Akceptowalną jakość powietrza w gminach Aglomeracji Wałbrzyskiej potwierdzają dane stacji pomiarowej w Wałbrzychu. Zgodnie z nimi żadne z badanych zanieczyszczeń nie przekracza przyjętych norm. Największe jest zanieczyszczenie tlenkami azotu. Średniorocznie przekracza ono 75% dopuszczalnej normy. Duże jest też zanieczyszczenie tlenkiem węgla w okresie zimowym. Związane jest to zapewne z sezonem grzewczym i tradycyjnymi metodami ogrzewania mieszkań i domów. Należy jednak zauważyć, że stężenie tlenku węgla w ostatnich latach spada i w 2011 r. wyniosło około 52% stężenia zarejestrowanego w 2008 r.

Problemem w Aglomeracji Wałbrzyskiej może być stężenie pyłu zawieszonego PM10. Problem ten dotyczy zwłaszcza miast, takich jak Wałbrzych, Świdnica i Nowa Ruda. W 2011 r. średnioroczne stężenie we wszystkich stacjach pomiarowych przekroczyło 75% normy. Na podstawie informacji o przekroczeniach i ryzyku przekroczeń poziomów dopuszczalnych i docelowych substancji w powietrzu na terenie województwa dolnośląskiego<sup>6</sup> można stwierdzić, że:

- 24-godzinny poziom dopuszczalny pyłu zawieszonego PM10 został przekroczony na stanowiskach w strefie: miasta Wałbrzych w stacji: Wałbrzych, ul. Wysockiego (w okresie od 1 stycznia do 30 kwietnia br. zanotowano 39 dni z przekroczeniami), Nowa Ruda, ul. Srebrna (w okresie od 1 stycznia do 30 kwietnia br. zanotowano 77 dni z przekroczeniami), Świdnica, Rynek (w okresie od 1 stycznia do 30 kwietnia br.

<sup>6</sup> Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, [http://www.wroclaw.pios.gov.pl/pliki/komunikaty/4\\_komunikat\\_ryzyko\\_19\\_maj\\_2014.pdf](http://www.wroclaw.pios.gov.pl/pliki/komunikaty/4_komunikat_ryzyko_19_maj_2014.pdf), Wrocław 2014.

znotowano 36 dni z przekroczeniami), Szczawno-Zdrój, Dom Zdrojowy (w okresie od 1 stycznia do 30 kwietnia br. znotowano 46 dni z przekroczeniami);

- Ryzyko przekroczenia rocznego poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM10 występuje w strefie dolnośląskiej w stacji Nowa Ruda, ul. Srebrna.

## VI. Analiza SWOT

Analiza SWOT jest podstawą do zidentyfikowania i sformułowania podstawowych problemów i zagadnień strategicznych. To efektywna metoda identyfikacji słabych i silnych stron Aglomeracji Wałbrzyskiej (AW) oraz badania szans i zagrożeń, jakie przed nią stoją. Analiza SWOT składa się z czterech grup czynników, w tym:

- mocnych stron – uwarunkowań wewnętrznych, które stanowią silne strony AW i które należy wykorzystać sprzyjając będą jej rozwojowi;
- słabych stron – uwarunkowań wewnętrznych, które stanowią słabe strony AW i które niewyeliminowane utrudnią będą jej rozwój;
- szans – uwarunkowań zewnętrznych, które nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności AW, ale które mogą być traktowane jako szanse i przy odpowiednio podjętych przez nią działaniach wykorzystane jako czynniki sprzyjające rozwojowi aglomeracji;
- zagrożeń – uwarunkowań zewnętrznych, które także nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności AW, ale które mogą stanowić zagrożenia dla jej rozwoju.

Opracowując analizę SWOT, pamiętać należy, że ten sam czynnik może być zarówno silną stroną obszaru, jak i jego słabością w zależności od kontekstu rozważań. Jako przykład może posłużyć problem koncentracji firm przemysłu motoryzacyjnego w Aglomeracji Wałbrzyskiej. Z jednej strony koncentracja firm jednej branży sprzyja kooperacji (rozwój społeczno-ekonomiczny oparty na kooperacji i konkurencji, jednocześnie występuje współdziałanie i konkurowanie), co może prowadzić do powstania tzw. okręgu Marshalla. W takim ujęciu koncentracja firm sektora motoryzacyjnego jest silną stroną aglomeracji. Z drugiej strony koncentracja taka może prowadzić do powstania monokultury gospodarczej, która jest bardziej podatna na cykliczne wahania koniunktury. Wniosek – dominacja jednej branży to słaba strona obszaru.

### 1. Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość

Mocne strony	Słabe strony
1. Zróżnicowany profil gospodarczy. Potencjał skupiony w głównych miastach aglomeracji (Wałbrzych, Świdnica, Strzegom, Kamienna Góra, Nowa Ruda, Świebodzice)	1. Wolniejszy niż w kraju i w regionie wzrost aktywności sektora prywatnego, przejawiający się m.in. spadkiem liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą
2. Ponadregionalny Ośrodek Równoważenia Rozwoju – Wałbrzych wspierany przez Świdnicę	2. Niski potencjał gospodarczy <sup>7</sup> gmin Stare Bogaczowice, Czarny Bór, Walim, Dobromierz i Marcinowice
3. Relatywnie niskie koszty pracy	3. Niski wskaźnik przedsiębiorczości, zwłaszcza na obszarach wiejskich
4. Wysoki potencjał turystyczny gmin AW – występowanie licznych obiektów dziedzictwa materialnego oraz atrakcji przyrodniczych	4. Niezadawalająca współpraca firm w ramach klastrów

<sup>7</sup> Potencjał gospodarczy mierzony liczbą przedsiębiorstw sektora prywatnego.

5. Skupienie firm branży motoryzacyjnej, branży wydobywania, przerobu i obróbki kamienia naturalnego, przemysłu budowlanego oraz przemysłu drzewnego sprzyjające kooperacji i inicjatywom klastrowym	5. Przeciętna wartość wskaźnika zatrudnienia osób z wykształceniem wyższym
6. Specjalizacja branżowa dotycząca usług uzdrowiskowych	6. Deficyt miejsc pracy w relacji do potencjału ludnościowego Aglomeracji Wałbrzyskiej
7. Funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych wraz z podstrefami	7. Negatywny wizerunek niektórych gmin opierający się na stereotypach obszarów przemysłowych
8. Sprawnie działające IOB m.in. w Wałbrzychu, Świdnicy, Szczawnie-Zdroju, Kamiennej Górze i Nowej Rudzie	8. Przeciętne walory oferty inwestycyjnej gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej (poza Wałbrzychem, Świdnicą i Żarowem) i mało skuteczny sposób ich promocji
9. Zasoby naturalne umożliwiające rozwój przemysłu wydobywczego i branż powiązanych	9. Niedostateczne działania na rzecz inkubacji firm, szczególnie innowacyjnych
	10. Niezadawalający potencjał naukowo-badawczy w zakresie badań nadających się do komercjalizacji
	11. Dominacja branż gospodarki upatrujących przewagi konkurencyjne w czynnikach kosztowych
	12. Brak infrastruktury wspierającej powstawanie nowych przedsiębiorstw (inkubatory, parki przedsiębiorczości i przemysłowe) w ważnych miastach aglomeracji, takich jak Strzegom i Świebodzice
	13. Niewykorzystany potencjał rzemiosła pomimo istniejących tradycji rzemieślniczych w aglomeracji
	14. Niewielka liczba podmiotów z branż nowoczesnych technologii
	15. Duży udział zakładów branży motoryzacyjnej w gospodarce Żarowa i Wałbrzycha, łatwej do relokacji w czasie recesji lub w poszukiwaniu niższych kosztów produkcji
	16. Ograniczenia w podejmowaniu przedsięwzięć gospodarczych ze względu na występowanie obszarów Natura 2000
17. Zdekapitalizowany majątek przedsiębiorstw wymagający znacznych nakładów finansowych	

Szanse	Zagrożenia
1. Wysoka dynamika tworzenia nowych miejsc pracy w województwie dolnośląskim i jego atrakcyjny inwestycyjnie wizerunek	1. Ograniczenia czasowe funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych
2. Dostępność funduszy unijnych wspierających przedsiębiorczość, tworzenie miejsc pracy, innowacyjność przedsiębiorstw, współpraca sektora naukowo-badawczego z biznesem	2. Wyższa ocena innowacyjności przedsiębiorstw w podregionie wrocławskim (wg raportu IBnGR)
3. Wzrost znaczenia polityki miejskiej w Polsce	3. Większa atrakcyjność inwestycyjna gmin wchodzących w skład Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego, skutkująca spadkiem zainteresowaniem inwestorów obszarem Aglomeracji Wałbrzyskiej
4. Napływ kapitału zagranicznego w ramach nawiązanych kontaktów zagranicznych	4. Niezadawalająca wielkość nowych inwestycji na obszarach WSSE znajdujących się w gminach Aglomeracji Wałbrzyskiej oraz niewielka liczba projektów gospodarczych wzbogacających profil branżowy jej obszaru
5. Rosnące koszty pracy we Wrocławskim Obszarze Metropolitalnym	5. Rosnący deficyt budżetu państwa i związane z tym niebezpieczeństwo ograniczania wydatków publicznych na inwestycje
6. Powrót do kluczowego znaczenia przemysłu w rozwoju Dolnego Śląska, zgodnie z założeniami Strategii Rozwoju Dolnego Śląska do 2020 r.	6. Wzrost obciążeń podatkowych i likwidacja ulg
7. Duży potencjał związany z obsługą nowego perspektywicznego rynku „opieką nad emerytami”	7. Pogłębiający się kryzys i odpływ inwestycji zagranicznych
	8. Spowolnienie napływu nowych inwestycji zagranicznych w wyniku kryzysu i rosnącej konkurencji innych państw i regionów
	9. Negatywne przemiany demograficzne, wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym w relacji do osób w wieku przedprodukcyjnym mogą skutkować zakłóceniem na rynku pracy



## 2. Atrakcyjne środowisko zamieszkania

Mocne strony	Słabe strony
1. Dobrze rozwinięta sieć stacjonarnej telefonii publicznej w powiecie wałbrzyskim i świdnickim	1. Słabo rozwinięta sieć stacjonarnej telefonii publicznej w powiecie kłodzkim
2. Dostęp do Internetu na poziomie 97%	2. Niedostateczna podaż usług internetowych poza najważniejszymi ośrodkami AW
3. Możliwość dostępu do szerokopasmowego Internetu w miastach AW	3. Niedostateczna podaż e-usług publicznych, szczególnie skierowanych do przedsiębiorstw
4. Możliwość wykorzystania energii wód płynących i geotermalnych	4. Niski dostęp do otwartego Internetu w przestrzeni publicznej
5. Cenne walory przyrodnicze, w tym również obszary objęte programem Natura 2000	5. Wolny rozwój OZE w Aglomeracji Wałbrzyskiej
6. Różnorodność walorów przyrodniczo-krajobrazowych	6. Dominacja przestarzałego systemu grzewczego skutkującego niską emisją
7. Duża powierzchnia niewykorzystanych terenów	7. Niekorzystne warunki klimatyczne dla rozwoju energetyki wiatrowej
8. Znaczne pokłady zasobów mineralnych	8. Wysokie stężenie pyłu zawieszonego
9. Występowanie zbiorników retencyjnych wykorzystywanych rekreacyjnie	9. Niewykorzystany potencjał wynikający z posiadanych zasobów naturalnych oraz położenia geograficznego oraz bogactwa dziedzictwa kulturowego
10. Wzrost liczby zakładów opieki zdrowotnej	10. Niedostatecznie rozwinięta gospodarka odpadami
11. Dobry stan techniczny urządzeń oczyszczalni ścieków	11. Zbyt mała liczba inicjatyw ekologicznych w gminach Aglomeracji Wałbrzyskiej oraz ich lokalny charakter
12. Wzrost zasobów mieszkaniowych	12. Niski (poniżej średniej w regionie) wskaźnik dostępności do sieci wodociągowej oraz kanalizacyjnej
13. Występowanie cennych historycznie i kulturowo układów przestrzennych (wymagających ochrony i rewaloryzacji)	13. Zły stan techniczny sieci wodociągowej
14. Krajowa i regionalna rozpoznawalność silnych „produktów kulturalnych” aglomeracji związanych np. z: zamkiem Książ, Teatrem Dramatycznym, Teatrem Lalki i Aktora w Wałbrzychu, Filharmonią Sudecką, Kościołem Pokoju w Świdnicy	14. Liczne tereny i obiekty przemysłowe będące w dyspozycji różnych właścicieli
15. Niskie ceny mieszkań zarówno na rynku pierwotnym, jak i wtórnym w relacji do cen w województwie dolnośląskim	15. Zły stan komunalnych zasobów mieszkaniowych

16. Różnorodna baza sportowa	16. Spadek liczby uczniów w szkołach podstawowych i w gimnazjach
17. Łatwy dostęp do miejsc w przedszkolach w większości gmin AW	17. Spadek liczby szkół zawodowych i uczniów kształcących się w tych placówkach
	18. Ograniczone możliwości rozwoju szkolnictwa wyższego w Aglomeracji Wałbrzyskiej
	19. Ograniczony wybór kierunków studiów
	20. Niedostateczna podaż pozaszkolnych instytucji rozbudzających zainteresowania edukacyjne w kierunkach potrzebnych dla rozwoju AW
	21. Niedostosowana do potrzeb lokalizacja przedszkoli
	22. Zdekaptalizowana infrastruktura obiektów szkolnych oraz niezadawalające wyposażenie pracowni, szczególnie w zakresie przedmiotów przyrodniczych
	23. Nieodpowiadająca potrzebom oferta szkół zawodowych
	24. Licznie występujące obszary zdegradowane wymagające rewitalizacji
<b>Szanse</b>	<b>Zagrożenia</b>
1. Wzrost nakładów na cyfryzację zgodnie z założeniami strategii Europa 2020	1. Stagnacja lub spadek popytu na usługi internetowe w większości gmin AW
2. Budowa Dolnośląskiej Sieci Szkieletowej	2. Zmniejszenie nakładów finansowych (z powodu rosnącego deficytu budżetu centralnego i budżetów JST) na rozwój infrastruktury
3. Postęp technologiczny umożliwiający oferowanie usług internetowych z pominięciem dotychczasowych operatorów	3. Zbyt wysokie koszty ogrzewania ekologicznymi nośnikami energii
4. Obniżenie kosztów dostępu do Internetu	4. Wzrost cen energii elektrycznej spowodowany dostosowaniem się sektora energetycznego do wymogów UE w zakresie zwiększenia udziału OZE w wytwarzanej energii
5. Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki niskoemisyjnej we wszystkich sektorach	5. Niewystarczająca współpraca gmin w celu wykorzystania istniejących środków
6. Regulacje prawne (na poziomie UE) wymuszające stosowanie alternatywnych źródeł energii	6. Wysoka jakość życia na obszarze Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego
7. Rozwój technologii pozwalających na budowę	7. Niewielkie zainteresowanie inwestorów

małych elektrowni wodnych niskospadowych i ultraniskospadowych	budową parków rozrywki i obiektów sportowo-rekreacyjnych na terenie Aglomeracji Wałbrzyskiej
8. Wykorzystanie naturalnych zasobów sprzyjających rozwojowi turystyki oraz przemysłowi wydobywczemu	8. Likwidacja ulg podatkowych
9. Większa dbałość o ochronę środowiska naturalnego	9. Rosnące koszty utrzymania infrastruktury niewykorzystywanej z uwagi na negatywne tendencje demograficzne
10. Wzrost znaczenia ekoturystyki	10. Niski poziom finansowania oświaty
11. Rewitalizacja obszarów poprzemysłowych. Tworzenie loftów, centrów kultury, centrów usługowych	11. Niewystarczający w stosunku do potrzeb system stypendialny dla dzieci i młodzieży z rodzin mniej zamożnych
12. Powstanie parków kulturowych	
13. Wzrost zainteresowania zamożnych mieszkańców obszarów metropolitalnych budową „drugich domów” na obszarach o cennych walorach przyrodniczo-krajobrazowych	
14. Dodatnie saldo migracji województwa dolnośląskiego	
15. Możliwość przekształcenia infrastruktury komunalnej na domy opieki nad ludźmi starszymi	
16. Poprawa jakości kształcenia zarówno poprzez inwestycje w infrastrukturę edukacyjną, jak i doskonalenie zawodowe nauczycieli	
17. Rozwój szkolnictwa zawodowego	

### 3. Sprawna i efektywna infrastruktura

Mocne strony	Słabe strony
1. Rozwinięta sieć dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych oraz gminnych w Aglomeracji Wałbrzyskiej	1. Niskie parametry techniczne dróg
2. Istnienie lądowiska w Świebodzicach	2. Przewaga dróg jednojezdniowych
3. Łącznik ze Świdnicy do A4. Droga o znaczeniu zarówno dla mieszkańców, jak i inwestorów	3. Słaba dostępność komunikacyjna poszczególnych gmin (wydłużony czas dojazdu do centrum Aglomeracji Wałbrzyskiej z takich miast, jak np. Nowa Ruda czy Kamienna Góra oraz gminy wiejskiej Świdnica)
4. Nowo oddane do użytku centrum przesiadkowe w Świdnicy	4. Brak obwodnic m.in. Wałbrzycha, Szczawna-Zdroju, Głuszycy, Świebodzic, Nowej Rudy-Słupca, Lubawki,

	Boguszowa-Gorc, Czarnego Boru, Strzegomia (kierunek Legnica), Świdnicy
	5. Brak kluczowych łączników drogowych usprawniających transport i poprawiających dostępność komunikacyjną, np. brak łącznika drogi krajowej nr 5 z drogą wojewódzką nr 369 (Lubawka)
	6. Brak nowoczesnego centrum przesiadkowego zlokalizowanego w Wałbrzychu
	7. Brak sprawnej komunikacji publicznej oraz dobrej jakości połączenia drogowego z Wrocławiem
	8. Niezadawalająca dostępność komunikacji publicznej w Mieroszowie, w Szczawnie-Zdroju oraz w gminie wiejskiej Kamienna Góra
	9. Brak bezpośredniego połączenia pomiędzy uzdrowiskami Jedliną-Zdrój a Szczawnem-Zdrojem
	10. Niskie parametry połączeń drogowych z Republiką Czeską umożliwiające wyłącznie ruch samochodów osobowych
	11. Niewystarczający stopień skanalizowania gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej w stosunku do zobowiązań wynikających z dyrektyw UE
	12. Zły stan infrastruktury kolejowej (torowiska, trakcja, perony, dworce, wiadukty)
	13. Wysokie natężenie ruchu , szczególnie w centrach miast, zagrażające bezpieczeństwu pieszych i powodujące niską emisję
<b>Szanse</b>	<b>Zagrożenia</b>
1. Działania związane z usprawnieniem komunikacji publicznej łączącej cały obszar aglomeracji, w tym skoordynowane działania w zakresie planowania i zarządzania	1. Brak bezpośredniej drogi o parametrach drogi dwujezdniowej łączącej Aglomerację Wałbrzyską z autostradą A4
2. Stały lobbying zarówno na poziomie regionu, jak i kraju zmierzający do uwzględnienia potrzeb komunikacyjnych aglomeracji	2. Ograniczanie połączeń kolejowych przez władze regionalne w ramach redukcji kosztów funkcjonowania przewozów regionalnych
3. Wzrost znaczenia transportu w związku z rozwojem turystyki	3. Dalsza dewastacja infrastruktury kolejowej, włącznie z demontażem torów

4. Rozwój transportu kolejowego w wyniku rozwoju przemysłu wydobywczego	4. Likwidacja połączeń autobusowych
5. Budowa drogi ekspresowej S3 łączącej AW z autostradą A4, a także z LGOM	5. Brak pewności co do terminu i zakresu inwestycji związanej z budową drogi S3
6. Liberalizacja przepisów lotniczych i rozwój lotnisk lokalnych (wzór Czechy)	6. Brak inwestycji drogowych po stronie czeskiej – w rezultacie zmniejszy się znaczenie połączeń drogowych przebiegających przez AW

#### 4. Aktywna społeczność

Mocne strony	Słabe strony
1. Rosnąca oferta instytucji i organizacji wsparcia bezrobotnych i aktywizacji rynku pracy	1. Niedobór odpowiednio wykwalifikowanych pracowników (absolwentów szkół zawodowych)
2. Funkcjonowanie wyższych uczelni w Wałbrzychu, Świdnicy i Nowej Rudzie	2. Niewystarczająca skala badań prowadzonych na uczelniach, które mogą być komercjalizowane w przedsiębiorstwach Aglomeracji Wałbrzyskiej
3. Długoletnia współpraca części gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej z gminami czeskimi	3. Niedobór specjalistów w najszybciej rozwijających się branżach
4. Istnienie organizacji pozarządowych, których działalność ukierunkowana jest na rozwój społeczno-kulturalny gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej	4. Trudna sytuacja na rynku pracy osób młodych oraz osób po 50 roku życia i niepełnosprawnych
	5. Regres szkolnictwa zawodowego
	6. Wyludnianie się największych ośrodków aglomeracji: Wałbrzyska i Świdnica
	7. Postępująca marginalizacja społeczności wiejskich
	8. Ujemne saldo migracji wewnętrznych
	9. Starzenie się społeczeństwa skutkujące problemami na rynku pracy oraz rosnącymi kosztami opieki
	10. Wysoka stopa bezrobocia (poza powiatem świdnickim i miastem Wałbrzych), utrzymujące się bezrobocie strukturalne
	11. Utrzymywanie się sfery ubóstwa i konieczność korzystania z opieki społecznej
	12. Niezadawalający poziom nauczania w szkołach podstawowych i gimnazjalnych obrazowany przez wskaźniki odnoszące się do wyników egzaminu końcowego po szkole podstawowej oraz gimnazjum

	13. Liczba organizacji pozarządowych w Aglomeracji Wałbrzyskiej poniżej średniej dla Polski i Dolnego Śląska
<b>Szanse</b>	<b>Zagrożenia</b>
1. Powstawanie instytucji szkolących	1. Niewystarczająca oferta kształcenia adresowana do dorosłych (zwłaszcza w przypadku wzrostu zainteresowania szkolnictwem zawodowym)
2. Dofinansowania z UE na szkolenia	2. Wzrost kosztów pracy ograniczający zatrudnienie w przedsiębiorstwach
3. Samodoszkalanie się społeczności Aglomeracji Wałbrzyskiej	3. Likwidacja uczelni z uwagi na odpływ studentów do Wrocławia
4. Nowe możliwości doskonalenia kadr w przedsiębiorstwach	4. Niechęć do uczenia się wynikająca z braku zależności pomiędzy wykształceniem a wynagrodzeniem
5. Rozwój usług akumulujących wysoko wykwalifikowaną kadrę	5. Ograniczenie środków na inwestycje w kapitał ludzki
6. Rozwój szkolnictwa zawodowego	6. Utrwalone negatywne stereotypy i niekorzystny wizerunek Wałbrzycha w Polsce
7. Zmiana w mentalności społeczeństwa: docenienie zarówno szkolnictwa zawodowego, jak i potrzeby uczenia się przez całe życie	7. „Dziedziczenie biedy”, powielanie przez młode pokolenia negatywnych postaw rodziców
8. Dodatnie saldo migracji województwa dolnośląskiego	8. „Starzenie się kwalifikacji” – w rezultacie osoby długotrwale bezrobotne mogą ostatecznie opuścić rynek pracy i korzystać wyłącznie z pomocy społecznej
9. Wzrost zainteresowania władz regionalnych problemami społecznymi w Aglomeracji Wałbrzyskiej	
10. Wzrost zainteresowania społeczeństwa atrakcyjną ofertą spędzania czasu wolnego	
11. Promowanie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	
12. Wzrost poziomu wykształcenia społeczeństwa	
13. Rozwój nowoczesnych form edukacji na odległość	

## VII. Strategia

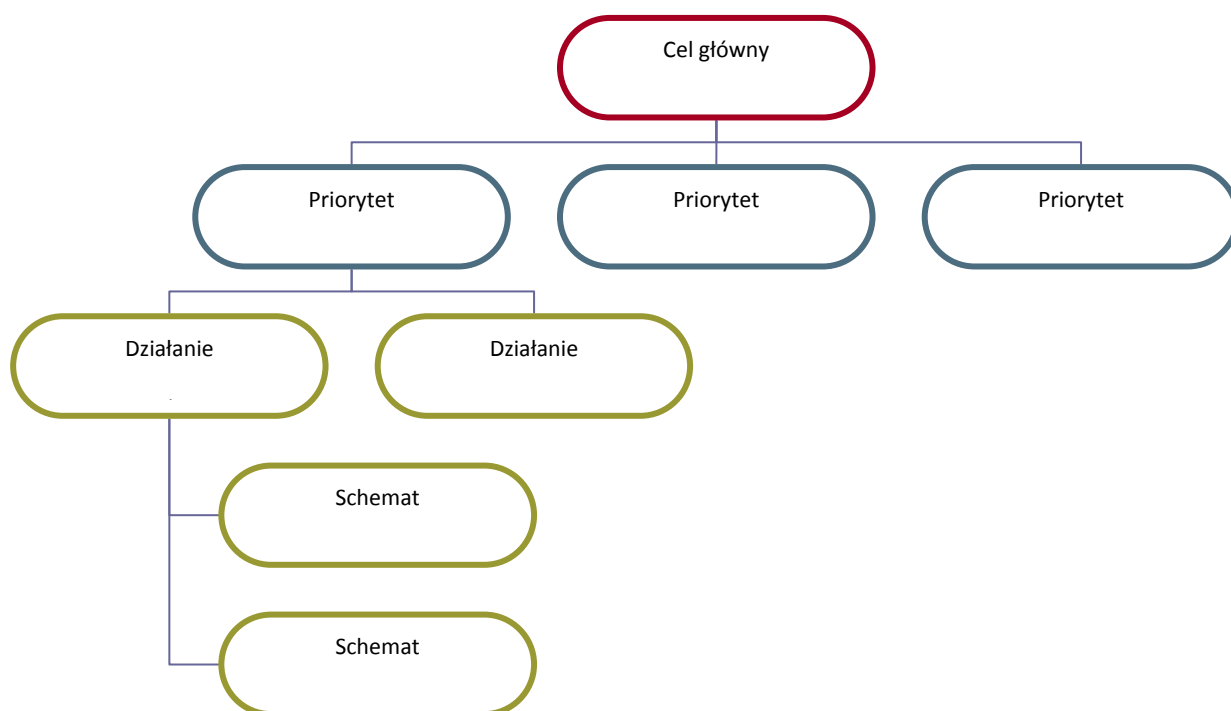
### Logika interwencji

O pozycji Aglomeracji Wałbrzyskiej decyduje potencjał gospodarczy, społeczny, infrastrukturalny i środowiskowy, który aktualnie wymaga wsparcia i aktywizacji. Potrzebna jest koordynacja działań oraz koncentracja środków finansowych na istotnych czynnikach rozwoju pozwalających na przezwyciężenie barier i nadanie Aglomeracji Wałbrzyskiej adekwatnej do możliwości rangi w strukturze społeczno-gospodarczej Dolnego Śląska i Polski. Dla osiągnięcia tego zamiaru niezbędne jest zdefiniowanie celu głównego, priorytetów i działań Strategii ZIT. Ponieważ niniejszy dokument pełni funkcję wykonawczą w stosunku do Strategii Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020, zdecydowano, aby cel główny, priorytety i działania nawiązywały bezpośrednio do tego dokumentu.

Jednocześnie Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Wałbrzyskiej stanowi podstawę do wydatkowania środków Unii Europejskiej pochodzących z budżetu Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2014–2020 (RPO WD). Z tego powodu wybór priorytetów i działań do realizacji uwzględnia decyzję Instytucji Zarządzających RPO WD, przekazaną pismem z dnia 27.05.2014 r. Ponadto niniejszy dokument będzie podstawą do występowania o środki również z budżetów programów innych niż RPO WD 2014–2020, co wykazano w opisie poszczególnych działań.

Na poniższym diagramie przedstawiono logikę interwencji Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych ZIT AW. W przypadku, w którym w ramach działania realizowany będzie więcej niż jeden priorytet inwestycyjny, zastosowane zostaną schematy.

**Diagram 1.** Schemat Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Wałbrzyskiej



Źródło: opracowanie własne.



**Cel główny Strategii ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej wraz z uzasadnieniem****CEL GŁÓWNY:**

AGLOMERACJA WAŁBRZYSKA BĘDZIE WAŻNYM OŚRODKIEM WZROSTU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO, GDZIE REALIZOWANE BĘDĄ PRZEDSIĘWZIĘCIA SŁUŻĄCE BUDOWANIU NOWEGO PROFILU GOSPODARCZEGO PRZYWRACAJĄCEGO JEJ RANGĘ W OTOCZENIU, ZAŚ MIESZKAŃCY BĘDĄ KREOWAĆ I AKTYWNI UCZESTNICZYĆ W INICJATYWACH WZMACNIAJĄCYCH WALORY MIEJSCA, WYKORZYSTUJĄC ATRAKCYJNOŚĆ ŚRODOWISKA NATURALNEGO I ANTROPOGENICZNEGO.

Potencjał gospodarczy tworzą innowacyjne przedsiębiorstwa sektora prywatnego, wspierane przez władze publiczne. Kluczem do sukcesu jest sprawnie funkcjonujący sektor małych i średnich przedsiębiorstw, zakorzeniony w miejscowej społeczności i bazujący na lokalnych zasobach ludzkich i środowiskowych. Jednak nowo powstające firmy są silnie narażone na ryzyko niepowodzenia rynkowego, stąd też wymagają wsparcia m.in. poprzez inkubację, na którą składa się zarówno pomoc w założeniu przedsiębiorstwa, jak i wsparcie w jego początkowym okresie funkcjonowania. Rozwój gospodarczy nie może nastąpić bez odpowiednio rozwiniętej infrastruktury. Należy zatem podejmować działania zmierzające do uzbrajania terenu pod inwestycje lub adaptacji nieużytkowanych budynków na potrzeby biznesu. Pod względem gospodarczym Aglomeracja Wałbrzyska jest silnie zróżnicowana, w całości nie wykorzystując swojego potencjału pod względem zasobów naturalnych i ludzkich oraz położenia geograficznego. Wynika to m.in. z barier infrastrukturalnych i społeczno-gospodarczych.

W rezultacie na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej konieczne jest podjęcie działalności inwestycyjnej zmierzającej do wzmacniania potencjału gospodarczego miast oraz przełamywania barier w przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Należy rozwijać instytucje otoczenia biznesu, które to z kolei powinny aktywnie uczestniczyć w procesie inkubacji firm. Wzmocnić należy także istniejące instytucje pożyczkowe i poręczeniowe.

Współcześnie rozwój regionalny i lokalny w coraz większym stopniu uzależniony jest od poziomu kapitału ludzkiego i społecznego. Zarówno kapitał ludzki, jak i społeczny traktowany jest jako kluczowy endogeniczny czynnik rozwoju obszaru, a jego znaczenie rośnie zwłaszcza w przypadku spowolnienia rozwoju gospodarczego, gdy obserwowany jest mniejszy napływ kapitału zagranicznego i trzeba w większym stopniu oprzeć rozwój na wewnętrznym potencjale. Kapitał społeczny i ludzki budowany jest na podstawie dobrze funkcjonującego systemu edukacji połączonego z działaniami wspierającymi inicjatywy oddolne. Rozwój edukacji osiągnąć można poprzez inwestycje w infrastrukturę edukacyjną oraz w proces kształcenia. Wzmocnienie pozycji Aglomeracji Wałbrzyskiej w regionie wymaga podjęcia działań zmierzających do włączenia społecznego osób wykluczonych oraz zwiększenia zaangażowania społeczności lokalnej w rozwój obszaru. Działania niniejsze powinny koncentrować się na integracji społecznej, ułatwieniu dostępu do należytej jakości usług zdrowotnych i edukacyjnych, wspieraniu przedsięwzięć gospodarczych (np. pomoc przy zakładaniu i prowadzeniu spółdzielni socjalnych), edukacji osób starszych i wykorzystaniu ich potencjału poprzez zaangażowanie w prace społecznie użyteczne. Równocześnie należy wykorzystać potencjał tkwiący w lokalnych środowiskach poprzez zwiększenie ich udziału w planowaniu strategicznym.



Rozwoju gospodarczego i społecznego nie sposób osiągnąć bez należyście rozwiniętej infrastruktury tworzącej atrakcyjne środowisko zamieszkania. Współcześnie zaobserwować można wzmożoną konkurencję obszarów nie tylko o inwestorów, ale również o mieszkańców.

Jednak możliwości zatrzymania dotychczasowych mieszkańców oraz pozyskanie nowych uzależnione są od stworzenia atrakcyjnych warunków zamieszkania, wpływających na poziom i jakość życia. Działania w powyższym zakresie istotnego znaczenia nabierają w Aglomeracji Wałbrzyskiej, która szczególnie mocno odczuwa niekorzystne przemiany demograficzne. Poprawa atrakcyjności środowiska zamieszkania wymaga przede wszystkim inwestycji w infrastrukturę wpływającą na jakość środowiska naturalnego oraz warunki zamieszkania i funkcjonowania w przestrzeni publicznej. Ważne jest, aby prowadzić inwestycje zmierzające do objęcia w jak największym zakresie ludności Aglomeracji Wałbrzyskiej siecią wodociągową i kanalizacyjną. Dodatkowo konieczna jest rewitalizacja obszarów przemysłowych i powojkowych połączona z rewitalizacją tkanki społecznej miast i obszarów wiejskich. Wreszcie uczynienie z Aglomeracji Wałbrzyskiej ważnego ośrodka wzrostu regionalnego wymaga inwestycji zmierzających do rozwoju dziedzictwa kulturowego w połączeniu z zachowaniem bioróżnorodności środowiska. Jest to o tyle ważne, że Aglomeracja Wałbrzyska posiada w tym zakresie duży niewykorzystany potencjał, który może stać się kołem napędowym rozwoju turystyki.

Pamiętać również należy, że warunkiem rozwoju społeczno-gospodarczego Aglomeracji Wałbrzyskiej jest sprawna sieć komunikacyjna. Zapewnia ona dostęp przedsiębiorców do ich kontrahentów, uelastycznia rynek pracy, pozwala wreszcie pozyskać turystów, co przekłada się na rozwój tej branży gospodarki w regionie. Dobrze zaprojektowana i efektywnie wykorzystana infrastruktura drogowa i kolejowa umożliwi również redukcję kosztów funkcjonowania przedsiębiorstw, a także podnosi standard życia mieszkańców.

Układ infrastruktury drogowej tworzy sieć dróg lokalnych połączonych z drogami krajowymi i wojewódzkimi zapewniającymi łączność Aglomeracji Wałbrzyskiej z otoczeniem. Większość wskazanych dróg ma niskie parametry techniczne niezapewniające należytej przepustowości, zwłaszcza w perspektywie przyspieszonego rozwoju. W rezultacie aktualny stan infrastruktury drogowej uznać należy za nieadekwatny do dzisiejszych potrzeb, co więcej, stwarzający barierę przyszłego rozwoju aglomeracji. Odpowiedzią na powyższe problemy powinna być intensyfikacja inwestycji infrastrukturalnych. Rozwój infrastruktury wiąże się z działaniami, które z jednej strony powinny usprawnić komunikację wewnątrz aglomeracji, z drugiej – poprawić jej łączność z najważniejszymi ośrodkami wzrostu w regionie oraz z Czechami. Istotne jest zwłaszcza szybkie połączenie drogowe z autostradą A4 oraz usprawnienie połączeń kolejowych z innymi ośrodkami regionalnymi. Dla poprawy spójności komunikacyjnej aglomeracji szczególną uwagę zwrócić należy na Drogę Sudecką.

### Wybór priorytetów i działań Strategii ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej wraz z matrycą logiczną

<u>PRIORYTET 1.</u> DYNAMICZNA GOSPODARKA I INNOWACYJNA PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ	<u>PRIORYTET 2.</u> ATRAKCYJNE ŚRODOWISKO ZAMIESZKANIA I PRACY	<u>PRIORYTET 3.</u> SPRAWNA I EFEKTYWNA INFRASTRUKTURA	<u>PRIORYTET 4.</u> AKTYWNA SPOŁECZNOŚĆ
Działanie 1.1. Tworzenie atrakcyjnych warunków inwestowania oraz inkubacja firm innowacyjnych	Działanie 2.1. Przeciwdziałanie niskiej emisji w Aglomeracji Wałbrzyskiej  Działanie 2.2. Poprawa efektywności energetycznej budynków publicznych i zasobów mieszkaniowych	Działanie 3.1. Zapewnienie szybkiego bezpośredniego połączenia Aglomeracji Wałbrzyskiej z jej otoczeniem	Działanie 4.1. Pobudzenie aktywności lokalnych  Działanie 4.2. Poprawa poziomu edukacji i promowanie uczenia się przez całe życie  Działanie 4.3. Promowanie

	<p>Działanie 2.3. Ochrona różnorodności biologicznej na obszarach miejskich i pozamiejskich Aglomeracji Wałbrzyskiej</p> <p>Działanie 2.4. Wsparcie rewitalizacji fizycznej i gospodarczej ubogich społeczności miejskich i wiejskich</p> <p>Działanie 2.5. Obszary poprzemysłowe i środowisko miejskie Aglomeracji Wałbrzyskiej</p> <p>Działanie 2.6. Poprawa poziomu edukacji i promowanie uczenia się przez całe życie</p> <p>Działanie 2.7. Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego</p> <p>Działanie 2.8. Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną</p> <p>Działanie 2.9. Poprawa stanu infrastruktury środowiska</p>		włączenia społecznego
<b>Priorytet 5. Pomoc techniczna</b>			

Jak wskazano w rozdziale *Logika interwencji*, wybór priorytetów i działań Strategii ZIT AW to z jednej strony wynik zamierzeń określonych w Strategii Aglomeracji Wałbrzyskiej 2013–2020, z drugiej zaś – wynik możliwości finansowych udostępnionych przez IZ RPO WD w ramach budżetu Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2014–2020.

Prawidłowość wyboru priorytetów ZIT AW potwierdza poniżej przedstawiona matryca logiczna. Wynika z niej, że każdy ze zidentyfikowanych w diagnozie społeczno-gospodarczej istotnych problemów rozwojowych oraz każdy z ważnych potencjałów rozwojowych znajduje swoje odzwierciedlenie w Strategii ZIT AW. Wpływ interwencji na rozwiązywanie najważniejszych problemów i wzmacnianie istotnych potencjałów określono według następującego schematu.

	– nieistotne
	– istotne
	– bardzo istotne

Ponadto w matrycy logicznej wskazano programy operacyjne, których wsparcie może przyczynić się do rozwiązywania problemów i wzmacniania potencjałów zidentyfikowanych w Aglomeracji Wałbrzyskiej.

## Matryca logiczna Strategii ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej

Priorytet ZIT	Priorytet 1. Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość	Priorytet 2. Atrakcyjne środowisko zamieszkania i pracy	Priorytet 3. Sprawna i efektywna infrastruktura	Priorytet 4. Aktywna społeczność	Wsparcie poza formułą ZIT
<b>NAJWAŻNIEJSZE PROBLEMY/POTENCJAŁY</b>					
<b>NAJWAŻNIEJSZE PROBLEMY</b>					
Wolniejszy niż w kraju i w regionie wzrost aktywności sektora przedsiębiorstw przejawiający się m.in. spadkiem liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą					PO IR, RPO WD
Niewielka liczba podmiotów z branż nowoczesnych technologii					PO IR
Niedostateczne działania na rzecz inkubacji firm, szczególnie innowacyjnych					RPO WD
Zdekapitalizowany majątek przedsiębiorstw wymagający znacznych nakładów finansowych					RPO WD
Deficyt miejsc pracy w relacji do potencjału ludnościowego Aglomeracji Wałbrzyskiej					PO IR
Przećiętne walory oferty inwestycyjnej gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej (poza Wałbrzychem, Świdnicą i Zarowem) i mało skuteczny sposób ich promocji					RPO WD
Wolny rozwój OZE w Aglomeracji Wałbrzyskiej					RPO WD
Dominacja przestarzałego systemu grzewczego skutkującego niską emisją					RPO WD
Wysokie stężenie pyłu zawieszonego					RPO WD, PO IS
Niski (poniżej średniej w regionie) wskaźnik dostępności do sieci wodociągowej oraz kanalizacyjnej					RPO WD, PO IS
Liczne tereny i obiekty poprzemysłowe wymagające zagospodarowania					PO IS
Zły stan zasobów mieszkaniowych, szczególnie komunalnych					RPO
Niedostosowana do potrzeb lokalizacja przedszkoli					RPO WD
Nieodpowiadająca potrzebom oferta szkół zawodowych					RPO WD
Zdekapitalizowana infrastruktura obiektów szkolnych oraz niezadawalające wyposażenie pracowni, szczególnie w zakresie przedmiotów przyrodniczych					RPO WD
Liczne występujące obszary zdegradowane wymagające rewitalizacji					RPO WD
Niskie parametry techniczne dróg skutkujące wydłużeniem czasu przejazdu, dużym natężeniem ruchu szczególnie w centrach miast oraz niską emisją					RPO WD, PO IS
Brak obwodnic większości miejscowości					RPO WD, PO IS

Brak kluczowych łączników drogowych usprawniających transport i poprawiających dostępność komunikacyjną					RPO WD, PO IS
Brak sprawnej komunikacji publicznej					RPO WD, PO IS
Zły stan infrastruktury kolejowej (torowiska, trakcja, perony, dworce, wiadukty)					RPO WD
Wyludnianie się największych ośrodków Aglomeracji: Wałbrzcha i Świdnicy					RPO WD, POWER, PO IS
Wysoka stopa bezrobocia (poza powiatem świdnickim i miastem Wałbrzych), utrzymujące się bezrobocie strukturalne					RPO WD, POWER, PO IR
Utrzymywanie się sfery ubóstwa i konieczność korzystania z pomocy społecznej					RPO WD, POWER
Niedobór odpowiednio wykwalifikowanych pracowników dla gospodarki Aglomeracji Wałbrzyskiej					RPO WD, POWER
Niewystarczająca skala badań prowadzonych na uczelniach, które mogą być komercjalizowane w przedsiębiorstwach					RPO WD, POWER
Trudna sytuacja na rynku pracy osób po 50 roku życia i osób niepełnosprawnych					RPO WD, POWER
Niezadawalający poziom nauczania w szkołach podstawowych i gimnazjalnych obrazowany przez wskaźniki odnoszące się do wyników egzaminu końcowego po szkole podstawowej oraz gimnazjum					RPO WD
<b>NAJWAŻNIEJSZE POTENCJAŁY</b>					
Funkcjonowanie wyższych uczelni w Wałbrzychu, Świdnicy i Nowej Rudzie					RPO WD, POWER
Relatywnie niskie koszty pracy					RPO WD, PO IR
Sprawnie działające IOB m.in. w Wałbrzychu, Świdnicy, Szczawnie-Zdroju Kamiennej Górze i Nowej Rudzie					RPO WD
Specjalizacja branżowa dotycząca usług uzdrowiskowych					RPO WD, PO IR
Zasoby naturalne umożliwiające rozwój przemysłu wydobywczego i branż powiązanych					RPO WD, PO IR
Różnorodność walorów przyrodniczo-krajobrazowych, w tym również obszary objęte programem Natura 2000					RPO WD, PO IS
Występowanie cennych historycznie i kulturowo układów przestrzennych (wymagających ochrony i rewaloryzacji)					RPO WD, PO IS
Krajowa i regionalna rozpoznawalność silnych marek kulturalnych Aglomeracji					RPO WD, PO IS
Wysoki potencjał turystyczny gmin AW – występowanie licznych obiektów dziedzictwa materialnego oraz atrakcji przyrodniczych					RPO WD, PO IR
Dostęp do Internetu na poziomie 97%					RPO WD, PO IS
Rosnąca oferta instytucji i organizacji wsparcia bezrobotnych i aktywizacji rynku pracy.					RPO WD, POWER

## **VIII. Opis priorytetów i działań wraz z terytorialnym wymiarem wsparcia**

### **Priorytet 1. Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość**

#### **Cel priorytetu**

Gospodarka Aglomeracji Wałbrzyskiej konkurencyjna w skali kraju i województwa dolnośląskiego

#### **Organizacja realizacji priorytetu**

Priorytet będzie wdrażany przez:

Działanie 1.1. Tworzenie atrakcyjnych warunków inwestowania oraz inkubacja firm innowacyjnych

- Schemat 1.1.1. Promowanie przedsiębiorczości
- Schemat 1.1.2. Wsparcie inwestycyjne

#### **Uzasadnienie realizacji priorytetu wraz z terytorialnym wymiarem wsparcia**

O pozycji państwa, regionu, subregionu, gminy decyduje potencjał gospodarczy. Potencjał ten tworzą dynamicznie rozwijające się i innowacyjne przedsiębiorstwa wspierane przez władze publiczne w ramach prowadzonych polityk: regionalnej i gospodarczej.

Pod względem gospodarczym Aglomeracja Wałbrzyska jest silnie zróżnicowana, przy czym jako całość nie wykorzystuje swojego potencjału wynikającego z posiadanych zasobów naturalnych i ludzkich oraz położenia geograficznego. Liczba podmiotów gospodarczych sektora prywatnego w latach 2004–2012 rosła w Aglomeracji Wałbrzyskiej wolniej niż na Dolnym Śląsku i w kraju. Dodatkowo nastąpił spadek liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (na Dolnym Śląsku i w kraju zanotowano wzrost). Również wskaźnik przedsiębiorczości mierzony liczbą osób prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców w Aglomeracji Wałbrzyskiej jest niższy niż w regionie, a w latach 2009–2012 rósł wolniej niż na Dolnym Śląsku, co prowadziło do relatywnego pogorszenia sytuacji w aglomeracji, szczególnie na obszarach wiejskich.

Ponadto przedsiębiorstwa w Aglomeracji Wałbrzyskiej nie są w zadowalającym stopniu nastawione na kooperację. W podregionie wałbrzyskim 16,7% firm deklaruje przynależność do klastra, podczas gdy wskaźnik ten w regionie wynosi 22,7%. Niski poziom współpracy przedsiębiorców podregionu wałbrzyskiego wskazuje na niski poziom zaufania oraz niewystarczającą świadomość zachodzących w ekonomii zmian wymagających kooperacji.

W sposób niezadowalający wykorzystywane są również posiadane przez Aglomerację Wałbrzyską tereny inwestycyjne. Gminy Aglomeracji Wałbrzyskiej dysponują bogatą ofertą zawierającą zarówno obiekty (*brownfield*), jak i działki (*greenfield*). Jednak część oferowanych terenów inwestycyjnych nie wzbudza wyraźnego zainteresowania inwestorów. Przyczyn tego stanu rzeczy upatrywać należy w braku odpowiedniej infrastruktury drogowej, braku odpowiednio wykwalifikowanych pracowników (absolwentów szkół zawodowych), konkurencji ze strony podstref SSE zlokalizowanych na obszarach bardziej atrakcyjnych inwestycyjnie na Dolnym Śląsku, np. w gminach podwrocławskich.

Wyżej opisana sytuacja wymaga podjęcia zintegrowanej i skoncentrowanej interwencji władz publicznych zmierzającej do zdynamizowania procesów gospodarczych, wzmacniania potencjału w miastach oraz przełamywania barier w przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Najważniejsze kierunki wsparcia dotyczyć będą:

- dostarczenia przedsiębiorcom z Aglomeracji Wałbrzyskiej kapitału na potrzeby realizacji inwestycji w formie bezpośrednich dotacji,
- wzmacniania istniejących Instytucji Otoczenia Biznesu, które oferują podmiotom gospodarczym atrakcyjne warunki do zakładania i rozwoju przedsiębiorstw poprzez

- nowoczesną infrastrukturę (np. inkubatory) oraz finansowe instrumenty zwrotne (np. pożyczki),
- tworzenia nowych Instytucji Otoczenia Biznesu w kluczowych miastach aglomeracji, w tym wspierających rozwój rzemiosła,
  - wspierania działań zmierzających do nawiązywania współpracy nauki z biznesem.

#### *Działanie 1.1. Tworzenie atrakcyjnych warunków inwestowania oraz inkubacja firm innowacyjnych*

Przeciwdziałanie przedstawionym powyżej negatywnym zjawiskom gospodarczym wymaga w pierwszej kolejności pobudzenia i promowania przedsiębiorczości, w tym wspierania tworzenia nowych firm i lokowania nowych inwestycji. Nowo powstające przedsiębiorstwa są jednak narażone na duże ryzyko niepowodzenia rynkowego, stąd też potrzeba inkubacji tych przedsiębiorstw, na którą składa się zarówno pomoc w założeniu przedsiębiorstwa, jak i wsparcie w jego początkowym okresie funkcjonowania. Pomoc ta może przyjmować różne formy, np. udostępnienie powierzchni, zapewnienie podstawowych usług związanych z księgowością czy poradnictwem prawnym lub podatkowym. Rozwój gospodarczy wymaga również wykorzystywania szans, które pojawiają w sytuacji, gdy infrastruktura na terenie gmin, po podjęciu działań przygotowawczych, staje się atrakcyjna dla inwestorów. Dotyczy to w szczególności uzbrajania terenu pod inwestycje lub adaptacji nieużytkowanych nieruchomości. Udzielane w ten sposób wsparcie pozwoli przyciągnąć do obszaru ZIT inwestorów, którzy pomogą rozwiązywać problemy lokalnego rynku pracy. Niniejsze zadania realizować należy zarówno w kluczowych ośrodkach miejskich aglomeracji takich jak: Wałbrzych, Świdnica, Strzegom, Kamienna Góra, Nowa Ruda, Świebodzice, Boguszów-Gorce, jak i na obszarach wiejskich. Jednak o ile na obszarach wiejskich ich podstawowym celem jest pobudzenie działalności gospodarczej, to w wiodących miastach powinny one koncentrować się na kreowaniu przedsiębiorstw innowacyjnych. Inkubatory przedsiębiorczości powinny być tworzone przy udziale Instytucji Otoczenia Biznesu we współpracy z uczelniami wyższymi. Sukces niniejszego przedsięwzięcia wymaga m.in. wspierania długotrwałej współpracy środowiska gospodarczego aglomeracji z lokalnym środowiskiem naukowym oraz ze środowiskiem naukowym wrocławskiego centrum akademickiego. Pamiętać należy, że przy odpowiedniej stymulacji (zwłaszcza finansowej) środowisko akademickie stanowi naturalny zaczyn dla innowacyjnych start upów i przedsięwzięć typu *spin-off*. Jednocześnie koncentracja firm np. w inkubatorze lub parku technologicznym (przemysłowym) sprzyja powstawaniu inicjatyw klastrowych i służy rozwojowi kooperacji.

Jedną z istotniejszych przeszkód w rozwoju przedsiębiorczości w Aglomeracji Wałbrzyskiej jest dostęp do środków finansowych na realizację inwestycji. „Luka finansowa” ogranicza możliwości rozbudowy przedsiębiorstw czy też ekspansji na nowe rynki. Polityka Spójności Unii Europejskiej dopuszcza udzielanie wsparcia przedsiębiorstwom, stymulując w ten sposób rozwój gospodarczy. Podstawową formą wsparcia finansowego w ramach ZIT będą dotacje inwestycyjne dla firm.

Kolejną formą będą zwrotne instrumenty inżynierii finansowej (pożyczki, poręczenia, inwestycje kapitałowe). Rozwój różnego rodzaju instrumentów zwrotnych nastąpi poprzez dokapitalizowanie podmiotów z Aglomeracji Wałbrzyskiej, które oferują te instrumenty na rynku. Wdrożenie wsparcia dot. instrumentów zwrotnych polegać będzie na zagwarantowaniu w budżecie RPO WD 2014–2020 środków na współfinansowanie projektów realizowanych wyłącznie na terenie Aglomeracji Wałbrzyskiej.

Biorąc pod uwagę fakt, że współcześnie kluczowym warunkiem rozwoju jest dostęp do energii, a także pamiętając o preferowanych przez Unię Europejską kierunkach rozwoju energetyki, szczególną uwagę poświęcić należy promowaniu produkcji i dystrybucji energii z odnawialnych źródeł. Szczególne znaczenie mają tu instalacje produkujące energię

elektryczną, wykorzystując przepływ wody (hydroelektrownie), energię słoneczną, energię wiatru, a także energię pozyskaną z biomasy i biogazu. Jednak z uwagi na uwarunkowania przyrodniczo-kulturowe aglomeracji w najszerszym zakresie wspierać należy energetykę wodną i geotermalną. Wspieranie rozwoju energetyki opartej na źródłach odnawialnych jest wyrazem dbałości o środowisko i stanowi istotną kwestię w związku z turystyczną i uzdrowiskową ofertą gmin. Wsparcie tego typu projektów wdrażane będzie poprzez bezpośrednie aplikowanie podmiotów z terenu Aglomeracji Wałbrzyskiej do Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego oraz Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.

#### Schemat 1.1.1. Promowanie przedsiębiorczości<sup>8</sup>

<b>Cel tematyczny</b>	3. Wzmacnianie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW)
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	3.a. Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– tworzenie i wspomaganie rozwoju inkubatorów przedsiębiorczości (w tym akademickich) oraz wsparcie przedsiębiorców poprzez usługi świadczone przez inkubatory przedsiębiorczości (w tym akademickie),</li> <li>– kompleksowe uzbrojenie terenów pod inwestycje, tworzenie nowej infrastruktury inwestycyjnej lub rewitalizacja istniejącej infrastruktury (w tym uzbrojenie terenu, rekultywacja gruntów, makroniwelacja gruntów, w ograniczonym zakresie budowa/modernizacja dróg służących udostępnieniu ww. infrastruktury) w celu stworzenia przedsiębiorcom korzystnych warunków do inwestowania i prowadzenia działalności gospodarczej,</li> <li>– działania mogą być uzupełnione wsparciem obejmującym rozpowszechnianie informacji o możliwościach inwestycyjnych na terenie województwa w zakresie informacji o możliwościach inwestycyjnych na terenie województwa w zakresie związanym z realizacją projektu inwestycyjnego</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,</li> <li>– jednostki organizacyjne JST,</li> <li>– instytucje otoczenia biznesu, w tym organizacje pozarządowe,</li> <li>– uczelnie/szkoły wyższe</li> </ul>

<sup>8</sup> Informacje dot. przykładowych typów projektów oraz przykładowych beneficjentów podano na podstawie Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2014–2020 (projekt z 8 kwietnia 2014 r.).



<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

**Schemat 1.1.2. Wsparcie inwestycyjne dla MŚP**

<b>Cel tematyczny</b>	3. Wzmacnianie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW)
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	3.c. Wspieranie tworzenia i poszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– wsparcie inwestycyjne istniejących mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw, które będzie skutkowało trwałym rozwojem firm,</li> <li>– wsparcie klastrów regionalnych i lokalnych. Finansowane będą inwestycje poprawiające potencjał konkurencyjny firm, zapewniające ich rozwój, obejmujące wsparcie inwestycyjne dla nowo powstałych firm (w początkowym okresie ich funkcjonowania),</li> <li>– inwestycje MŚP obejmujące zastosowanie innowacyjnych rozwiązań na poziomie przedsiębiorstwa, prowadzące do wprowadzenia na rynek nowych produktów/usług (w tym turystycznych) lub dokonanie zasadniczych zmian w sposobie świadczenia usług lub procesie produkcyjnym,</li> <li>– rozwój produktów i usług opartych na technologiach informacyjno-komunikacyjnych, w tym sprzedaż produktów i usług w Internecie, tworzenie i udostępnianie usług elektronicznych, optymalizacja procesów ułatwiających zarządzanie przedsiębiorstwem oraz współpraca pomiędzy przedsiębiorcami poprzez rozwiązania informatyczne,</li> <li>– wsparcie inwestycyjne dla przedsiębiorstw z sektora produkcyjnego i usługowego przyczyniające się do zwiększenia ich konkurencyjności, obejmujące m.in. zakup maszyn i sprzętu lub rozbudowę przedsiębiorstwa</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– MŚP (w tym przedsiębiorstwa społeczne),</li> <li>– grupy producentów rolnych,</li> <li>– podmioty zarządzające klastrami posiadające osobowość prawną,</li> <li>– podmioty zarządzające instrumentami inżynierii finansowej</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	Zgodny z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Tryb konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020



**Wskaźniki monitoringu priorytetu**Wskaźniki produktu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Powierzchnia wspartych (przygotowanych) terenów inwestycyjnych	ha	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana

Wskaźniki rezultatu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Liczba inwestycji zlokalizowanych na przygotowanych terenach inwestycyjnych	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach, które otrzymały wsparcie	Szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana

**Spójność z dokumentami strategicznymi**

Priorytet *Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość* w pierwszej kolejności zgodny jest z kierunkami rozwoju zaproponowanymi w Strategii Europa 2020, takimi jak rozwój inteligentny (oparty na wiedzy i innowacji) oraz rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu. Realizuje on również pięć celów Strategii Rozwoju Kraju 2020 zawartych w dwóch obszarach strategicznych (Obszar Strategiczny II Konkurencyjna gospodarka i Obszar Strategiczny III Spójność społeczna i terytorialna). Jednocześnie założenia niniejszego priorytetu zgodne są z dwoma celami zawartymi w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 r. (Cel 1. Rozwój gospodarki opartej na wiedzy i Cel 3. Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw zwłaszcza MŚP).

Priorytet *Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość* zgodny jest z kierunkami rozwoju przedstawionymi w projekcie Regionalnego Programu Operacyjnego 2014–2020. Jest także spójny z trzema osiami priorytetowymi odnoszącymi się do przedsiębiorczości i innowacyjności, technologii informacyjno-komunikacyjnych i rynku pracy. Priorytet niniejszy wpisuje się również w cele strategiczne zawarte w Strategii rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020. Zgodny jest on zarówno z celem *stricte* gospodarczym, jakim jest *Nowy profil gospodarczy oparty na aktywności nowoczesnych firm*, jak i z celem odnoszącym się do integracji gmin.

**Tabela 1.** Matryca zgodności Priorytetu 1. *Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość* ZIT PD AW z wybranymi dokumentami strategicznymi o randze ponadregionalnej

Strategia ZIT dla Aglomeracji Wałbrzyskiej	Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju	Umowa Partnerstwa
--	--	-------------------

	sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020	
<b>Priorytet</b> <i>Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość</i>	Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji  Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną	Cel tematyczny 3. Wzmacnianie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW)

**Tabela 2.** Matryca zgodności Priorytetu 1. *Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość* ZIT PD AW z wybranymi dokumentami strategicznymi o randze regionalnej

Strategia ZIT dla Aglomeracji Wałbrzyskiej	Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020	Regionalny Program Operacyjny 2014–2020 (projekt)	Strategia rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020
<b>Priorytet</b> <i>Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość</i>	Cel 1. Rozwój gospodarki opartej na wiedzy  Cel 3. Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw zwłaszcza MŚP	Oś priorytetowa 1. Przedsiębiorstwa i innowacje  Oś priorytetowa 8. Rynek pracy	CS1.1. Nowy profil gospodarczy oparty na aktywności nowoczesnych firm  CS6.1. Kompleksowa integracja gmin

## **Priorytet 2. Atrakcyjne środowisko zamieszkania i pracy**

### **Cel priorytetu**

Atrakcyjna dla mieszkańców i przedsiębiorstw przestrzeń Aglomeracji Wałbrzyskiej

### **Organizacja wdrażania priorytetu:**

Niniejszy priorytet będzie wdrażany przez:

- Działanie 2.1. Przeciwdziałanie niskiej emisji w Aglomeracji Wałbrzyskiej
- Działanie 2.2. Poprawa efektywności energetycznej budynków publicznych i zasobów mieszkaniowych
- Działanie 2.3. Ochrona różnorodności biologicznej na obszarach miejskich i pozamiejskich Aglomeracji Wałbrzyskiej
- Działanie 2.4. Wsparcie rewitalizacji fizycznej i gospodarczej ubogich społeczności miejskich i wiejskich
- Działanie 2.5. Obszary przemysłowe i środowisko miejskie Aglomeracji Wałbrzyskiej
- Działanie 2.6. Poprawa poziomu edukacji i promowanie uczenia się przez całe życie
- Działanie 2.7. Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego
- Działanie 2.8. Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną
- Działanie 2.9. Poprawa stanu infrastruktury środowiska

### **Uzasadnienie realizacji priorytetu wraz z terytorialnym wymiarem wsparcia**

Współcześnie zaobserwować można wzmożoną konkurencję obszarów nie tylko o inwestorów, ale również o mieszkańców. Mieszkańcy i przedsiębiorcy, płacąc podatki, zapewniają wpływy do budżetu jednostki terytorialnej. Od liczby mieszkańców uzależnione są również: potencjał intelektualny, popyt wewnętrzny, zasób siły roboczej, pozycja i siła polityczna obszaru. Jednak możliwości zatrzymania mieszkańców oraz pozyskanie nowych uzależnione są od stworzenia atrakcyjnych warunków wpływających na poziom i jakość życia. Działania w powyższym zakresie nabierają szczególnego znaczenia w Aglomeracji Wałbrzyskiej, która szczególnie mocno odczuwa niekorzystne przemiany demograficzne przejawiające się takimi zjawiskami jak: starzenie się społeczeństwa, ujemny przyrost naturalny, ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych. W okresie 2004–2012 spadek liczby ludności dotyczył aż 13 gmin aglomeracji, a największy niepokój może budzić zmniejszenie liczby mieszkańców w Wałbrzychu i Świdnicy. Dodatkowo potencjał ludnościowy aglomeracji osłabia migracja wewnętrzna, której saldo w 2012 r. było ujemne i wynosiło 706 osób. Warto zaznaczyć, iż saldo migracji wewnętrznych w przypadku województwa dolnośląskiego było dodatnie. W związku z opisaną wyżej sytuacją władze publiczne powinny podjąć zintegrowaną i skoncentrowaną interwencję w zakresie poprawy środowiska zamieszkania poprzez inwestycje w infrastrukturę.

Do istotnych inwestycji mających pozytywne oddziaływanie na atrakcyjność miejsca zamieszkania zaliczyć należy te, które dotyczą edukacji i służby zdrowia. Aglomeracja Wałbrzyska posiada rozbudowaną infrastrukturę edukacyjną i zdrowotną, wymaga ona jednak modernizacji i dostosowania do standardów adekwatnych do wymagań mieszkańców. Ponadto znaczenie tej infrastruktury jest większe, gdy weźmiemy pod uwagę, że wpływa ona bezpośrednio na jakość społeczeństwa, a w konsekwencji ma istotne znaczenie dla potencjału rozwojowego Aglomeracji Wałbrzyskiej.

W trosce o środowisko naturalne Aglomeracji Wałbrzyskiej, które w znaczący sposób wpływa na jakość życia, należy podejmować inwestycje prowadzące do poprawy i ochrony

jakości powietrza. Chociaż obszar charakteryzuje się niewysokim poziomem zanieczyszczeń, to jednak okresowo zaobserwować można duże stężenie tlenu węgla, problemem jest również stężenie pyłu zawieszonego. Związane jest to z sezonem grzewczym i tradycyjnymi metodami ogrzewania mieszkań i domów. Wpływa na to również niezadowalający stopień korzystania przez mieszkańców Aglomeracji Wałbrzyskiej z ogrzewania zbiorczego oraz niski wskaźnik efektywności energetycznej budynków. Zjawisko to potęguje niezadowalający system komunikacji publicznej w aglomeracji, która jest jednym z czynników wpływających na duże natężenia ruchu samochodowego, szczególnie w centrach miast.

Bazując na zdiagnozowanych problemach, w trosce o środowisko naturalne i warunki zamieszkania należy podjąć interwencje w zakresie:

- rozwoju niskoemisyjnej komunikacji publicznej,
- zmniejszenia energochłonności budynków mieszkalnych i publicznych,
- zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii,
- włączenia jak największej liczby budynków do zbiorowego systemu grzewczego,
- modernizacji oświetlenia ulicznego,
- rozwoju sieci gazowej i zastępowania nią tradycyjnych systemów opartych na węglu.

Należy również realizować inwestycje zmierzające do objęcia w jak największym zakresie ludności Aglomeracji Wałbrzyskiej siecią wodociągową i kanalizacyjną. Aktualnie zarówno wskaźnik gospodarstw domowych objętych siecią wodociągową, jak i wskaźnik gospodarstw domowych korzystających z kanalizacji jest poniżej średniej w regionie. Najtrudniejsza sytuacja występuje na obszarach wiejskich. Dlatego trzeba podjąć pilne działania zmierzające do realizacji zobowiązań akcesyjnych i wyrównania dysproporcji w tym zakresie poprzez:

- inwestycje w systemy oczyszczania ścieków, szczególnie w tych gminach aglomeracji, gdzie zagrożona jest realizacja zobowiązań akcesyjnych Polski,
- inwestycje w sieci wodociągowe.

Nie można zwiększyć atrakcyjności środowiska zamieszkania bez rewitalizacji tkanki społecznej miast i obszarów wiejskich oraz rewitalizacji obszarów przemysłowych i powojkowych. Obszar Aglomeracji Wałbrzyskiej w związku ze swoim dziedzictwem przemysłowym zmagają się z problemem rewitalizacji obszarów zdegradowanych i wymaga nadania im nowych funkcji. Dodatkowo na obszarze aglomeracji występuje zdekapitalizowany majątek w postaci obiektów powojkowych, a także sportowych jako pozostałość dawnych inwestycji w sferę socjalną zakładów pracy. Obiekty te należy poddać modernizacji i przywrócić je do użytku, co spowoduje nie tylko poprawę jakości życia w aglomeracji, ale jako efekt uzupełniający wzmocni jej potencjał rekreacyjny i atrakcyjność dla inwestorów. Powyższe działanie połączone z rewitalizacją budynków mieszkalnych i dróg powinno zapobiec niekorzystnemu procesowi przekształcania się niektórych dzielnic miast w obszary biedy.

Na koniec nie można pominąć inwestycji zmierzających do zachowania dziedzictwa kulturowego oraz bioróżnorodności środowiska. Jest to o tyle ważne, że Aglomeracja Wałbrzyska posiada w tym zakresie duży niewykorzystany potencjał, który poza poprawą warunków życia mieszkańców (parki miejskie, obszary chronione, jednostki kultury) powinien stać się kołem napędowym rozwoju gospodarki. Oferta dotycząca tzw. wysokiej kultury (np. filharmonia, teatr) powinna koncentrować się w stolicy aglomeracji i być uzupełniana o propozycje lokalnych instytucji kultury, tworząc spójną i interesującą ofertę dla mieszkańców, gości i inwestorów.

*Działanie 2.1. Przeciwdziałanie niskiej emisji w Aglomeracji Wałbrzyskiej*

Emisja zanieczyszczeń do powietrza stanowi problem zarówno w skali globalnej (przyczynia się do niepokojących zmian klimatu), jak i w skali lokalnej. Powoduje ona uciążliwości dla mieszkańców, szczególnie większych miejscowości. Może także ograniczać atrakcyjność miejscowości uzdrowiskowych i kurortów turystycznych. Głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza jest transport drogowy, jednak zimą istotnie wzrasta poziom niskiej emisji z powodu ogrzewania budynków.

Do działań zmierzających do redukcji zanieczyszczenia powietrza zaliczyć należy inwestycje w rozwój niskoemisyjnych środków transportu publicznego (w tym rozwój sieci ścieżek rowerowych), który ze względu na natężenie ruchu wymaga poprawy szczególnie w Wałbrzychu i Świdnicy. Ponadto należy wzmacniać połączenia pomiędzy miejscowościami w aglomeracji, które prowadziłyby do zmniejszenia liczby osób wykorzystujących samochody osobowe w celu dojazdu do szkoły i pracy z powodu braku lub niezadowalającej jakości komunikacji publicznej. W tym kontekście istotna jest budowa infrastruktury centrów przesiadkowych. Ważne są również inwestycje w inteligentne systemy sterowania ruchem, które usprawnią ruch samochodowy, a tym samym przyczynią się do redukcji emisji spalin. Należy również podkreślić, że w skali ponadlokalnej na jakość powietrza negatywnie wpływa energochłonne i przestarzałe oświetlenie ulic generujące jednocześnie wysokie koszty eksploatacji.

Niska emisja mająca swoje źródło z ogrzewania budynków mieszkalnych i publicznych będzie zredukowana poprzez przyłączanie tych obiektów do sieci ciepłowniczej i elektrycznej, budowę lub przebudowa jednostek wytwarzania energii w wysokosprawnej kogeneracji oraz inwestycje termomodernizacyjne wspierane w Działaniu 2.2. Inwestycje tego typu realizowane będą w pierwszej kolejności w miejscowościach o szczególnym nasileniu zjawiska niskiej emisji (ustalone w strategii niskoemisyjnej aglomeracji) lub walorach środowiskowych (tj. uzdrowiskach, np. Jedlina-Zdrój, Szczawno-Zdrój oraz miejscowościach atrakcyjnych turystycznie, np. Sokołowsko).

Wskazane powyżej propozycje interwencji powinny zostać skonkretyzowane na podstawie ustaleń zawartych w Planie Gospodarki Niskoemisyjnej, która stanowić będzie kompleksową koncepcję ograniczenia emisji zanieczyszczeń do powietrza

<b>Cel tematyczny</b>	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	4.e. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łączące na zmiany klimatu
<b>Przykładowe typy projektów</b>	Przedsięwzięcia wynikające z planów gospodarki niskoemisyjnej, prowadzące do obniżenia emisji zanieczyszczeń do powietrza (związanych głównie z niską emisją) szczególnie na obszarach, gdzie stwierdzono przekroczenia standardów jakości powietrza <ul style="list-style-type: none"> <li>– projekty związane ze zrównoważoną mobilnością miejską i podmiejską dotyczące zakupu niskoemisyjnego taboru szynowego i autobusowego dla połączeń miejskich i podmiejskich,</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>– inwestycje ograniczające indywidualny ruch zmotoryzowany w centrach miast np.: P&amp;R, zintegrowane centra przesiadkowe, wspólny bilet, drogi rowerowe, ciągi piesze itp.,</li> <li>– inwestycje związane z energooszczędnym oświetleniem miejskim oraz systemami zarządzania ruchem i energią,</li> <li>– publiczne inwestycje w zakresie budownictwa pasywnego w budynkach użyteczności publicznej,</li> <li>– budowa lub modernizacja dróg lokalnych</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,</li> <li>– jednostki organizacyjne JST,</li> <li>– jednostki sektora finansów publicznych, inne niż wymienione powyżej,</li> <li>– przedsiębiorcy – w zakresie transportu zbiorowego</li> <li>– organizacje pozarządowe,</li> <li>– PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85%
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy lub pozakonkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

### *Działanie 2.2. Poprawa efektywności energetycznej budynków publicznych i zasobów mieszkaniowych*

Niska efektywność energetyczna budynków jest problemem, który wiąże się wprost ze zjawiskiem niskiej emisji. Problem ten odczuwalny jest w okresie grzewczym, ponieważ dla ogrzewania mieszkań oraz budynków użyteczności publicznej najczęściej wykorzystywane są nieefektywne systemy grzewcze, a niewystarczająca izolacja termiczna budynków rzutuje na nadmierne zużycie energii. Konieczne jest zatem podjęcie inwestycji dot. termomodernizacji i ogrzewania budynków w sposób oszczędny oraz o ile to uzasadnione ekonomicznie, z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii. Skuteczność powyższych działań wymaga, po pierwsze, przeprowadzenia inwestycji związanych z ociepleniem i uszczelnieniem budynków, po drugie, wymiany źródeł zaopatrzenia w ciepło. Jak już wspomniano, należy przy tym położyć nacisk na wyposażenie budynków w urządzenia umożliwiające wykorzystywanie energii odnawialnej. Problem efektywności energetycznej budynków publicznych i zasobów mieszkaniowych widoczny jest na całym obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej, jednak z największym natężeniem występuje w miastach z uwagi na kumulację zasobów mieszkaniowych. Na podstawie komunikatów publikowanych przez WFOŚiGW można stwierdzić, że zjawisko to występuje ze szczególnym natężeniem w Wałbrzychu, Nowej Rudzie, Świdnicy oraz Szczawnie-Zdroju.

Relatywnie wolny przyrost mieszkań w Aglomeracji Wałbrzyskiej prowadzi do sytuacji, w której zdecydowaną większość zasobów stanowią mieszkania znajdujące się w obiektach budowanych z wykorzystaniem starych technologii, a to rodzi potrzebę ich modernizacji i dostosowania do obowiązujących standardów. Należy się również spodziewać rosnących kosztów remontów nieruchomości, gdyż będzie postępowała ich dekapitalizacja.

Należy także realizować zadania związane z rozbudową istniejącej sieci gazowej i objęciem nią jak największej liczby gospodarstw domowych, w tym zlokalizowanych

na obszarach wiejskich. Skuteczność działań wymaga wsparcia wspólnot mieszkaniowych, które niejednokrotnie są zbyt słabe finansowo, aby samodzielnie prowadzić działania modernizacyjne.

Reasumując, podjęcie interwencji przyniesie korzyści zarówno ekologiczne (zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do powietrza), jak i finansowe (mniejsze zużycie energii przekłada się na wymierne oszczędności).

<b>Cel tematyczny</b>	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	4.c. Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– kompleksowe inwestycje podnoszące efektywność energetyczną wielorodzinnych budynków mieszkalnych oraz budynków użyteczności publicznej, w tym przedsięwzięcia termomodernizacyjne oraz dotyczące wymiany oświetlenia na energooszczędne,</li> <li>– modernizacja systemów grzewczych wraz z wymianą i podłączeniem do źródła ciepła, systemów wentylacji i klimatyzacji oraz instalacja OZE (z wyłączeniem źródeł w układzie wysokosprawnej kogeneracji i trigeneracji) na potrzeby modernizowanych energetycznie budynków wraz z zastosowaniem systemów zarządzania energią</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,</li> <li>– jednostki organizacyjne JST,</li> <li>– spółdzielnie mieszkaniowe i wspólnoty mieszkaniowe,</li> <li>– jednostki sektora finansów publicznych, inne niż wymienione powyżej,</li> <li>– towarzystwa budownictwa społecznego,</li> <li>– podmioty zarządzające instrumentami inżynierii finansowej</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy lub pozakonkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

### *Działanie 2.3. Ochrona różnorodności biologicznej na obszarach miejskich i pozamiejskich aglomeracji wałbrzyskiej*

Zmiany cywilizacyjne, w tym rosnąca antropopresja na środowisko, powodują potrzebę ochrony jego zasobów i korzystania z nich w sposób racjonalny. W tym celu obszary o szczególnych walorach przyrodniczych objęto zinstytucjonalizowaną ochroną w postaci parków narodowych, krajobrazowych czy też rezerwatów. Na terenie Aglomeracji Wałbrzyskiej łączna powierzchnia obszarów prawnie chronionych wynosiła w 2012 r.



30 114 ha, co stanowiło ok. 7,9% ogółu obszarów prawnie chronionych na Dolnym Śląsku. Najwięcej obszarów o wysokich walorach przyrodniczych zlokalizowanych jest w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich i to na ich obszarze powinna nastąpić kumulacja inwestycji prośrodowiskowych. Konieczne jest również odpowiednie wyposażenie służb opiekujących się tymi obszarami.

Natomiast w miastach należy rewitalizować niejednokrotnie zaniedbane i cenne lokalne zasoby przyrodnicze, takie jak np. parki miejskie, zwłaszcza w dużych jednostkach. Parki te służą nie tylko mieszkańcom, poprawiając ich komfort życia, ale także w połączeniu z innymi atrakcjami wzmacniają wizerunek miejsca wśród gości i potencjalnych inwestorów.

Równocześnie należy popularyzować wiedzę ekologiczną, a także zapewnić dostęp do obszarów atrakcyjnych przyrodniczo dla osób pragnących aktywnie spędzać czas na łonie natury. Stąd też potrzeba inwestycji w infrastrukturę pozwalającą efektywnie wykorzystać walory przyrodnicze obszaru. Do inwestycji takich zaliczyć należy budowę tras umożliwiających wędrówki piesze i rowerowe, budowę ścieżek edukacyjnych, a także zagospodarowanie terenu poprzez budowę obiektów małej architektury i nowe nasadzenia zieleni. Ponadto nie można skutecznie chronić przyrody bez działań zmierzających do wzrostu świadomości ekologicznej mieszkańców aglomeracji.

Reasumując, ochrona bioróżnorodności jest istotnym działaniem na terenie całej Aglomeracji Wałbrzyskiej. Jednak jej obszar w dalszym ciągu boryka się z konsekwencjami wynikającymi z likwidacji uciążliwego przemysłu i wynikającym z tego faktu negatywnym wizerunkiem miejsca. Ma to kluczowe znaczenie w kontekście uzdrowiskowej i turystycznej funkcji Aglomeracji Wałbrzyskiej.

<b>Cel tematyczny</b>	6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	6.d. Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz wspieranie usług ekosystemowych, także poprzez program Natura 2000 i zieloną infrastrukturę
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– tworzenie centrów ochrony różnorodności biologicznej obejmującej gatunki rodzime oraz zapewnienie niezbędnej infrastruktury związanej z ochroną siedlisk przyrodniczych i gatunków,</li> <li>– wyposażenie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody przyczyniające się bezpośrednio do czynnej ochrony przyrody,</li> <li>– realizacja projektów dot. wykorzystania i udostępnienia lokalnych zasobów przyrodniczych m.in. na cele turystyczne (np. tereny wypoczynkowe, ścieżki rowerowe, ścieżki konne),</li> <li>– przedsięwzięcia dot. rozbudowy ośrodków edukacji ekologicznej oraz kampanie informacyjno-edukacyjne związane z ochroną środowiska (komplementarne i uzupełniające do kampanii ogólnopolskich podejmowanych na poziomie krajowym)</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki organizacyjne JST,</li> <li>– PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne,</li> <li>– organizacje pozarządowe, w tym regionalne i lokalne organizacje turystyczne,</li> <li>– administracja rządowa,</li> <li>– kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,</li> <li>– LGD,</li> <li>– przedsiębiorcy,</li> <li>– Szkoły wyższe, ich związki i porozumienia</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy lub pozakonkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

#### *Działanie 2.4. Wsparcie rewitalizacji fizycznej i gospodarczej ubogich społeczności miejskich i wiejskich*

Procesy rozwojowe nie przebiegają w przestrzeni równomiernie, są obszary wzrostu oraz tereny ulegające marginalizacji i peryferyzacji. Prowadzi to w konsekwencji do powstania obszarów wykluczenia społecznego i gospodarczego. Negatywnie wpływają one na możliwości rozwoju ośrodków miejskich i wiejskich, dlatego też powinny być przedmiotem szczególnej troski samorządu.

Na obszarach tych dochodzi do nagromadzenia negatywnych zjawisk społecznych towarzyszących ubóstwu, w tym patologii. W Aglomeracji Wałbrzyskiej wskaźnik osób korzystających z pomocy społecznej w 2012 r. przekraczał średnią w regionie. Obrazuje to skalę problemu, z jakim muszą się zmierzyć władze publiczne.

Podstawową formą wsparcia dla tych obszarów będzie objęcie ich programami rewitalizacji, mającymi na celu włączenie społeczne osób marginalizowanych lub zagrożonych marginalizacją. Działania te wymagają uzupełnienia infrastrukturalnego, które pozwoli przezwyciężyć bariery przestrzeni uniemożliwiające wystąpienie pozytywnych zmian społecznych. Tak kompleksowo zaprojektowane wsparcie powinno być koordynowane poprzez wdrożenie Lokalnego Programu Rewitalizacji skierowanego do społeczności zamieszkujących ww. obszary. Wybór terenów objętych rewitalizacją wynikać będzie z diagnozy sytuacji społecznej, przeprowadzonej zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD w tym zakresie.

Wybór rodzajów projektów realizowanych w ramach LPR uzależniony będzie od specyfiki problemów lokalnej społeczności.

<b>Cel tematyczny</b>	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	9.b. Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności oraz obszarów miejskich i wiejskich
<b>Przykładowe typy projektów</b>	Kompleksowe działania rewitalizacyjne obejmą m.in.: <ul style="list-style-type: none"> <li>- remont, modernizację i adaptację istniejących budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych,</li> <li>- odnowę zasobów mieszkaniowych (części wspólne odnowę zasobów mieszkaniowych (części wspólne budynków),</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- zagospodarowanie przestrzeni publicznych obejmujące również sferę bezpieczeństwa mieszkańców (monitoring miejski),</li> <li>- dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych, a także inwestycje w tzw. drogi lokalne.</li> </ul> <p>Wsparcie realizowane będzie na podstawie Lokalnego Programu Rewitalizacji lub innego dokumentu obejmującego zagadnienia rewitalizacji w wymiarze społecznym, fizycznym, gospodarczym i przestrzennym. Lokalne Programy Rewitalizacji zostaną przygotowane na podstawie wytycznych IZ RPO WD</p>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,</li> <li>– jednostki organizacyjne JST,</li> <li>– spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,</li> <li>– organizacje pozarządowe,</li> <li>– towarzystwa budownictwa społecznego,</li> <li>– kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,</li> <li>– instytucje kultury,</li> <li>– LGD,</li> <li>– uzdrowiska,</li> <li>– podmioty lecznicze</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

### *Działanie 2.5. Obszary przemysłowe i środowisko miejskie Aglomeracji Wałbrzyskiej*

Transformacja systemowa i związana z tym intensywna restrukturyzacja gospodarki, a zwłaszcza rozbudowanego na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej przemysłu sprawiła, że w dalszym ciągu kluczową kwestią jest rekultywacja i ponowne zagospodarowanie obszarów przemysłowych. Niejednokrotnie związane jest to z nadaniem im nowej funkcji. Działania z tego zakresu powinny przede wszystkim objąć dotknięte tym problemem następujące miejscowości Aglomeracji Wałbrzyskiej: Wałbrzych, Świdnica, Kamienna Góra, Nowa Ruda, Świebodzice, Strzegom, Boguszów-Gorce, Głuszyca, Mieroszów. Jednak specyfika aglomeracji sprawia, że problem terenów przemysłowych występuje również w pozostałych miejscowościach, w tym na obszarach wiejskich.

Działania, które należy podjąć w celu rekultywacji obszarów przemysłowych i poprawy środowiska miejskiego, z jednej strony mogą zmierzać do nadania tym obszarom nowej funkcji, z drugiej jeżeli jest to możliwe i wskazane, powinny przywracać im dawną funkcję. Pierwszy rodzaj działań winien być realizowany w przypadku zagospodarowania terenów *stricte* związanych ze zlikwidowanym przemysłem, zwłaszcza wydobywczym i włókienniczym, gdyż branże te (według aktualnego stanu wiedzy) najprawdopodobniej nie mają możliwości reaktywowania. Drugie podejście powinno dotyczyć obiektów, które dawniej miały charakter rekreacyjny, a obecnie znajdują się w stanie znacznej dewastacji.

Swoistym problemem aglomeracji, a zwłaszcza Wałbrzycha jest konieczność rewitalizacji obszarów zdegradowanych w wyniku działania tzw. biedaszybów. Tereny te zlokalizowane na obszarach leśnych wymagają zabezpieczenia i rekultywacji.

Cele działania wdrażane będą poprzez bezpośrednie ubieganie się przez beneficjentów z terenu Aglomeracji Wałbrzyskiej o wsparcie w zakresie priorytetu inwestycyjnego 6.e Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację i dekontaminację terenów przemysłowych (w tym terenów powojkowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza oraz propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na podstawie procedury określonej przez właściwą dla ww. programu Instytucję Zarządzającą.

#### *Działanie 2.6. Poprawa poziomu edukacji i promowanie uczenia się przez całe życie*

Sprawny system edukacji jest współcześnie kluczowym warunkiem rozwoju społeczeństwa. Umożliwia on zdobycie kwalifikacji niezbędnych na zmieniającym się rynku pracy. Jest także warunkiem koniecznym dla budowy gospodarki opartej na wiedzy. Edukacja jest procesem ciągłym, trwającym przez całe życie, dlatego też tak istotne jest zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych na wszystkich szczeblach, począwszy od przedszkola, przez szkoły podstawowe, gimnazjalne i ponadgimnazjalne, a na szkołach wyższych skończywszy. Dla zapewnienia wysokiej jakości usług, oprócz realizacji zróżnicowanych programów edukacyjnych, konieczne jest zapewnienie odpowiedniej infrastruktury, niezbędnej dla potrzeb nauczania i kształcenia.

Przy zachodzących przemianach demograficznych działania inwestycyjne w zakresie infrastruktury szkolnej i przedszkolnej powinny w Aglomeracji Wałbrzyskiej koncentrować się nie tyle na budowie nowych obiektów, ile na modernizacji już istniejących. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy w gminie liczba obiektów jest zadowalająca, jednak ich lokalizacja jest nieadekwatna do aktualnego potencjału ludnościowego, w rezultacie mieszkańcy mają ograniczoną dostępność do przedszkoli i szkół. Należy również zwiększyć nakłady inwestycyjne na budowę (rozbudowę i modernizację) sal gimnastycznych przy istniejących szkołach. Inwestycje te nie tylko przyczyniają się do rozwoju kultury fizycznej, ale mają pośredni wpływ na zdrowie mieszkańców Aglomeracji Wałbrzyskiej.

Na poziom edukacji wpływa nie tylko dostępność infrastruktury, ale również jej wyposażenie. Wskazane jest podejmowanie działań związanych z tworzeniem i rozwojem pracowni specjalistycznych, np. językowych, informatycznych, biologicznych, chemicznych. Zadania dot. infrastruktury edukacyjnej realizowane będą na całym obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej.

Osobną kwestią jest odbudowa infrastruktury związanej ze szkolnictwem zawodowym w wiodących miastach aglomeracji na podstawie zdiagnozowanych potrzeb regionalnych rynków pracy i tzw. *smart specialisation*. Działania te należy ukierunkować na rozwój (modernizację) warsztatów szkolnych, w których przygotowywane będą kadry dla gospodarki.

<b>Cel tematyczny</b>	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	10.a. Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<u>W zakresie edukacji przedszkolnej, podstawowej</u>

	<p><u>i gimnazjalnej:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– tworzenie i rozwój infrastruktury przedszkoli (przebudowa, rozbudowa lub adaptacja) i innych form wychowania przedszkolnego, obejmującej także wyposażenie, w celu tworzenia nowych miejsc dla dzieci w wieku przedszkolnym i wypełniania luki w dostępie do tego typu usług. Powyższe wsparcie obejmuje także obiekty żłobkowo-przedszkolne;</li> <li>– wyposażenie laboratoriów funkcjonujących w szkołach w nowoczesne narzędzia do nauczania nauk matematyczno-przyrodniczych i cyfrowych oraz sprzętu specjalistycznego i pomocy dydaktycznych do wspomaganie rozwoju uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, np. uczniów niepełnosprawnych, uczniów szczególnie uzdolnionych;</li> <li>– rozwój infrastruktury szkół (przebudowa, rozbudowa lub adaptacja) prowadzący bezpośrednio do poprawy warunków nauczania;</li> <li>– inwestycje poprawiające dostęp szkół dla uczniów niepełnosprawnych.</li> </ul> <p>Wszystkie działania związane z poprawą warunków kształcenia będą uwzględniać konieczność dostosowania infrastruktury i wyposażenia do potrzeb osób niepełnosprawnych.</p> <p><u>W zakresie inwestycji w edukację ponadgimnazjalną w tym zawodową:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– wyposażenie laboratoriów funkcjonujących w szkołach ponadgimnazjalnych w nowoczesne narzędzia do nauczania nauk technicznych, matematyczno-przyrodniczych i informacyjno-telekomunikacyjnych oraz sprzętu specjalistycznego i pomocy dydaktycznych do wspomaganie rozwoju uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, np. uczniów niepełnosprawnych, uczniów szczególnie uzdolnionych;</li> <li>– rozwój infrastruktury szkół ponadgimnazjalnych (przebudowa, rozbudowa lub adaptacja) prowadzący bezpośrednio do poprawy warunków nauczania;</li> <li>– inwestycje poprawiające dostęp szkół dla uczniów niepełnosprawnych;</li> <li>– tworzenie i rozwój ukierunkowanych branżowo centrów kształcenia zawodowego. Wsparcie ukierunkowane będzie na tworzenie w szkołach kształcenia zawodowego warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej poprzez wyposażenie sal do praktycznej nauki zawodu m.in. w środki dydaktyczne, sprzęt komputerowy oraz doposażenie szkół w nowoczesny sprzęt, materiały dydaktyczne zapewniające wysoką jakość kształcenia.</li> </ul> <p>Wszystkie działania związane z poprawą warunków kształcenia będą uwzględniać konieczność dostosowania infrastruktury i wyposażenia do potrzeb osób niepełnosprawnych.</p> <p>Uwaga: Budowa nowych obiektów przedszkolnych i szkolnych jest</p>
--	---

	możliwa wyłącznie w sytuacji, gdy przebudowa, rozbudowa lub adaptacja istniejących budynków nie jest możliwa lub jest nieuzasadniona ekonomicznie
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,</li> <li>– jednostki organizacyjne JST,</li> <li>– organy prowadzące szkoły, w tym organizacje pozarządowe,</li> <li>– specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy lub pozakonkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

### *Działanie 2.7. Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego*

Dla gospodarki Aglomeracji Wałbrzyskiej kluczowe znaczenie ma turystyka bazująca nie tylko na posiadanych walorach środowiska naturalnego, ale również dziedzictwie kulturowym, osiągnięciach cywilizacyjnych wyrażonych w architekturze, zbiorach muzealnych czy żywej kulturze. Dziedzictwo kulturowe ma także znaczenie dla rozwoju tożsamości lokalnej, dumy z „małej ojczyzny”.

Nagromadzenie na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej obiektów dziedzictwa materialnego sprawia, że działania w tym zakresie powinny być podejmowane kompleksowo. Renowacją można objąć zarówno całe układy urbanistyczne, jak i pojedyncze zabytki, w tym również cenne zabytki sakralne i licznie występujące zabytki techniki. Szczególną wagę należy przyłożyć do przywrócenia właściwego blasku uzdrowiskom i miejscowościom atrakcyjnym turystycznie. Dotyczy to również Sokołowska, które utraciło swój uzdrowiskowy status. Działania rewitalizacyjne obszarów cennych kulturowo łączą się z modernizacją układu komunikacyjnego stanowiącego część integralną założeń urbanistycznych. W konsekwencji należy je prowadzić łącznie, tak aby uniknąć dysonansu pomiędzy stanem architektury a stanem układu komunikacyjnego.

Równocześnie należy podejmować działania zmierzające do rozwoju kultury w miastach i na obszarach wiejskich. W tym celu powinno się wspierać instytucje kultury. Należy przyjąć założenie, że wiodącą rolę w zakresie tzw. kultury wysokiej (np. filharmonia, teatr) odgrywać będzie stolica aglomeracji – Wałbrzych. Pozostałe jednostki powinny uzupełniać propozycję Wałbrzycha, tak by całość tworzyła spójną, atrakcyjną dla mieszkańców, gości oraz potencjalnych inwestorów ofertę.

Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego musi się łączyć z działaniami promocyjnymi. Działania te powinny przede wszystkim sprowadzać się do poprawy wizerunku Aglomeracji Wałbrzyskiej oraz jakości i dostępności informacji turystycznej.

<b>Cel tematyczny</b>	6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	6.c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa

	naturalnego i kulturowego
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– przedsięwzięcia z zakresu ochrony, rozwoju, udostępniania i promocji zasobów dziedzictwa kulturowego. Wsparciem zostaną objęte zabytki nieruchome, wpisane do rejestru prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu wraz z ich otoczeniem, jak również zabytki ruchome znajdujące się w ww. zabytkach objętych wsparciem;</li> <li>– przystosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej);</li> <li>– rozwój zasobów kultury, w tym podnoszenie jakości funkcjonowania instytucji kultury jako miejsc ochrony i prezentacji dziedzictwa materialnego i niematerialnego;</li> <li>– przedsięwzięcia dotyczące udostępniania i promocji materialnego dziedzictwa kulturowego regionu, przede wszystkim w zakresie popularyzacji jego zasobów wśród turystów i mieszkańców regionu</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;</li> <li>– jednostki organizacyjne JST;</li> <li>– organizacje pozarządowe w tym regionalne i lokalne organizacje turystyczne;</li> <li>– administracja rządowa;</li> <li>– PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne;</li> <li>– kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych;</li> <li>– LGD;</li> <li>– przedsiębiorcy;</li> <li>– szkoły wyższe, ich związki i porozumienia;</li> <li>– szkoły artystyczne;</li> <li>– instytucje kultury: samorządowe, państwowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy lub pozakonkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

### *Działanie 2.8. Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną*

Funkcjonowanie publicznego systemu pomocy społecznej i ochrony zdrowia nie zlikwidowało ograniczeń w dostępie do wielu podstawowych usług, szczególnie osobom ubogim. Ponadto dostępne usługi często nie spełniają oczekiwań w zakresie ich jakości. Problem ten w sposób szczególny występuje na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej, gdzie wysoka stopa bezrobocia wpływa na utrzymywanie się sfery ubóstwa. Dodatkowo należy podkreślić, że w Aglomeracji Wałbrzyskiej wskaźnik osób korzystających z pomocy społecznej w 2012 r. przekraczał średnią w regionie. Równocześnie postępujący proces starzenia się społeczeństwa, w połączeniu



z obecnym systemem emerytalnym będzie prowadził do wzrostu popytu na usługi zdrowotne i socjalne. Należy spodziewać się także zwiększonego zapotrzebowania na miejsca w domach spokojnej starości. Jednocześnie Aglomeracja Wałbrzyska posiada znaczący potencjał leczniczo-uzdrowiskowy oraz atrakcyjne walory przyrodnicze, co predysponuje ją do lokowania na jej obszarze ośrodków opieki np. nad osobami starszymi.

Działania inwestycyjne, które należy podjąć w tym zakresie, muszą uwzględniać trzy obszary: pomoc społeczną, opiekę nad ludźmi starszymi oraz usługi zdrowotne. Interwencję z zakresu pomocy społecznej należy ukierunkować na pomoc grupom najuboższym oraz osobom wykluczonym np. ze względu na stan zdrowia. Powinny one koncentrować się na rozbudowie i modernizacji domów pomocy społecznej. Należy również wspierać budownictwo socjalne, jednak polityka taka wymaga rozważenia, gdyż koncentracja w jednym miejscu ludzi zagrożonych wykluczeniem może potęgować, a nie rozwiązywać problem.

W zakresie opieki nad osobami starszymi istotne są dwa typy działań. W pierwszej kolejności należy rozwijać dostępne, wysokiej jakości usługi zdrowotne, które umożliwią osobom starszym samodzielne funkcjonowanie oraz działanie na rynku pracy. W przypadku osób, dla których tego typu pomoc będzie niewystarczająca, należy podjąć działania zmierzające do zwiększenia liczby miejsc w domach spokojnej starości. Do osiągnięcia tego celu należy dążyć poprzez adaptację posiadanego przez gminy mienia.

W kontekście ochrony zdrowia powinny być wspierane przedsięwzięcia odzwierciedlające specyficzne potrzeby aglomeracji w zakresie chorób pulmonologicznych, układu krążenia oraz onkologicznych. Ponadto w interesie publicznym jest podejmowanie inwestycji w infrastrukturę służącą przywracaniu ludzi do pełnej sprawności i powrotu na rynek pracy.

<b>Cel tematyczny</b>	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	9.a. Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych oraz przejście z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<p><u>W zakresie inwestycji w infrastrukturę społeczną:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– budowa, remont, przebudowa (w tym dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych), rozbudowa, wyposażenie infrastruktury domów pomocy społecznej, dziennych domów pomocy, ośrodków wsparcia, hospicjów oraz ośrodków udzielających świadczeń opieki paliatywnej;</li> <li>– tworzenie i rozwój infrastruktury (w tym wyposażenie) opieki nad dziećmi do 3 roku życia;</li> <li>– wsparcie w zakresie remontu, przebudowy, rozbudowy, wyposażenia infrastruktury mieszkalnictwa chronionego oraz wspomaganego skierowanego w szczególności do osób opuszczających pieczę zastępczą, zakłady poprawcze lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze, w powiązaniu z realizacją usług społecznych.</li> </ul> <p>Wsparcie w ramach EFRR musi być powiązane z realizacją celów w zakresie zwiększenia zatrudnienia, włączenia społecznego i walki z ubóstwem przewidzianych w ramach</p>

	wsparcia udzielanego z EFS
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;</li> <li>– jednostki organizacyjne JST;</li> <li>– organizacje pozarządowe;</li> <li>– domy pomocy społecznej;</li> <li>– podmioty zajmujące się całodobową/dzienną opieką nad osobami starszymi;</li> <li>– podmioty zajmujące się opieką nad dziećmi do 3 roku życia</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

W zakresie infrastruktury zdrowotnej cele Działania 2.8 realizowane będą poprzez bezpośrednie aplikowanie podmiotów z terenu Aglomeracji Wałbrzyskiej do Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2014–2020.

#### *Działanie 2.9. Poprawa stanu infrastruktury środowiska*

Realizacja celów działania wymaga podjęcia inwestycji w trzech obszarach, tj. gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami oraz zabezpieczenia przed powodzią i innymi ryzykami.

Gospodarka wodno-ściekowa stanowi powiązane ze sobą systemy: zaopatrzenia w wodę oraz odbiór i oczyszczanie ścieków. Sprawne funkcjonowanie tych systemów pozwala zarówno na efektywne korzystanie z zasobów wodnych, jak i wpływa na jakość środowiska naturalnego, co jest istotne zwłaszcza w przypadku Aglomeracji Wałbrzyskiej, która tak duży nacisk kładzie na rozwój turystyki. Na przestrzeni lat 2004–2012 odsetek gospodarstw domowych korzystających z sieci wodociągowej pozostał w Aglomeracji Wałbrzyskiej na zbliżonym poziomie. Zwiększyła się natomiast dostępność do sieci kanalizacyjnej. Sytuacja w samej aglomeracji jest mocno zróżnicowana. Dotyczy to zwłaszcza podziału na miasta i obszary wiejskie, które w najmniejszym zakresie mają dostęp do wodociągów i kanalizacji. Dodatkowo zaznaczyć należy, że infrastruktura wodociągowa jest w złym stanie technicznym, co powoduje znaczące ubytki wody oraz prowadzi do pogarszania jej jakości. W przypadku dostępności do sieci kanalizacyjnej Aglomeracja Wałbrzyska znajduje się w sytuacji gorszej niż województwo. Wynika to m.in. z położenia aglomeracji i kosztów związanych z budową sieci kanalizacyjnych. W rezultacie działania inwestycyjne na obszarach wiejskich koncentrować się powinny na budowie (rozbudowie) sieci wodociągowych i kanalizacyjnych. W miastach natomiast główny nacisk winien zostać położony na modernizację sieci wodno-kanalizacyjnej i porządkowanie gospodarki wodno-ściekowej. W pierwszej kolejności należy realizować projekty w miejscach zagrożonych dotrzymaniem zobowiązań akcesyjnych Polski z zakresu oczyszczania ścieków. W najgorszej sytuacji w tym zakresie są: Nowa Ruda gm. wiejska, Stare Bogaczowice, Boguszów-Gorce, Czarny Bór, Dobromierz, Mieroszów, Głuszyca.

Odrębnym problemem są inwestycje związane z poszukiwaniem nowych źródeł wody pitnej. Powyższe staje się koniecznością w związku ze zmianami klimatycznymi i obniżaniem się wód gruntowych.

Drugim obszarem, w którym powinny nastąpić inwestycje w infrastrukturę służącą poprawie środowiska naturalnego, jest gospodarka odpadami. Zagospodarowanie odpadów stanowi jedno z kluczowych wyzwań, przed jakim staje współczesne społeczeństwo. Zmiana ustawy regulującej kwestie gospodarki odpadami oraz plan wojewódzki wyznaczają ramy działania, wskazując jednocześnie na potrzeby realizacji inwestycji pozwalających spełnić wymogi zobowiązań akcesyjnych. Ważne jest przede wszystkim podjęcie działań zmierzających do ograniczenia przyjmowania na składowiska odpadów nieposortowanych, a co za tym idzie, dostosowania regionalnej instalacji przetwarzania odpadów komunalnych do segregacji odpadów oraz ich selektywnego unieszkodliwiania. Z drugiej strony skuteczność systemu zależy od sprawnego odbioru odpadów od mieszkańców i innych podmiotów. W Aglomeracji Wałbrzyskiej zbierane jest rocznie 132 601 ton odpadów zmieszanych, to ok. 16% wszystkich odpadów zbieranych w województwie dolnośląskim. Od 2005 r. ilość zbieranych odpadów w przeliczeniu na jednego mieszkańca wzrosła z 322 kg do 327 kg na mieszkańca. Wzrost ilości zbieranych odpadów zanotowano w dziesięciu gminach aglomeracji. Nie ma dokładnych informacji dotyczących ilości selektywnie zbieranych odpadów, jednak z dostępnych danych wynika, że np. w powiecie wałbrzyskim ilość zebranych odpadów selektywnych stanowi 0,0068% zebranych odpadów zmieszanych. Średnio w województwie dolnośląskim wskaźnik ten jest przeszło 70 razy wyższy (0,478%).

Powyższe stwierdzenia uzasadniają podjęcie działań inwestycyjnych w niniejszym zakresie. Podstawowe działanie powinno koncentrować się na organizacji „gniazd” selektywnej zbiórki odpadów oraz związanym z tym zakupie pojemników przeznaczonych do zbiórki poszczególnych frakcji odpadów komunalnych. Drugim kierunkiem inwestycji powinna być rekultywacja zamkniętych lub przeznaczonych do zamknięcia wysypisk śmieci. Celem tych działań musi być przede wszystkim likwidacja potencjalnie negatywnego wpływu na środowisko.

Trzecim obszarem interwencji jest zapobieganie powodziom i innym ryzykom. Obszar Pogórza Sudeckiego charakteryzuje się wysokim ryzykiem związanym z powodzią. W trakcie deszczy w górskich potokach bardzo szybko przybiera woda, stanowiąc zagrożenie dla wielu miejscowości. Stwarza to potrzebę realizacji szeregu inwestycji zwiększających możliwości retencjonowania wody oraz zabezpieczających rzeki przed wylaniem, które powinny być wdrażane z poziomu krajowego i regionalnego. Konieczne jest także wsparcie służb monitorujących różne zagrożenia naturalne i reagujących w przypadku wystąpienia zagrożenia, tj. w szczególności straży pożarnej – ochotniczej i państwowej. Inwestycje powinny być ukierunkowane zarówno na prewencję zagrożeń, jak i skuteczne działanie w przypadku ich wystąpienia i dotyczyć przeciwdziałania takim niebezpieczeństwom, jak powódź, pożar, susza, zagrożenia przemysłowe czy zdarzenia drogowe.

#### Schemat 2.9.1. Gospodarka wodno-ściekowa

<b>Cel tematyczny</b>	6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	6.b. Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie

<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– przedsięwzięcia dotyczące budowy lub rozbudowy zbiorczych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych (w tym instalacje dot. zagospodarowania osadów ściekowych jako element projektu) w aglomeracjach do 10 tys. RLM wyznaczonych w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych;</li> <li>– na obszarach, gdzie zakładanie sieci kanalizacyjnych nie ma ekonomicznego bądź technicznego uzasadnienia, wspierane będą zintegrowane projekty dotyczące przydomowych oczyszczalni ścieków;</li> <li>– budowa linii wodociągowych (pod warunkiem zapewnienia odbioru ścieków) i modernizacja linii wodociągowych (w tym inteligentne systemy zarządzania sieciami wodociągowymi, systemy zaopatrzenia w wodę, ujęcia i stacje uzdatniania wody), a także zakup urządzeń i aparatury (np. mobilne laboratoria, instalacje kontrolno-pomiarowe)</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,</li> <li>– jednostki organizacyjne JST,</li> <li>– podmioty świadczące usługi wodno-ściekowe w ramach realizacji zadań jednostek samorządu terytorialnego,</li> <li>– Stacje Sanitarno-Epidemiologiczne,</li> <li>– Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska,</li> <li>– LGD,</li> <li>– organizacje badawcze i konsorcja naukowe</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

Ponadto cele działania wdrażane będą poprzez bezpośrednie ubieganie się przez beneficjentów z terenu Aglomeracji Wałbrzyskiej o wsparcie w zakresie:

- Priorytetu inwestycyjnego 5b. Wspieranie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje zagrożeń, przy jednoczesnym zwiększeniu odporności na klęski i katastrofy i rozwijaniu systemów zarządzania klęskami i katastrofami, w ramach programów: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko oraz Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego na lata 2014–2020, na podstawie procedury określonej przez właściwe dla ww. programów Instytucje Zarządzające;
- Priorytetu inwestycyjnego 6a. Inwestowanie w sektor gospodarki odpadami celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych określonych przez państwa członkowskie, w ramach programów: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko oraz Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego na lata 2014–2020, na podstawie procedury określonej przez właściwe dla ww. programów Instytucje Zarządzające;

- Priorytetu inwestycyjnego 6.b Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie w przypadku aglomeracji powyżej 10 000 RLM (na podstawie KPOŚK) do Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na podstawie procedury określonej przez właściwą Instytucję Zarządzającą.

## Wskaźniki monitoringu priorytetu

### Wskaźniki produktu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Liczba zakupionych lub zmodernizowanych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji	m <sup>2</sup>	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba nowych/przebudowanych/przekształconych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Potencjalna liczba użytkowników infrastruktury opieki nad dziećmi lub edukacyjnej wspartej w programie	osoby	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury jednostek organizacyjnych systemu oświaty	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba zabytków nieruchomych objętych wsparciem	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba wybudowanych/przebudowanych/rozbudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Długość wybudowanej/rozbudowanej lub zmodernizowanej kanalizacji sanitarnej	km	System monitorowania	Zostanie oszacowana

### Wskaźniki rezultatu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Szacowany spadek emisji gazów cieplarnianych	tony ekwiwalentu	Analiza	Zostanie oszacowana

	CO <sub>2</sub>		
Liczba parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody objętych wsparciem	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją	ha	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Faktyczna liczba użytkowników infrastruktury opieki nad dziećmi lub edukacyjnej wspartej w programie	osoby	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba dodatkowych osób korzystających z ulepszonych oczyszczania ścieków	RLM	System monitorowania	Zostanie oszacowana

### Spójność z dokumentami strategicznymi

Priorytet *Atrakcyjne środowisko zamieszkania i pracy* zgodny jest z kierunkami rozwoju zaproponowanymi w Strategii Europa 2020, takimi jak Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej oraz Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną. Priorytet niniejszy wpisuje się również w treści pięciu celów Strategii Rozwoju Kraju 2020 zawartych w trzech obszarach strategicznych. Zgodny jest on także z Celami 4, 5, 6, 7, 8 SRWD do 2020 r. Fakt, że powyższy priorytet wypełnia tak wiele treści zawartych w dokumentach strategicznych, podkreśla wagę, jaką współcześnie przywiązuje się do szeroko rozumianej atrakcyjności środowiska zamieszkania. Dodatkowo na atrakcyjność zamieszkania wpływa wiele różnorodnych czynników od walorów środowiska naturalnego począwszy, poprzez jakość infrastruktury mieszkaniowej, na dostępie do usług publicznych skończywszy. Wszystkie te czynniki znajdują odzwierciedlenie w celach rozwojowych formułowanych na szczeblu Unii Europejskiej, kraju i województwa.

**Tabela 3.** Matryca zgodności Priorytetu 2. *Atrakcyjne środowisko zamieszkania i pracy* PD ZIT AW z wybranymi dokumentami strategicznymi o randze co najmniej ponadregionalnej

Strategia ZIT dla Aglomeracji Wałbrzyskiej	Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020	Umowa Partnerstwa
--	--	-------------------

<p><b>Priorytet</b> <i>Atrakcyjne środowisko zamieszkania</i></p>	<p>Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.</p> <p>Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną</p>	<p>Cel tematyczny 4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach</p> <p>Cel tematyczny 5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem</p> <p>Cel tematyczny 6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami</p> <p>Cel tematyczny 9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem</p> <p>Cel tematyczny 10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie</p>
---	--	--

Priorytet *Atrakcyjne środowisko zamieszkania i pracy* spójny jest zarówno z kierunkami rozwoju regionu wynikającymi z projektu Regionalnego Programu Operacyjnego 2014–2020, jak i z kierunkami rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej określonymi w Strategii rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020. Z uwagi na swoją złożoność Priorytet niniejszy wpisuje się w sześć osi priorytetowych RPO oraz w pięć celów strategicznych Strategii rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej 2013–2020. Fakt, że powyższy priorytet obejmuje tak wiele sfer opisywanych w dokumentach strategicznych, świadczy o jego kluczowej roli dla rozwoju aglomeracji. Dotyczy działań infrastrukturalnych wpływających na sferę gospodarczą i społeczną, a w ostatecznym rezultacie na trwały rozwój społeczno-gospodarczy aglomeracji.

**Tabela 4.** Matryca zgodności Priorytetu 2. *Atrakcyjne środowisko zamieszkania i pracy* PD ZIT AW z wybranymi dokumentami strategicznymi o randze regionalnej

Strategia ZIT dla Aglomeracji Wałbrzyskiej	Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020	Regionalny Program Operacyjny 2014–2020 (projekt)	Strategia rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020
--	--	---	--

<p><b>Priorytet</b> <i>Atrakcyjne środowisko zamieszkania</i></p>	<p>Cel 4. Ochrona środowiska naturalnego, efektywne wykorzystanie zasobów oraz dostosowanie do zmian klimatu i poprawa poziomu bezpieczeństwa</p> <p>Cel 5. Zwiększenie dostępności technologii komunikacyjnych – informatycznych</p> <p>Cel 6. Wzrost zatrudnienia i mobilność pracowników</p> <p>Cel 7. Włączenie społeczne i podnoszenie poziomu i jakości życia</p> <p>Cel 8. Podnoszenie poziomu edukacji, kształcenie ustawiczne</p>	<p>Oś priorytetowa 3. Gospodarka niskoemisyjna</p> <p>Oś priorytetowa 4. Środowisko i zasoby</p> <p>Oś priorytetowa 6. Infrastruktura spójności społecznej</p> <p>Oś priorytetowa 7. Infrastruktura edukacyjna</p> <p>Oś priorytetowa 8. Rynek pracy</p> <p>Oś priorytetowa 9. Włączenie społeczne</p> <p>Oś priorytetowa 10. Edukacja</p>	<p>CS2.1. Partycypacja mieszkańców w inicjatywach rozwojowych</p> <p>CS2.2. Zrewitalizowane obszary zamieszkania, obiekty i przestrzenie publiczne</p> <p>CS3.1. Nowoczesna oferta turystyczna</p> <p>CS4.1. Dogodna dostępność komunikacyjna</p> <p>CS5.1. Rozpoznawalne nowe symbole i marki</p>
---	--	--	--



### **Priorytet 3. Sprawna i efektywna infrastruktura**

#### **Cel priorytetu:**

Dogodna dostępność komunikacyjna Aglomeracji Wałbrzyskiej

#### **Organizacja realizacji priorytetu**

Niniejszy priorytet będzie wdrażany przez:

Działanie 3.1. Zapewnienie szybkiego, bezpośredniego połączenia Aglomeracji Wałbrzyskiej z jej otoczeniem

- Schemat 3.1.1. Inwestycje w lokalną sieć drogową
- Schemat 3.1.2. Rozwój systemu kolejowego
- Schemat 3.1.3. Rozwój elektronicznych usług publicznych

#### **Uzasadnienie realizacji priorytetu wraz z terytorialnym wymiarem wsparcia**

Sprawna sieć drogową warunkuje rozwój społeczno-gospodarczy we wszystkich dziedzinach życia. Zapewnia ona dostęp przedsiębiorców do ich kontrahentów, uelastycznia lokalne rynki pracy, pozwalając na podejmowanie pracy przez pracowników na większym obszarze. Dzięki sprawnej sieci dróg mogą oni dojechać z miejsca zamieszkania do miejsca pracy w rozsądnym czasie. Drogi pozwalają także dotrzeć sprawnie i bezpiecznie turystom, co przekłada się na rozwój tej branży gospodarki. Dobrze zaprojektowana i efektywnie wykorzystana infrastruktura drogową i kolejową pozwala również zredukować koszty funkcjonowania przedsiębiorstw, a także podnieść standard życia mieszkańców.

Układ infrastruktury drogową tworzy sieć dróg lokalnych (powiatowych i gminnych) połączonych z drogami wojewódzkimi i krajowymi zapewniającymi łączność Aglomeracji Wałbrzyskiej z otoczeniem. Większość dróg ma niskie parametry techniczne, są to również przeważnie drogi jednojezdniowe, niezapewniające oczekiwanej przepustowości, zwłaszcza w perspektywie przyspieszonego rozwoju opartego m.in. na turystyce. W rezultacie aktualny stan infrastruktury drogową uznać należy za nieadekwatny do potrzeb, co więcej, stwarzający barierę przyszłego rozwoju aglomeracji. Sytuację komunikacyjną w Aglomeracji Wałbrzyskiej pogarsza górski charakter poszczególnych gmin, co prowadzi do wydłużenia czasu dojazdu do centrum Aglomeracji Wałbrzyskiej z takich miast, jak np. Nowa Ruda czy Kamienna Góra. Problemem jest również brak obwodnic m.in. Szczawna-Zdroju, Głuszycy, Świebodzic, Nowej Rudy-Słupca, Lubawki, Boguszowa-Gorc, Strzegomia (kierunek na Legnicę). Trudności z dotarciem do centrum aglomeracji mają również mieszkańcy gminy wiejskiej Świdnica. Dodatkowo następuje wydłużenie czasu dojazdu do wybranych miejsc spowodowane przeciążeniem lokalnego układu drogową, szczególnie w godzinach porannych i popołudniowych. Odpowiedzią na powyższe problemy powinna być intensyfikacja inwestycji infrastrukturalnych. Rozwój infrastruktury wiąże się z działaniami, które z jednej strony powinny usprawnić komunikację wewnątrz aglomeracji, z drugiej strony poprawić jej łączność z najważniejszymi ośrodkami wzrostu w regionie (Wrocław, LGOM) oraz z Czechami. Istotne jest zwłaszcza szybkie połączenie drogową z autostradą A4 oraz usprawnienie połączeń kolejowych z innymi ośrodkami regionalnymi.

Uzupełnieniem sieci dróg powinien stać się transport kolejowy. Jednak aktualny stan infrastruktury kolejowej w Aglomeracji Wałbrzyskiej uznać można najwyżej za przeciętny. Dotyczy to zarówno obiektów dworcowych, jak i linii kolejowych, niejednokrotnie jednotorowych. Stan linii kolejowych przekłada się na dopuszczalną prędkość pociągów, a ta na atrakcyjność tego środka lokomocji. Szans dla kolejnictwa upatrywać należy

we wzmoczonych działaniach związanych z eksploatacją surowców oraz w rozwoju turystyki. Należy podjąć inwestycje zmierzające do modernizacji istniejących linii kolejowych, a także większej ich kompatybilności z istniejącymi połączeniami komunikacji publicznej. Większość zadań związanych z modernizacją linii kolejowych i zapewnieniem nowoczesnych środków transportu najefektywniej realizowana będzie na poziomie samorządu województwa. Podmioty z Aglomeracji Wałbrzyskiej powinny wdrażać komplementarne zadania inwestycyjne związane z zapewnieniem miejsc przystankowych i przesiadkowych.

Poza dostępnością komunikacyjną dla harmonijnego i dynamicznego rozwoju obszaru Aglomeracji Wałbrzyskiej niezbędne jest zapewnienie dostępności do informacji. Sytuację w zakresie dostępu do Internetu można uznać za dobrą. Według posiadanych danych tylko ok. 3% powierzchni aglomeracji jest pozbawionych infrastruktury niezbędnej do zapewnienia usług dostępu do szerokopasmowego Internetu. Sytuacja ta będzie ulegać systematycznej poprawie ze względu na realizowany przez województwo dolnośląskie projekt szerokopasmowej sieci szkieletowej oraz z powodu oferty proponowanej przez usługodawców telekomunikacyjnych, przede wszystkim przez duże sieci telefonii komórkowej. Można się spodziewać, że w dalszym ciągu pozostaną jednostkowe obszary pozbawione dostępu do szybkiego Internetu, m.in. z powodu ukształtowania terenu, jednak te problemy będą rozwiązywane poprzez realizację indywidualnych projektów (szczególnie na obszarze o prognozowanym wzroście popytu). Dlatego w zakresie dostępu do informacji konieczny jest rozwój elektronicznych usług dla mieszkańców, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i instytucji publicznych. W związku z zamiarem zwiększenia uczestnictwa obywateli Aglomeracji Wałbrzyskiej w życiu publicznym szczególnie ważny będzie rozwój e-usług publicznych. Jest to zadanie ważne dla całego obszaru aglomeracji i wszystkich jednostek ją tworzących.

### *Działanie 3.1. Zapewnienie szybkiego, bezpośredniego połączenia Aglomeracji Wałbrzyskiej z jej otoczeniem*

Dostępność transportowa Aglomeracji Wałbrzyskiej, w tym dostępność do stolicy województwa, stanowi problem, którego rozwiązanie jest ważne dla wszystkich samorządów współpracujących w ramach ZIT. Dostępność tę rozpatrywać należy zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak i wewnętrznym, uwzględniając infrastrukturę drogową i kolejową. Dostępność zewnętrzna obszaru aglomeracji zapewniona jest głównie poprzez drogi krajowe i wojewódzkie, a tym samym znajduje się poza możliwością bezpośrednich działań władz lokalnych. W związku z powyższym kluczową kwestią pozostaje spójność wewnętrzna aglomeracji, tj. zapewnienie sieci dróg lokalnych (powiatowych i gminnych) pozwalającej na płynne wyprowadzenie ruchu lokalnego do dróg wojewódzkich i krajowych oraz docelowo do sieci TEN-T. Dla poprawy spójności komunikacyjnej aglomeracji szczególną uwagę należy zwrócić na Drogę Sudecką i ją traktować jako oś komunikacyjną obszaru, która łączy go z TEN-T. Z tego powodu należy również inwestować w drogi o dużym natężeniu ruchu prowadzące do Drogi Sudeckiej. Wskaźnikiem wyznaczającym wewnętrzną spójność aglomeracji powinien być czas potrzebny na dotarcie z każdego jej punktu do centrum, tzn. Wałbrzycha, nieprzekraczający 30 minut. Ponadto inwestycje powinny ułatwiać dostęp do ważnych z punktu widzenia rozwoju turystyki miejsc, a także poprawić dostępność komunikacyjną terenów przeznaczonych pod inwestycje (np. zlokalizowanych w podstrefach specjalnych stref ekonomicznych).

Obok sieci drogowej istotne znaczenie dla dostępności transportowej Aglomeracji Wałbrzyskiej ma także sieć kolejowa. Podróż koleją jest bardziej przyjazna dla środowiska niż ruch samochodowy, a przy określonej liczbie podróży również bardziej opłacalna. Jednak ze względu na znaczny stopień wyeksploatowania sieci kolejowej niskie prędkości osiągnęte

przez składy oraz długi czas podróży zniechęcają do korzystania z niej. Rozwiązać tę sytuację mogą inwestycje w sieć kolejową, której priorytetem powinno być podniesienie prędkości na istniejących trasach kolejowych. Odrębną kwestią jest zapewnienie bezpieczeństwa i komfortu podróżnych. Z tego względu konieczne jest podjęcie inwestycji w infrastrukturę dworcową oraz przystanków kolejowych, pozwalające na zapewnienie wysokiej jakości usług zgodnych z oczekiwaniami podróżnych. Jednocześnie pamiętać należy, że inwestycje drogowe i kolejowe muszą być spójne. Należy dążyć do utworzenia systemu łączącego oba rodzaje transportu poprzez budowę centrów przesiadkowych. Tego typu interwencja powinna być realizowana przez podmioty z obszaru Aglomeracji Wałbrzyskiej.

Dla dogodnej łączności komunikacyjnej Aglomeracji Wałbrzyskiej z otoczeniem istotne są zagadnienia dot. dostępu do informacji. Jak wykazano powyżej, infrastrukturę szerokopasmowego Internetu należy uznać za zadowalającą z tendencją do dalszego rozwoju. Poprawy wymaga efektywność administracji i instytucji publicznych przez uruchomienie e-usług, pozwalających z jednej strony usprawnić obsługę administracyjną interesantów urzędów, z drugiej zaś usprawnić ofertę instytucji publicznych skierowaną w szczególności do przedsiębiorców i mieszkańców. Działanie to zwiększy uczestnictwo obywateli w życiu publicznym przede wszystkim poprzez rozwój już oferowanych e-usług publicznych, ale również w związku z rozszerzeniem istniejącej oferty o nowe usługi. W zakresie terytorializacji wsparcia należy uznać, że rozwój e-usług publicznych jest istotny dla całego obszaru Aglomeracji Wałbrzyskiej.

#### Schemat 3.1.1. Inwestycje w sieć drogową

<b>Opis</b>	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	7.b. Zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– przedsięwzięcia z zakresu budowy, przebudowy dróg publicznych. Inwestycje będą skoncentrowane na drogach poprawiających dostępność transportową ośrodków regionalnych i subregionalnych do infrastruktury sieciowej i węzłowej TEN-T;</li> <li>– inwestycje służące wyprowadzeniu ruchu tranzytowego z obszarów centralnych miast i miejscowości, polegające na budowie obwodnic lub obejść miejscowości;</li> <li>– realizacja działań uzupełniających służących poprawie bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz jego przepustowości i sprawności (Inteligentne Systemy Transportowe)</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,</li> <li>– jednostki organizacyjne JST powołane do wykonywania zadań leżących w kompetencji samorządów,</li> <li>– zarządcy dróg publicznych,</li> <li>– służby zapewniające bezpieczeństwo publiczne</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85%

<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb pozakonkursowy i konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020
-------------------	---

**Schemat 3.1.2. Rozwój systemu kolejowego**

<b>Cel tematyczny</b>	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	7.d. Rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszaniu hałasu
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– projekty dotyczące infrastruktury transportu kolejowego, których zarządcą nie jest PKP PLK SA (linia demarkacyjna), położonej poza siecią połączeń krajowych i międzynarodowych, polegające na budowie, modernizacji oraz rehabilitacji infrastruktury liniowej, punktowej (dworce kolejowe, stacje i przystanki kolejowe) oraz towarzyszącej (w tym działania podnoszące bezpieczeństwo i konkurencyjność transportu kolejowego);</li> <li>– projekty dotyczące inwestycji na liniach kolejowych zarządzanych przez PKP PLS SA, wynikające z Kontraktu Terytorialnego</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;</li> <li>– jednostki organizacyjne powołane do wykonywania zadań leżących w kompetencji samorządów;</li> <li>– zarządcy infrastruktury lub przewoźnicy kolejowi zgodnie z ustawą z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz. U. nr 86, poz. 789 ze zmianami)</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb pozakonkursowy i konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

**Schemat 3.1.3. Rozwój elektronicznych usług publicznych**

<b>Cel tematyczny</b>	2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości TIK
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	2.c. Wzmocnienie zastosowań TIK dla e-administracji, e-uczenia się, e-włączenia społecznego, e-kultury i e-zdrowia
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– wsparcie tworzenia otwartych zasobów publicznych, w tym: dostępu do informacji publicznej, zwiększenia udziału mieszkańców w zarządzaniu gminami, powiatami i regionem (<i>open government</i>),</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>– rozwój elektronicznych usług publicznych szczebla regionalnego i lokalnego oraz zwiększenie do nich dostępu dla obywateli (w tym oddolne projekty społecznościowe), m.in. projekty z zakresu e-administracji, e-zdrowia, e-szkoły, e-kultury, e-turystyki, bezpieczeństwa i systemów informacji przestrzennej;</li> <li>– przedsięwzięcia z zakresu digitalizacji zasobów i treści, np. kulturowych, naukowych i edukacyjnych będących w posiadaniu instytucji szczebla regionalnego i lokalnego oraz służących zapewnieniu powszechnego, otwartego dostępu w postaci cyfrowej do danych będących w posiadaniu instytucji szczebla regionalnego/lokalnego;</li> <li>– tworzenie, rozwijanie i integracja baz danych i zasobów cyfrowych wspomagających komunikację między podmiotami, procesy decyzyjne (e-usługi JST) i upowszechniające komunikację elektroniczną instytucji publicznych z podmiotami zewnętrznymi;</li> <li>– zapewnienie infrastruktury służącej budowaniu kompetencji cyfrowych uczniów poprzez dostęp do wykorzystywania nowoczesnych technologii w procesie nauczania;</li> <li>– projekty umożliwiające społeczeństwu korzystanie z zasobów cyfrowych m.in. poprzez zwiększenie dostępu do usług elektronicznych i informacji (w tym informacji publicznej), budowę punktów dostępu do Internetu w miejscach publicznych, dostępu do nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych w szkołach;</li> <li>– zakup infrastruktury informatycznej jako jednego z elementów projektu</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,</li> <li>– jednostki organizacyjne JST,</li> <li>– inne jednostki publiczne,</li> <li>– kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,</li> <li>– podmioty prowadzące działalność leczniczą w publicznym systemie opieki zdrowotnej,</li> <li>– instytucje kultury, ich związki i porozumienia,</li> <li>– organizacje pozarządowe (w tym organizacje turystyczne),</li> <li>– szkoły artystyczne,</li> <li>– uczelnie/szkoły wyższe, ich związki i porozumienia, jednostki naukowe,</li> <li>– jednostki badawczo-rozwojowe</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy publicznej
<b>Typ naboru</b>	Tryb konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

**Wskaźniki monitoringu priorytetu**Wskaźniki produktu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Długość wybudowanych, przebudowanych dróg wojewódzkich	km	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Całkowita długość wybudowanych, przebudowanych, zmodernizowanych lub zrehabilitowanych linii kolejowych	km	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba uruchomionych systemów teleinformatycznych w instytucjach publicznych	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana

Wskaźniki rezultatu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Obniżenie kosztów przejazdu na drogach i liniach kolejowych, które uzyskały wsparcie	zł	Analiza	Zostanie oszacowana
Liczba usług publicznych udostępnionych on-line o stopniu dojrzałości 3-dwustronna interakcja	szt.	System monitorowania	Zostanie oszacowana

**Spójność z dokumentami strategicznymi**

Priorytet *Sprawna i efektywna infrastruktura* zgodny jest z kierunkami rozwoju zaproponowanymi w Strategii Europa 2020, takimi jak Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej oraz Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną. Priorytet niniejszy wpisuje się również w treści pięciu celów zawartych w dwóch obszarach strategicznych Strategii Rozwoju Kraju 2020. Zgodny jest także z dwoma Celami 2 i 6 SRWD do 2020 r. Kluczowość niniejszego priorytetu przejawia się m.in. tym, że wpisuje się on w różne obszary działania. Dotyczy zarówno sfery gospodarczej, jak i społecznej. Ma wpływ na konkurencyjność gospodarki, rozwój kapitału ludzkiego, dostępność do usług publicznych czy wreszcie wpływa na mobilność pracowników.

**Tabela 5.** Matryca zgodności Priorytetu 3. *Sprawna i efektywna infrastruktura* PD ZIT AW z wybranymi dokumentami strategicznymi o randze ponadregionalnej

Strategia ZIT dla Aglomeracji Wałbrzyskiej	Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020	Umowa Partnerstwa
--	--	-------------------

<p><b>Priorytet</b> <i>Sprawna i efektywna infrastruktura</i></p>	<p>Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej</p> <p>Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną</p>	<p>Cel tematyczny 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości TIK</p> <p>Cel tematyczny 7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej</p>
---	---	--

**Tabela 6.** Matryca zgodności Priorytetu 3. *Sprawna i efektywna infrastruktura* PD ZIT AW z wybranymi dokumentami strategicznymi o randze regionalnej

Strategia ZIT dla Aglomeracji Wałbrzyskiej	Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020	Regionalny Program Operacyjny 2014–2020 (projekt)	Strategia rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020
<p><b>Priorytet</b> <i>Sprawna i efektywna infrastruktura</i></p>	<p>Cel 2. Zrównoważony transport i poprawa dostępności transportowej</p> <p>Cel 6. Wzrost zatrudnienia i mobilność pracowników</p>	<p>Oś priorytetowa 2. Technologie informacyjno-komunikacyjne</p> <p>Oś priorytetowa 5. Transport</p>	<p>CS4.1. Dogodna dostępność komunikacyjna</p>



## Priorytet 4. Aktywna społeczność

### Cel priorytetu

Aktywni zawodowo i społecznie mieszkańcy Aglomeracji Wałbrzyskiej

### Organizacja realizacji priorytetu

Niniejszy priorytet będzie wdrażany przez:

Działanie 4.1. Pobudzanie aktywności zawodowej

- Schemat 4.1.1. Wspieranie dostępu do zatrudnienia
- Schemat 4.1.2. Praca na własny rachunek

Działanie 4.2. Poprawa poziomu edukacji i promowanie uczenia się przez całe życie

- Schemat 4.2.1. Równy dostęp do edukacji
- Schemat 4.2.2. Kształcenie i szkolenie zawodowe

Działanie 4.3. Promowanie włączenia społecznego

- Schemat 4.3.1. Aktywna integracja społeczna
- Schemat 4.3.2. Ułatwianie dostępu do usług opieki zdrowotnej i usług społecznych
- Schemat 4.3.3. Aktywne i zdrowe starzenie się

### Uzasadnienie realizacji priorytetu wraz z terytorialnym wymiarem wsparcia

Na poziom rozwoju regionalnego i lokalnego w coraz większym stopniu wpływa kapitał ludzki i społeczny. Oba traktowane są jako kluczowe endogeniczne czynniki rozwoju obszaru. Ich znaczenie rośnie zwłaszcza w przypadku spowolnienia rozwoju gospodarczego, gdy obserwowany jest mniejszy napływ kapitału zagranicznego i trzeba w większym stopniu oprzeć rozwój na wewnętrznym potencjale. Rola kapitału ludzkiego i społecznego wzrasta również na obszarach peryferyjnych względem głównych ośrodków rozwoju, gdyż obszary te nie są w pierwszej kolejności wybierane jako miejsca lokalizacji inwestycji. W przypadku Aglomeracji Wałbrzyskiej pobudzanie aktywności lokalnej zarówno na polu gospodarczym, jak i społecznym dodatkowo nabiera wagi, gdy uświadomimy sobie, że obszar ten będzie musiał w przyszłości zmierzyć się z problemem „wygaszania” specjalnych stref ekonomicznych.

Kapitał społeczny i ludzki budowany jest poprzez dobrze funkcjonujący system edukacji, połączony z działaniami wspierającymi inicjatywy oddolne. Aktualnie poziom nauczania w szkołach podstawowych i gimnazjalnych obrazowany przez wskaźniki odnoszące się do wyników egzaminu końcowego po szkole podstawowej oraz gimnazjum jest na obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej niezadowolający. Równocześnie poziom szkolnictwa średniego mierzony jako średnia zdawalność matur jest zbliżony (aczkolwiek nieco niższy) do średniej w regionie i w kraju. Pewien niepokój może budzić zmniejszająca się liczba uczniów przystępujących do egzaminu maturalnego. Zapewne wynika to z zachodzących zmian demograficznych, ale może również sugerować przedwczesne kończenie nauki szkolnej. W celu podniesienia poziomu nauki szkolnej należy inwestować zarówno w poprawę infrastruktury edukacyjnej, jak i w sam proces kształcenia.

Realizacja Priorytetu *Aktywność społeczna* wymaga nie tylko działań z zakresu edukacji, ale również przedsięwzięć zmierzających do włączenia społecznego osób wykluczonych oraz zwiększenia zaangażowania społeczności lokalnej w rozwój obszaru. W pierwszym przypadku władze gmin tworzących Aglomerację Wałbrzyską stają przed dużym wyzwaniem, gdyż na obszarze aglomeracji negatywne zjawiska społeczne są bardziej odczuwalne niż w całym regionie. Zarówno stopa bezrobocia, jak i wskaźnik osób korzystających z pomocy społecznej jest powyżej średniej wojewódzkiej. Aglomeracja Wałbrzyska nie uporała się jeszcze z problemami rynku pracy powstałymi po likwidacji

dawnych zakładów państwowych, dodatkowo szybciej niż w regionie zachodzą tu negatywne przemiany demograficzne skutkujące odpływem młodych ludzi i postępującym starzeniem się społeczeństwa. W rezultacie nasila się konieczność przeciwdziałania wykluczeniu ludzi starszych. Przeciwdziałać negatywnym zjawiskom można poprzez: integrację społeczną, ułatwienie dostępu do należytej jakości usług zdrowotnych i edukacyjnych, wspieranie przedsięwzięć gospodarczych (np. pomoc przy zakładaniu i prowadzeniu spółdzielni socjalnych), utrzymanie i należyte wykorzystanie potencjału osób starszych.

Należy również wykorzystać potencjał tkwiący w lokalnych środowiskach. Obecnie zaangażowanie w działalność organizacji pozarządowych jest w Aglomeracji Wałbrzyskiej niższe niż w regionie. Należy zachęcić ludzi do aktywnego udziału w życiu lokalnym, np. poprzez umożliwienie udziału w inicjowaniu, planowaniu i realizacji lokalnych strategii rozwoju. Ważne są także działania promujące gospodarkę społeczną oraz społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw.

#### *Działanie 4.1. Pobudzanie aktywności zawodowej*

Przeprowadzona pod koniec XX w. restrukturyzacja gospodarki przejawiająca się likwidacją dominujących podmiotów gospodarczych skutkowałą długotrwałym i strukturalnym bezrobociem. W konsekwencji nastąpił wzrost ubóstwa prowadzący do wykluczenia społecznego. Dodatkowo nieumiejętność odnalezienia się w nowych realiach zaowocowała eskalacją postawy biernej i nieufnej wobec otoczenia. W rezultacie ważnym wyzwaniem, przed jakim stoją gminy Aglomeracji Wałbrzyskiej, jest aktywizacja lokalnej społeczności.

Pobudzanie aktywności lokalnych należy prowadzić wielotorowo. Z jednej strony działania wspierające muszą być kierowane do grup najsłabszych ekonomicznie i ukierunkowane na pomoc w powrocie na rynek pracy, z drugiej strony powinny wspomagać osoby przedsiębiorcze, pragnące rozpocząć działalność gospodarczą, w tym również w sferze społecznej.

Interwencją należy objąć cały obszar Aglomeracji Wałbrzyskiej, gdyż wskaźnik bezrobocia mierzony jako udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym jest na tym obszarze wyższy niż dla województwa dolnośląskiego. Równocześnie aktywność społeczna mierzona liczbą organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców jest w Aglomeracji Wałbrzyskiej niższa niż w Polsce i na Dolnym Śląsku.

#### **Schemat 4.1.1. Wspieranie dostępu do zatrudnienia**

<b>Opis</b>	8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	8.iv. Równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– tworzenie i rozwijanie miejsc opieki nad dziećmi do lat 3;</li> <li>– aktywizacja zawodowa osób powracających na rynek pracy po urlopach macierzyńskich czy wychowawczych oraz osób, które pozostawały bez zatrudnienia i sprawowały opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3, poprzez wspieranie usług opieki nad dziećmi do 3 roku życia;</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>– tworzenie i rozwijanie w zakładach pracy elastycznych form zatrudnienia i metod organizacji pracy oraz uelastycznianie czasu pracy pracownika. Interwencja będzie przyczyniać się do godzenia obowiązków prywatnych z możliwością uzyskania doświadczenia zawodowego oraz poprawy sytuacji materialnej osób, pod opieką których znajdują się dzieci do 3 roku życia;</li> <li>– inwestycje w wyposażenie i adaptację pomieszczeń lub dostosowanie infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (<i>cross-financing</i>)</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	Wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych)
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	100%
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy lub pozakonkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

**Schemat 4.1.2. Praca na własny rachunek**

<b>Opis</b>	8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	8.iii. Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– wsparcie w zakresie tworzenia przedsiębiorstw i rozpoczynania działalności gospodarczej;</li> <li>– rozwój samozatrudnienia, przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy, obejmujące doradztwo, szkolenia oraz usługi finansowo-prawne adresowane do osób pozostających bez pracy, pragnących rozpocząć własną działalność gospodarczą;</li> <li>– wsparcie finansowe w formie zwrotnej dla osób pracujących, pragnących rozpocząć własną działalność gospodarczą</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych);</li> <li>– podmioty zarządzające instrumentami inżynierii finansowej</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	100%

<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020
-------------------	--

#### *Działanie 4.2. Poprawa poziomu edukacji i promowanie uczenia się przez całe życie*

Potencjał społeczny w długim okresie buduje się na podstawie wiedzy. Wiedza zdobywana jest dzięki rozwiniętemu systemowi edukacji. Jednak o potencjale edukacyjnym decyduje nie tylko liczba podmiotów działających w systemie, ale również jakość kształcenia.

Kluczową kwestią jest objęcie dzieci edukacją przedszkolną. Pozwala to na wczesnym etapie zredukować negatywne skutki związane ze zróżnicowanym przygotowaniem do edukacji szkolnej dzieci pochodzących z różnych środowisk. W Aglomeracji Wałbrzyskiej liczba oferowanych w przedszkolach miejsc jest większa niż liczba dzieci w nich zapisanych. W 2012 r. pozostało 660 wolnych miejsc. Poza likwidacją dysproporcji w dostępności miejsc przedszkolnych należy podjąć inicjatywy zmierzające do przekonania rodziców o konieczności uczęszczania dzieci do przedszkola.

Ważnym wskaźnikiem jakości kształcenia w Aglomeracji Wałbrzyskiej jest średnia zdawalność matur, mierzona jako iloraz liczby osób zdających przez liczbę osób przystępujących do egzaminu. Wskaźnik ten był zbliżony zarówno do średniej województwa dolnośląskiego, jak i do średniej krajowej. Biorąc pod uwagę aspiracje Aglomeracji Wałbrzyskiej oraz zamierzenia rozwojowe, nie można uznać, aby był on na zadowalającym poziomie. W związku z powyższym należy podjąć działania zmierzające do poprawy jakości edukacji w szkołach prowadzących kształcenie ogólne.

Jak wskazano w diagnozie społeczno-gospodarczej, liczba szkół zawodowych w aglomeracji zmniejszyła się do 17, a liczba uczniów spadła do 1810, co w konsekwencji może stanowić istotną barierę w dostępności do wykwalifikowanych zasobów ludzkich i rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej. Dlatego należy podejmować działania zmierzające do rozwoju wysokiej jakości szkolnictwa zawodowego.

Dodatkowo pamiętać należy, że współczesna gospodarka wymaga podnoszenia kwalifikacji przez całe życie. Dlatego ważna jest możliwość podnoszenia kwalifikacji w technikach dla dorosłych, ponadgimnazjalnych technikach uzupełniających dla dorosłych oraz na studiach podyplomowych. Istotne jest, że studia podyplomowe umożliwiają nie tylko podniesienie kwalifikacji, ale również zdobycie nowych kompetencji.

#### **Schemat 4.2.1. Równy dostęp do edukacji**

<b>Cel tematyczny</b>	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	10.i. Ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia
<b>Przykładowe typy projektów</b>	– wsparcie na rzecz tworzenia nowych miejsc w ośrodkach edukacji przedszkolnej, w tym również uruchamianie nowych ośrodków edukacji przedszkolnej i alternatywnych

	<p>form opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym;</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– dodatkowe zajęcia edukacyjne mające na celu rozwój dzieci na wczesnym etapie edukacji, w szczególności zajęcia rozwijające kreatywność i przedsiębiorczość oraz pobudzające ciekawość świata. Ponadto szkoły zostaną wsparte w zakresie pracy z uczniem, uczniem młodszym przy jego przechodzeniu na kolejny etap kształcenia;</li> <li>– działania służące indywidualizacji podejścia do ucznia, wsparcie dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych (m.in. uczniowie niepełnosprawni, uczniowie uzdolnieni), jak również przeciwdziałanie rozwarstwianiu społecznemu w edukacji, w tym wsparcie placówek z terenów defaworyzowanych;</li> <li>– inicjatywy związane z kształtowaniem kompetencji kluczowych, w szczególności wsparcie nauki języków obcych nauk matematyczno-przyrodniczych i cyfrowych, umiejętności pracy zespołowej i kreatywności, a także postaw przedsiębiorczych. Przewidziano również opiekę pedagogiczno-psychologiczną oraz rozwój doradztwa zawodowego dla młodzieży;</li> <li>– podniesienie kompetencji nauczycieli w zakresie pracy z uczniem, uczniem młodszym oraz rozwijanie kompetencji cyfrowych nauczycieli. Udział nauczycieli i kadry pedagogicznej będzie możliwy jako dodatkowe uzupełniające działanie względem działań skierowanych do uczniów</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	Wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych)
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	100%
<b>Typ naboru</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– właściwy dla ZIT AW tryb konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020</li> <li>– tryb systemowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020</li> </ul>

Schemat 4.2.2. Kształcenie i szkolenie zawodowe

<b>Cel tematyczny</b>	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	10.iv. Lepsze dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy, ułatwianie przechodzenia z etapu kształcenia do etapu zatrudnienia oraz wzmacnianie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego i ich jakości, w tym poprzez mechanizmy prognozowania umiejętności, dostosowania programów nauczania oraz tworzenia i rozwoju

	systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– działania dostosowujące ofertę szkół prowadzących kształcenie zawodowe do potrzeb rynku pracy, w tym z uwzględnieniem <i>smart specialisation</i>, oraz prowadzenie doradztwa zawodowego;</li> <li>– współpraca szkół i placówek kształcenia zawodowego z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym, instytucjami rynku pracy, zwłaszcza z pracodawcami i szkołami wyższymi, w celu podniesienia jakości kształcenia oraz w zakresie praktycznych form nauczania – np. staże i praktyki zawodowe;</li> <li>– wsparcie grup docelowych, w których występują bariery/utrudnienia w dostępie do edukacji, oraz zapewnienie wysokiej jakości usług. Interwencje przyczyniające się do zwiększonego i pełnego udziału młodzieży ze szczególnymi potrzebami, w tym niepełnosprawnych (np.: osoby autystyczne, osoby z zaburzeniami rozwoju) w edukacji zawodowej;</li> <li>– podniesienie kompetencji nauczycieli i instruktorów praktycznej nauki zawodu w zakresie m.in. pracy z uczniem, rozwijanie kompetencji cyfrowych nauczycieli, jak również podnoszenie kompetencji praktycznych nauczycieli zawodu we współpracy z uczelniami i rynkiem pracy, w ramach np. praktyk, staży, szkoleń w przedsiębiorstwach. Udział nauczycieli i kadry pedagogicznej we wsparciu będzie możliwy jako dodatkowe i uzupełniające działanie względem działań skierowanych do uczniów;</li> <li>– rozwój oferty ukierunkowanych branżowo centrów kształcenia zawodowego i ustawicznego w zakresie kształcenia pod potrzeby regionalnego i lokalnego rynku pracy;</li> <li>– tworzenie w szkołach i placówkach kształcenia zawodowego warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej poprzez wyposażenie/ doposażenie szkół i placówek w nowoczesny sprzęt i materiały dydaktyczne zapewniające wysoką jakość kształcenia</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	Wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych)
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	100%
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb pozakonkursowy lub konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020



*Działanie 4.3. Promowanie włączenia społecznego*

Jednym ze skutków transformacji systemowej był wzrost zjawiska wykluczenia społecznego. Osoby zwalniane z likwidowanych przedsiębiorstw państwowych, jak również drobni rzemieślnicy niejednokrotnie nie potrafili odnaleźć się w nowej rzeczywistości. Problemem tym dotknięte zostały również obszary wiejskie, szczególnie tam, gdzie funkcjonowały państwowe gospodarstwa rolne. Pozostawanie bez pracy, na marginesie społeczeństwa prowadzi do dysfunkcyjności przejawiającej się bezradnością i niemożnością wyrwania się z zakłętego kręgu biedy, pogłębianego zjawiskiem dziedziczenia biedy. Ponadto w związku z przemysłową specyfiką Aglomeracji Wałbrzyskiej oraz zjawiskiem starzenia się społeczeństwa problem wykluczenia w coraz większym stopniu dotyka ludzi starszych. Wynika to m.in. z utraty zdrowia skutkującej brakiem zdolności do pracy. W związku z powyższym konieczne jest podjęcie interwencji sprzyjającej włączeniu społecznemu, która powinna być realizowana poprzez integrację społeczną, ułatwienie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych oraz poprawę dostępności do zatrudnienia.

W zakresie aktywnej integracji społecznej osób marginalizowanych głównym celem powinna być aktywizacja społeczno-zawodowa. Na te przedsięwzięcia składają się głównie: poradnictwo psychologiczne, rozwój podstawowych kompetencji zawodowych, zapewnienie dostępu do edukacji i usług leczniczych.

Ponadto często powodem braku aktywności na rynku pracy oraz znacznego ryzyka wykluczenia społecznego jest potrzeba zapewnienia opieki dla osoby zależnej. Niejednokrotnie osoby te wymagają zapewnienia specjalistycznej pomocy medycznej lub rehabilitacji. W efekcie rodzina opiekująca się taką osobą musi ponosić trudy godzenia życia zawodowego z potrzebą zapewnienia opieki. Konieczne jest zatem zapewnienie pakietu usług dostosowanych do indywidualnych potrzeb rodzin z osobami niesamodzielnymi, które pozwolą na podjęcie pracy pozostałym członkom rodziny.

W celu podtrzymania i wydłużenia aktywności zawodowej osób starszych potrzeba wsparcia obejmuje z jednej strony zapewnienie usług medycznych, zarówno profilaktycznych, jak i rehabilitacyjnych, z drugiej zaś wdrożenie programów przekwalifikowania osób pracujących latami w warunkach negatywnie wpływających na ich zdrowie.

**Schemat 4.3.1.** Aktywna integracja społeczna

<b>Cel tematyczny</b>	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	9.i. Aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– programy na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności poprzez aktywizację zawodowo-społeczną wykorzystującą instrumenty aktywizacji edukacyjnej, zdrowotnej, społecznej i kulturalnej;</li> <li>– wsparcie dla osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym będzie realizowane także za pośrednictwem podmiotów ekonomii społecznej, w tym o charakterze reintegracyjnym (np. CIS, KIS, ZAZ, WTZ)</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	Wszystkie podmioty, z wyłączeniem osób fizycznych (nie



	dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych).
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	100%
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb pozakonkursowy lub konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

**Schemat 4.3.2.** Ułatwianie dostępu do usług opieki zdrowotnej i usług społecznych

<b>Cel tematyczny</b>	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	9.iv. Ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym
<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– wsparcie ukierunkowane będzie na rzecz świadczenia spersonalizowanych i zintegrowanych usług społecznych (pomocy społecznej, wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, opiekuńczych i zdrowotnych). Podstawowym celem interwencji będzie zwiększenie dostępności oraz jakości ww. usług;</li> <li>– działania z zakresu rozwoju usług związanych z mieszkalnictwem chronionym oraz wspomaganiem;</li> <li>– przedsięwzięcia dotyczące opieki nad osobami niesamodzielnymi, w podeszłym wieku, niepełnosprawnymi oraz opieki zdrowotnej;</li> <li>– projekty dotyczące wczesnego wykrywania wad rozwojowych i rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych, jak również środowiskowych form pomocy i samopomocy</li> </ul>
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	Wszystkie podmioty – w tym podmioty ekonomii społecznej – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych)
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	100%
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb pozakonkursowy i konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

**Schemat 4.3.3.** Aktywne i zdrowe starzenie się

<b>Cel tematyczny</b>	8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników
<b>Priorytet inwestycyjny</b>	8.vi. Aktywne i zdrowe starzenie się
<b>Przykładowe typy projektów</b>	– <b>programy zdrowotne</b> służące wydłużeniu aktywności zawodowej (tj. podjęcie zatrudnienia lub – w przypadku

	osób zagrożonych utratą pracy – kontynuacja pracy). Zakres programów zdrowotnych powinien obejmować: promocję zdrowia, której składnikami są: 1) edukacja zdrowotna (wiedza oraz zmiana postaw i zachowań), 2) zapobieganie chorobom (profilaktyka pierwotna, wtórna – np. w kierunku wczesnego wykrywania nowotworu jelita grubego, piersi i szyjki macicy – trzeciego stopnia – m.in. rehabilitacja medyczna, 3) lokalna polityka zdrowotna; – działania z zakresu przekwalifikowania osób starszych pracujących w trudnych warunkach, pozwalające im na zdobycie kwalifikacji do wykonywania prac, które będą uwzględniały ich umiejętności i stan zdrowia
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	Wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych)
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	100% lub zgodnie z właściwym schematem pomocy
<b>Typ naboru</b>	Właściwy dla ZIT AW tryb pozakonkursowy i konkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020

## Wskaźniki monitoringu

### Wskaźniki produktu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Liczba uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych objętych wsparciem	Osoby	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba uczniów szkół i placówek kształcenia zawodowego uczestniczących w stażach i praktykach u pracodawcy	osoby	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba nauczycieli kształcenia zawodowego objętych wsparciem w programie	osoby	System monitorowania	Zostanie oszacowana

### Wskaźniki rezultatu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Liczba osób włączonych na rynek pracy	osoby	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	osoby	System monitorowania	Zostanie oszacowana
Liczba osób powracających na rynek pracy dzięki wsparciu	osoby	System monitorowania	Zostanie oszacowana

## Spójność z dokumentami strategicznymi

Priorytet *Aktywna społeczność* jest zgodny z kierunkiem zaproponowanym w Strategii Europa 2020 Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną. Priorytet niniejszy wpisuje się również w treści sześciu celów zawartych w trzech obszarach strategicznych Strategii Rozwoju Kraju 2020. Zgodny jest również z Celami 1, 5, 6, 7, 8 SRWD do 2020 r. Priorytet *Aktywna społeczność* wpisuje się wyraźnie w kierunek rozwoju podkreślający znaczenie człowieka, przypisujący kluczową rolę edukacji i konieczności ciągłego uczenia się. Równocześnie podejmowane są działania zmierzające do aktywizacji lokalnych społeczności oraz włączenia społecznego osób wykluczonych.

**Tabela 7.** Matryca zgodności Priorytetu 4. *Aktywna społeczność* PD ZIT AW z wybranymi dokumentami strategicznymi o randze co najmniej regionalnej

Strategia ZIT dla Aglomeracji Wałbrzyskiej	Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020	Umowa Partnerstwa
<b>Priorytet <i>Aktywna społeczność</i></b>	Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną	<p>Cel tematyczny 8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników</p> <p>Cel tematyczny 9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem</p> <p>Cel tematyczny 10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie</p>

Priorytet *Aktywna społeczność* na poziomie regionalnym spójny jest z czterema osiami priorytetowymi projektowanego RPO 2014–2020 dotyczącymi: technologii informacyjno-komunikacyjnych, rynku pracy, włączenia społecznego oraz edukacji i nauki. Wpisuje się on w dążenia do ponownej aktywizacji zawodowej i społecznej ludzi wykluczonych lub wykluczeniem zagrożonych. Podkreśla akcentowaną w dokumentach regionalnych potrzebę edukacji, w tym edukacji informatycznej ludzi starszych narażonych na wykluczenie cyfrowe. Priorytet niniejszy zgodny jest także z trzema (CS2.1, CS2.2, CS6.1) celami strategicznymi Strategii rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020.

**Tabela 8.** Matryca zgodności Priorytetu 4. *Aktywna Społeczność* PD ZIT AW z wybranymi dokumentami strategicznymi o randze regionalnej

Strategia ZIT dla Aglomeracji Wałbrzyskiej	Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020	Regionalny Program Operacyjny 2014–2020 (projekt)	Strategia rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013–2020
<b>Priorytet</b> <i>Aktywna społeczność</i>	<p>Cel 1. Rozwój gospodarki opartej na wiedzy</p> <p>Cel 5. Zwiększenie dostępności technologii komunikacyjnych – informatycznych</p> <p>Cel 6. Wzrost zatrudnienia i mobilność pracowników</p> <p>Cel 7. Włączenie społeczne i podnoszenie poziomu i jakości życia</p> <p>Cel 8. Podnoszenie poziomu edukacji, kształcenie ustawiczne</p>	<p>Oś priorytetowa 8. Rynek pracy</p> <p>Oś priorytetowa 9. Włączenie społeczne</p> <p>Oś priorytetowa 10. Edukacja</p>	<p>CS2.1. Partycypacja mieszkańców w inicjatywach rozwojowych</p> <p>CS2.2. Zrewitalizowane obszary zamieszkania, obiekty i przestrzenie publiczne</p> <p>CS6.1. Kompleksowa integracja gmin</p>

## Priorytet 5. Pomoc techniczna

### Cel priorytetu

Sprawna administracyjnie jednostka, wdrażająca Strategię Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Aglomeracji Wałbrzyskiej.

### Główny wskaźnik monitoringu celu priorytetu

Liczba osób zatrudnionych – przy pełnym wariacie wdrażania nie mniej niż 35.

### Uzasadnienie priorytetu

Zadanie związane z administrowaniem środkami Funduszy Strukturalnych w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych wymaga zapewnienia jednostce wdrażającej administracyjnych zdolności, na które składają się zasoby ludzkie (pracownicy) i materialne (m.in. pomieszczenia, wyposażenie, sprzęt komputerowy, materiały eksploatacyjne). Ponadto aby zapewnić zdolność absorpcyjną Aglomeracji Wałbrzyskiej, należy podjąć odpowiednią akcję informacyjną i promocyjną. Ze względu na jakość funkcjonowania ZIT istotne będą działania szkoleniowe skierowane zarówno do personelu jednostki wdrażającej, jak też do beneficjentów. Istotnym elementem usprawniającym wdrażanie będzie wsparcie doradcze skierowane do urzędników i beneficjentów programu. Efektywność realizacji Strategii ZIT powinna być oceniana z wykorzystaniem narzędzi ewaluacyjnych.

### Organizacja wdrażania priorytetu

<b>Przykładowe typy projektów</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– zatrudnienie;</li> <li>– wynajem pomieszczeń;</li> <li>– podróże służbowe;</li> <li>– zakup oraz eksploatacja wyposażenia i sprzętu;</li> <li>– zapewnienie środków transportu;</li> <li>– zakup usług np. telekomunikacyjnych, szkoleniowych, doradczych, prawnych;</li> <li>– obsługa prac Komitetu Sterującego;</li> <li>– obsługa grup związanych z wdrażaniem ZIT;</li> <li>– archiwizacja dokumentów;</li> <li>– przygotowanie analiz, ekspertyz;</li> <li>– przygotowanie ewaluacji;</li> <li>– organizacja konferencji, seminariów;</li> <li>– przygotowanie materiałów promocyjnych i informacyjnych oraz ich dystrybucja;</li> <li>– realizacja imprez informacyjno-promocyjnych;</li> <li>– utworzenie i utrzymanie serwisów internetowych</li> </ul>
<b>Przykładowi beneficjenci</b>	Jednostka wdrażająca ZIT
<b>Maksymalny poziom dofinansowania</b>	85%

<b>Typ naboru</b>	– tryb pozakonkursowy zgodnie z wytycznymi IZ RPO WD 2014–2020
-------------------	--

## Wskaźniki monitoringu

### Wskaźniki produktu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Liczba zatrudnionych pracowników w jednostce wdrażającej ZIT	Osoby	System monitorowania	Zostanie oszacowana

### Wskaźniki rezultatu

Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Źródło danych	Wartość docelowa
Kontraktacja 100% dostępnych środków nie później niż do 2020 r.	% alokacji	System monitorowania	Zostanie oszacowana

## IX. Plan finansowy Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Wałbrzyskiej

Priorytet ZIT	Działanie	Oś priorytetowa RPO	Cel tematyczny UE	Priorytet inwestycyjny UE	Wsparcie UE (EUR)	Środki własne (EUR)	Wsparcie w podziale na fundusze		Ogółem
							EFS	EFRR	
1	1.1. Tworzenie atrakcyjnych warunków inwestowania oraz inkubacja firm innowacyjnych	Oś (1) Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka	3. Wzmacnianie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW)	3a. Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości	12 500 000 €	2 205 882 €	0 €	12 500 000 €	14 705 882 €
				3c. Wspieranie tworzenia i poszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług	10 000 000 €	1 764 706 €	0 €	10 000 000 €	11 764 706 €
2	2.1. Przeciwdziałania niskiej emisji w Aglomeracji Wałbrzyskiej	Oś (3) Gospodarka niskoemisyjna	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	4e. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu	21 250 000 €	3 750 000 €	0 €	21 250 000 €	25 000 000 €



						18 000 000 €	3 176 471 €	0 €	18 000 000 €	21 176 471 €
2.2. Poprawa efektywności energetycznej budynków publicznych i zasobów mieszkaniowych	Oś (3) Gospodarka niskoemisyjna	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	4c. Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym			18 000 000 €	3 176 471 €	0 €	18 000 000 €	21 176 471 €
2.3. Ochrona różnorodności biologicznej na obszarach miejskich i podmiejskich Aglomeracji Wałbrzyskiej	Oś (4) Środowisko i zasoby	6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami	6d. Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz wspieranie usług ekosystemowych, także poprzez program Natura 2000 i zieloną infrastrukturę			3 000 000 €	529 412 €	0 €	3 000 000 €	3 529 412 €
2.4. Wsparcie rewitalizacji fizycznej i gospodarczej ubogich społeczności miejskich i wiejskich	Oś (6) Infrastruktura spójności społecznej	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9b. Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich			16 250 000 €	2 867 647 €	0 €	16 250 000 €	19 117 647 €
2.5. Obszary przeprzemysłowe i środowisko miejskie Aglomeracji Wałbrzyskiej	Oś (4) Środowisko i zasoby	6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami				0 €	0 €	0 €	0 €	0 €
2.6. Poprawa poziomu edukacji i promowanie uczenia się przez całe życie	Oś (7) Infrastruktura edukacyjna	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10a. Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej			8 000 000 €	1 411 765 €	0 €	8 000 000 €	9 411 765 €

	2.7. Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego	Oś (4) Środowisko i zasoby	6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami	6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego	3 000 000 €	529 412 €	0 €	3 000 000 €	3 529 412 €
2.8. Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną	Oś (6) Infrastruktura spójności społecznej	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9a. Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych	9a. Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych	6 250 000 €	1 102 941 €	0 €	6 250 000 €	7 352 941 €
2.9. Poprawa stanu infrastruktury środowiska	Oś (4) Środowisko i zasoby	6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami	6b. Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie	6b. Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie	14 000 000 €	2 470 588 €	0 €	14 000 000 €	16 470 588 €

3	Sprawna i efektywna infrastruktura	3.1. Zapewnienie szybkiego, bezpośredniego połączenia Aglomeracji Wałbrzyskiej z jej otoczeniem	Oś (5) Transport	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury stecowej	7b. Zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi	15 000 000 €	2 647 059 €	0 €	15 000 000 €	17 647 059 €
3			Oś (5) Transport	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury stecowej 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości TIK	7d. Rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu 2c. Wzmacnianie zastosowań TIK dla e-administracji, e-uczenia się, e-włączenia społecznego, e-kultury i e-zdrowia	18 700 000 €	3 300 000 €	18 700 000 €	6 400 000 €	7 529 412 €
4	Aktywna społeczność	4.1. Pobudzenie aktywności lokalnych	Oś (8) Rynek pracy	8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników	8iii. Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy	12 500 000 €	0 €	12 500 000 €	0 €	12 500 000 €
4			Oś (8) Rynek pracy	8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników	8iv. Równouprawienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego	5 000 000 €	0 €	5 000 000 €	0 €	5 000 000 €

4.2. Poprawa poziomu edukacji i promowanie uczenia się przez całe życie	Oś (10) Edukacja	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10i. Ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia	13 750 000 €	0 €	13 750 000 €	0 €	13 750 000 €
Oś (10) Edukacja	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10iv. Lepsze dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy, ułatwianie przechodzenia z etapu kształcenia do etapu zatrudnienia oraz wzmacnianie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego i ich jakości, w tym poprzez mechanizmy prognozowania umiejętności, dostosowania programów nauczania oraz tworzenia i rozwoju systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami	3 250 000 €	3 250 000 €	0 €	3 250 000 €	0 €	3 250 000 €
4.3. Promowanie włączenia społecznego	Oś (9) Włączenie społeczne	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9i. Aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności	11 000 000 €	0 €	11 000 000 €	0 €	11 000 000 €

STRATEGIA ZINTEGROWANYCH INWESTYCJI TERYTORIALNYCH AGLOMERACJI WAŁBRZYSKIEJ

		Oś (9) Włączenie społeczne	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9iv. Ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym	8 250 000 €	0 €	8 250 000 €	0 €	8 250 000 €
		Oś (8) Rynek pracy	8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników	8vi. Aktywne i zdrowe starzenie się	3 000 000 €	0 €	3 000 000 €	0 €	3 000 000 €
5	Pomoc techniczna	Pomoc techniczna			2 500 000 €	441 176 €	2 500 000 €	0 €	2 941 176 €
<b>SUMA</b>					<b>211 600 000 €</b>	<b>27 326 471 €</b>	<b>59 250 000 €</b>	<b>152 350 000 €</b>	<b>238 926 471 €</b>

**X. Lista projektów strategicznych wdrażanych w formule pozakonkursowej**

Rozdział zostanie uzupełniony po wskazaniu przez ZIT AW projektów strategicznych

**XI. Lista projektów komplementarnych możliwych do realizacji w formule poza ZIT**

Rozdział zostanie uzupełniony po wskazaniu przez ZIT AW projektów komplementarnych możliwych do realizacji w formule poza ZIT

## XII. System wdrażania Strategii ZIT AW, w tym zasady i tryb wyboru projektów oraz propozycja kryteriów wyboru projektów

Rozporządzenie ogólne nie precyzuje szczegółowego zakresu obowiązków i uprawnień związanych z wdrażaniem ZIT, jaki może być przekazany na poziom lokalny, co umożliwia elastyczny podział zadań w ramach obowiązujących przepisów. Poniżej przedstawiono podział zadań dot. wdrażania pomiędzy Aglomerację Wałbrzyską oraz IZ RPO WD. Należy zaznaczyć, że przedmiotowa informacja będzie aktualizowana po zakończeniu trwających w tym zakresie negocjacji.

### Zadania Aglomeracji Wałbrzyskiej

- **prowadzenie Sekretariatu ZIT** – zapewnienie właściwego wsparcia administracyjnego dla organu zarządzającego ZIT oraz organów stanowiących i kontroli; zapewnienie warunków technicznych dla współpracy jednostek uczestniczących w ZIT; rozliczanie środków pomocy technicznej przekazywanych na funkcjonowanie ZIT; obsługa kadrowa zatrudnionych służb;
- **budowa potencjału instytucjonalnego** – zapewnienie warunków lokalowych oraz wyposażenia technicznego stanowisk pracy; zapewnienie kadr o wymaganych kwalifikacjach (znajomość funduszy europejskich, zamówień publicznych, księgowości i finansów publicznych, kwestii kadrowych, umiejętności zarządczych), w tym prowadzenie rekrutacji i szkoleń na podstawie przygotowanych planów; wypracowanie procedur i instrukcji wykonawczych określających funkcjonowanie ZIT, m.in. dla zapewnienia wymagań dla audytu, ewentualnie akredytacji; bieżąca współpraca z instytucją zarządzającą w zakresie zmieniających się warunków prawnych realizacji programu (które jak pokazuje obecna praktyka, są nieuniknione);
- **przygotowanie Strategii ZIT** – zapewnienie warunków dla dialogu pomiędzy uczestnikami ZIT;
- **obsługa Rady Samorządowej ZIT** – przygotowanie decyzji dot. Strategii ZIT oraz wyboru projektów do realizacji;
- **przygotowanie i ogłaszanie naborów** – przy wykorzystaniu Strategii ZIT oraz środków udostępnionych przez instytucję zarządzającą, ewentualna obsługa procesu preselekcji projektów, które mogą być zgłaszane w naborze;
- **przyjęcie wniosków o dofinansowanie i ich ocena** – obsługa administracyjna procesu rejestracji wniosków, ewentualnie opracowanie aplikacji elektronicznej dla wnioskujących, ocena formalna wniosków, nabór ekspertów do oceny merytorycznej lub korzystanie z ekspertów wyłonionych przez instytucję zarządzającą, rozliczanie pracy ekspertów;
- **wybór projektów do dofinansowania** – obsługa administracyjna procesu wyboru projektów, w tym zapewnienie warunków dla dialogu samorządów uczestniczących w ZIT;
- **kontraktacja i rozliczanie projektów** – weryfikacja dokumentacji przedstawianej do umów, podpisywanie umów, aneksowanie umów, rozwiązywanie umów;
- **przekazywanie płatności na rzecz beneficjentów** – weryfikacja merytoryczna i finansowa wniosków o płatność, wnioskowanie o środki do instytucji zarządzającej, płatności na rzecz beneficjentów;
- **kontrola realizowanych projektów** – przygotowanie i uzgodnienie z instytucją zarządzającą planu kontroli, realizacja kontroli planowych i kontroli *ad hoc*, w tym kontrola dokumentacji, kontrola na miejscu u beneficjenta, trwałości projektów, ewentualnie kontrola uprzednia postępowań dot. zamówień publicznych; wykrywanie nieprawidłowości, odzyskiwanie kwot nienależnie wypłaconych;
- **sprawozdawczość** – przekazywanie wkładów do wymaganych sprawozdań, monitorowanie udzielanej pomocy publicznej, udział w ewaluacjach organizowanych przez instytucję zarządzającą lub Ministerstwo Rozwoju Regionalnego;
- **informacja i promocja** – działalność związana z wymogami informowania społeczeństwa o realizacji RPO w części dot. ZIT;



- **uczestnictwo w pracach komitetu monitorującego** program operacyjny oraz ewentualnie w innych komitetach koordynujących.

#### Zadania Instytucji Zarządzającej RPO WD

- **zawarcie porozumienia ze strukturą ZIT AW** określającego zakres przekazywanych zadań, zasady przekazywania środków, finansowanie funkcjonowania ZIT (pomoc techniczna), obowiązki sprawozdawcze etc.;
- **finansowanie funkcjonowania struktury zarządzającej ZIT**, tj. zapewnienie środków pomocy technicznej na zatrudnienie i szkolenie osób wykonujących zadania ZIT, na zapewnienie odpowiednich warunków technicznych dla realizacji zadań ZIT (najem pomieszczeń lub adaptacja budynku, wyposażenie techniczne stanowisk pracy), na bieżące koszty administracyjne oraz wykonywanie wszelkich powierzonych zadań;
- **kontrola systemowa** – zapewnienie sprawnego funkcjonowania systemu zarządzania i kontroli po stronie ZIT, przygotowanie planu kontroli, kontrole planowe, kontrole *ad hoc*;
- **procedura odwoławcza** – rozpatrywanie odwołań, jakie mogą się pojawić w procesie wdrażania Strategii ZIT;
- **realokacja środków z ZIT** na podstawie opinii Komitetu Monitorującego – w sytuacji zagrożenia prawidłowego wydatkowania środków IZ RPO powinna mieć kompetencje do realokacji środków z ZIT na inne działania w programie. Decyzja ta powinna być poprzedzona pozytywną opinią Komitetu Monitorującego RPO.

**XIII. Odniesienie do stosowania instrumentów finansowych w ramach realizacji Strategii ZIT AW**

Nie przewiduje się stosowania instrumentów finansowych. Rozdział może być uzupełniony po zakończeniu przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego prac nad ewaluacją *ex ante* instrumentów finansowych w ramach RPO WD 2014–2020

**XIV. Opis procesu konsultacji społecznych Strategii ZIT AW**

Rozdział zostanie uzupełniony po zakończeniu konsultacji społecznych

**XV. Wyniki Strategicznej oceny oddziaływania na środowisko**

Rozdział zostanie uzupełniony po zakończeniu Strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

**XVI. Załączniki****Tabele z danymi statystycznymi**

Tabela 1. Podmioty gospodarcze – sektor prywatny

Gmina	2004	2012	Rok 2004 = 100
<b>Boguszów-Gorce</b>			
Sektor prywatny ogółem	1 201	1 229	102
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	878	758	86
Spółki handlowe	29	36	124
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	4	8	200
<b>Czarny Bór</b>			
Sektor prywatny ogółem	312	378	121
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	268	316	118
Spółki handlowe	6	10	167
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	2	3	150
<b>Gluszyca</b>			
Sektor prywatny ogółem	736	741	101
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	559	470	84
Spółki handlowe	23	24	104
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	8	8	100
<b>Jedlina-Zdrój</b>			
Sektor prywatny ogółem	409	466	114
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	331	362	109
Spółki handlowe	14	20	143
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	5	6	120
<b>gm. Kamienna Góra</b>			
Sektor prywatny ogółem	1 774	1 983	112
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	1 320	1 341	102
Spółki handlowe	108	138	128
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	40	50	125
<b>gw. Kamienna Góra</b>			
Sektor prywatny ogółem	491	687	140
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	411	584	142
Spółki handlowe	19	19	100
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	2	3	150
<b>Lubawka</b>			

Sektor prywatny ogółem	682	876	128
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	539	640	119
Spółki handlowe	30	42	140
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	13	16	123
<b>Mioszów</b>			
Sektor prywatny ogółem	555	610	110
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	414	405	98
Spółki handlowe	16	20	125
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	4	6	150
<b>gm. Nowa Ruda</b>			
Sektor prywatny ogółem	2 228	2 187	98
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	1 743	1 483	85
Spółki handlowe	90	108	120
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	35	37	106
<b>gw. Nowa Ruda</b>			
Sektor prywatny ogółem	773	789	102
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	682	660	97
Spółki handlowe	25	31	124
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	14	14	100
<b>Szczawno-Zdrój</b>			
Sektor prywatny ogółem	972	1061	109
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	748	749	100
Spółki handlowe	48	64	133
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	16	15	94
<b>Stare Bogaczowice</b>			
Sektor prywatny ogółem	317	366	115
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	268	300	112
Spółki handlowe	15	20	133
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	4	4	100
<b>Świebodzice</b>			
Sektor prywatny ogółem	2 199	2 135	97
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	1 775	1 518	86
Spółki handlowe	132	157	119
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	39	41	105
<b>Walim</b>			
Sektor prywatny ogółem	442	500	113
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	351	364	104

Spółki handlowe	24	34	142
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	4	6	150
<b>Wałbrzych</b>			
Sektor prywatny ogółem	13 092	12 899	99
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	9 688	8 313	86
Spółki handlowe	778	851	109
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	143	142	99
<b>Świdnica</b>			
Sektor prywatny ogółem	7 541	8 047	107
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	5 544	5 148	93
Spółki handlowe	454	604	133
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	113	153	135
<b>Jaworzyna Śląska</b>			
Sektor prywatny ogółem	561	726	129
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	445	518	116
Spółki handlowe	24	30	125
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	11	13	118
<b>Strzegom</b>			
Sektor prywatny ogółem	2 381	2 587	109
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	1 802	1 850	103
Spółki handlowe	131	146	111
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	39	38	97
<b>Żarów</b>			
Sektor prywatny ogółem	792	1 030	130
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	648	720	111
Spółki handlowe	36	67	186
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	8	20	250
<b>Dobromierz</b>			
Sektor prywatny ogółem	329	393	119
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	264	305	116
Spółki handlowe	17	25	147
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	10	10	100
<b>Marcinowice</b>			
Sektor prywatny ogółem	402	502	125
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	294	376	128
Spółki handlowe	39	41	105
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	15	17	113
<b>gw. Świdnica</b>			
Sektor prywatny ogółem	1 120	1 418	127

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	944	1 194	126
Spółki handlowe	52	62	119
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	12	10	83
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>			
<b>Sektor prywatny ogółem</b>	<b>39 309</b>	<b>41 610</b>	<b>106</b>
<b>Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą</b>	<b>29 916</b>	<b>28 374</b>	<b>95</b>
<b>Spółki handlowe</b>	<b>2 110</b>	<b>2 549</b>	<b>121</b>
<b>Spółki z udziałem kapitału zagranicznego</b>	<b>541</b>	<b>620</b>	<b>115</b>
<b>Dolny Śląsk</b>			
Sektor prywatny ogółem	288 627	321 590	111
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	228 244	232 065	102
Spółki handlowe	17 648	28 093	159
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	5 082	6 910	136
<b>Polska</b>			
Sektor prywatny ogółem	3 442 317	3 851 828	112
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	2 763 380	2 917 272	106
Spółki handlowe	214 974	344 323	160
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego	51 347	74 633	145

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 2. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców

Gmina	2009	2012	Dynamika Rok 2009 = 100	Polska = 100 Rok 2012	Dolny Śląsk = 100 Rok 2012
Boguszów-Gorce	992	947	95	92	82
Czarny Bór	780	806	103	78	70
Głuszycza	879	986	112	96	85
Jedlina-Zdrój	1 118	950	85	92	82
gm. Kamienna Góra	1 055	1 148	109	111	99
gw. Kamienna Góra	672	778	116	75	67
Lubawka	814	864	106	84	75
Mieroszów	951	1 055	111	102	91
gm. Nowa Ruda	1 067	1 106	104	107	96
gw. Nowa Ruda	693	674	97	65	58
Szczawno-Zdrój	1 921	1 892	98	183	164
Stare Bogaczowice	826	881	107	85	76
Świebodzice	1 085	1 061	98	103	92
Walim	1 002	1 050	105	102	91
Wałbrzych	1 123	1 176	105	114	102
Świdnica	1 330	1 402	105	136	121



Jaworzyna Śląska	720	750	104	73	65
Strzegom	1 006	1 043	104	101	90
Żarów	820	880	107	85	76
Dobromierz	776	751	97	73	65
Marcinowice	741	795	107	77	69
gw. Świdnica	839	868	103	84	75
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>964</b>	<b>994</b>	<b>104</b>	<b>96</b>	<b>86</b>
<b>Dolny Śląsk</b>	<b>1 101</b>	<b>1 156</b>	<b>105</b>	<b>112</b>	<b>100</b>
<b>Polska</b>	<b>981</b>	<b>1 032</b>	<b>105</b>	<b>100</b>	<b>89</b>

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 3. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym

Gmina	2004	2012	Rok 2004 = 100	Dolny Śląsk = 100 2012
Boguszów-Gorce	20,5	14,2	69,3	171,1
Czarny Bór	16,8	13,1	78,0	157,8
Głuszycza	17,6	11,9	67,6	143,4
Jedlina-Zdrój	19,0	9,3	48,9	112,0
gm. Kamienna Góra	14,4	12,2	84,7	147,0
gw. Kamienna Góra	14,7	10,5	71,4	126,5
Lubawka	17,8	11,0	61,8	132,5
Mioszów	20,7	10,6	51,2	127,7
gm. Nowa Ruda	18,6	13,9	74,7	167,5
gw. Nowa Ruda	21,4	15,7	73,4	189,2
Szczawno-Zdrój	14,8	8,4	56,8	101,2
Stare Bogaczowice	17,3	9,1	52,6	109,6
Świebodzice	15,6	9,1	58,3	109,6
Walim	23,3	13,9	59,7	167,5
Wałbrzych	16,8	10,5	62,5	126,5
Świdnica	14,1	7,4	52,5	89,2
Jaworzyna Śląska	15,4	8,0	51,9	96,4
Strzegom	18,3	11,6	63,4	139,8
Żarów	15,8	6,9	43,7	83,1
Dobromierz	18,3	13,4	73,2	161,4
Marcinowice	14,1	7,1	50,4	85,5
gw. Świdnica	15,6	7,3	46,8	88,0
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>17,3</b>	<b>10,7</b>	<b>61,5</b>	<b>128,8</b>
<b>Dolny Śląsk</b>	<b>13,6</b>	<b>8,3</b>	<b>61,0</b>	<b>100,0</b>

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 4. Ludność gmin Aglomeracji Wałbrzyskiej w latach 2004–2012

Gmina	2004	2012	Rok 2004 = 100	Dolny Śląsk = 100 2012
Boguszów-Gorce	16 815	16 417	97,6	0,6
Czarny Bór	4 804	4 850	101,0	0,2

Głuszycza	9 379	9 040	96,4	0,3
Jedlina-Zdrój	5 155	5 033	97,6	0,2
gm. Kamienna Góra	21 675	20 342	93,9	0,7
gw. Kamienna Góra	8 663	9 007	104,0	0,3
Lubawka	11 728	11 477	97,9	0,4
Mieroszów	7 582	7 212	95,1	0,2
gm. Nowa Ruda	24 697	23 475	95,1	0,8
gw. Nowa Ruda	12 323	12 163	98,7	0,4
Szczawno-Zdrój	5 544	5 882	106,1	0,2
Stare Bogaczowice	4 112	4 245	103,2	0,1
Świebodzice	23 233	23 306	100,3	0,8
Walim	5 751	5 754	100,1	0,2
Wałbrzych	127 566	119 171	93,4	4,1
Świdnica	60 541	59 737	98,7	2,0
Jaworzyna Śląska	10 294	10 468	101,7	0,4
Strzegom	27 220	26 991	99,2	0,9
Żarów	12 340	12 655	102,6	0,4
Dobromierz	5 487	5 381	98,1	0,2
Marcinowice	6 560	6 480	98,8	0,2
gw. Świdnica	15 181	16 719	110,1	0,6
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>426 650</b>	<b>415 805</b>	<b>97,5</b>	<b>14,3</b>
<b>Dolny Śląsk</b>	<b>2 890 967</b>	<b>2 914 362</b>	<b>100,8</b>	<b>100,0</b>

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 5. Saldo migracji wewnętrznych w Aglomeracji Wałbrzyskiej w latach 2004–2012

Gmina	2004	2012
Boguszów-Gorce	-37	-76
Czarny Bór	-9	-13
Głuszycza	-6	-26
Jedlina-Zdrój	-19	-19
Kamienna Góra (miasto)	-75	-97
Kamienna Góra (wieś)	-14	24
Lubawka	12	-23
Mieroszów	-8	-39
Nowa Ruda (miasto)	-122	-105
Nowa Ruda (wieś)	41	-12
Stare Bogaczowice	24	14
Szczawno-Zdrój	24	-27
Świebodzice	-26	72
Walim	-3	32
Wałbrzych	-541	-257
Świdnica	-273	-292
Jaworzyna Śląska	-7	-22
Strzegom	-117	-38
Żarów	7	15
Dobromierz	-11	-32
Marcinowice	15	-17

Gmina	2004	2012
gw. Świdnica	83	232
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>-1062</b>	<b>-706</b>

Źródło: opracowanie na podstawie Perspektywy Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej. Analiza sytuacyjna.

Tabela 6. Przemiany potencjału demograficznego w Aglomeracji Wałbrzyskiej

Gmina	Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym		Przyrost naturalny na 1000 ludności	
	2004	2012	2004	2012
Boguszów-Gorce	90,1	116,6	-2,5	-2,2
Czarny Bór	50,6	74,0	0,8	0,2
Głuszyca	85,8	113,9	-2,9	-3,1
Jedlina-Zdrój	95,6	117,3	-7,8	-3,8
gm. Kamienna Góra	87,3	124,0	-2,3	-4,7
gw. Kamienna Góra	54,4	67,1	-0,3	-1,3
Lubawka	74,4	99,6	-3,0	-3,6
Mioszów	86,0	120,8	-5,4	-6,3
gm. Nowa Ruda	99,2	143,7	-3,1	-5,2
gw. Nowa Ruda	83,4	103,9	-2,3	-4,8
Szczawno-Zdrój	156,4	164,0	-9,1	-8,1
Stare Bogaczowice	72,1	92,3	-2,4	-4,5
Świebodzice	83,9	114,4	-2,3	-4,0
Walim	81,2	108,4	-3,6	-1,7
Wałbrzych	106,8	140,6	-4,8	-5,9
Świdnica	85,3	132,5	-1,1	-2,8
Jaworzyna Śląska	68,6	85,6	-4,1	-0,4
Strzegom	70,2	101,0	0,0	-0,5
Żarów	67,9	88,1	0,0	-0,7
Dobromierz	70,9	87,8	0,4	-3,5
Marcinowice	53,1	70,3	2,3	-0,3
gw. Świdnica	61,2	75,1	-0,5	0,1
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>81,1</b>	<b>106,4</b>	<b>-2,4</b>	<b>-3,1</b>

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 7. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców

Gmina	2005	2012	Rok 2005 = 100	Polska = 100	Dolny Śląsk = 100
Boguszów-Gorce	13	18	138	60	56
Czarny Bór	39	47	121	157	147
Głuszyca	11	22	200	73	69
Jedlina-Zdrój	8	22	275	73	69
gm. Kamienna Góra	21	28	133	93	88
gw. Kamienna Góra	18	39	217	130	122
Lubawka	21	33	157	110	103

Mioszów	15	31	207	103	97
gm. Nowa Ruda	14	17	121	57	53
gw. Nowa Ruda	13	24	185	80	75
Szczawno-Zdrój	25	32	128	107	100
Stare Bogaczowice	12	26	217	87	81
Świebodzice	9	15	167	50	47
Walim	25	35	140	117	109
Wałbrzych	20	29	145	97	91
Świdnica	19	30	158	100	94
Jaworzyna Śląska	15	23	153	77	72
Strzegom	15	21	140	70	66
Żarów	23	29	126	97	91
Dobromierz	18	32	178	107	100
Marcinowice	21	29	138	97	91
gw. Świdnica	8	14	175	47	44
<b>Agglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>17</b>	<b>27</b>	<b>164</b>	<b>90</b>	<b>85</b>
<b>Dolny Śląsk</b>	<b>21</b>	<b>32</b>	<b>152</b>	<b>107</b>	<b>100</b>
<b>Polska</b>	<b>21</b>	<b>30</b>	<b>143</b>	<b>100</b>	<b>94</b>

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 8. Infrastruktura przedszkolna

Gmina	2004	2012	Rok 2004 = 100
<b>Boguszów-Gorce</b>			
Liczba przedszkoli	2	2	100
Miejsca	215	288	134
Liczba dzieci	197	238	121
<b>Czarny Bór</b>			
Liczba przedszkoli	1	1	100
Miejsca	125	120	96
Liczba dzieci	105	112	107
<b>Głuszycza</b>			
Liczba przedszkoli	1	1	100
Miejsca	106	157	148
Liczba dzieci	96	147	153
<b>Jedlina-Zdrój</b>			
Liczba przedszkoli	1	1	100
Miejsca	84	75	89
Liczba dzieci	80	75	94
<b>gm. Kamienna Góra</b>			
Liczba przedszkoli	3	4	133
Miejsca	393	598	152
Liczba dzieci	404	547	135

<b>gw. Kamienna Góra</b>			
Liczba przedszkoli	1	1	100
Miejsca	25	25	100
Liczba dzieci	25	25	100
<b>Lubawka</b>			
Liczba przedszkoli	3	2	67
Miejsca	231	255	110
Liczba dzieci	205	270	132
<b>Mioszów</b>			
Liczba przedszkoli	2	2	100
Miejsca	177	180	102
Liczba dzieci	145	153	106
<b>gm. Nowa Ruda</b>			
Liczba przedszkoli	4	4	100
Miejsca	221	275	124
Liczba dzieci	197	264	134
<b>gw. Nowa Ruda</b>			
Liczba przedszkoli	7	7	100
Miejsca	337	332	99
Liczba dzieci	246	304	124
<b>Szczawno-Zdrój</b>			
Liczba przedszkoli	1	1	100
Miejsca	100	125	125
Liczba dzieci	88	130	148
<b>Stare Bogaczowice</b>			
Liczba przedszkoli	0	0	0
Miejsca	0	0	0
Liczba dzieci	0	0	0
<b>Świebodzice</b>			
Liczba przedszkoli	3	5	167
Miejsca	450	725	161
Liczba dzieci	412	616	150
<b>Walim</b>			
Liczba przedszkoli	0	0	0
Miejsca	0	0	0
Liczba dzieci	0	0	0
<b>Wałbrzych</b>			
Liczba przedszkoli	19	23	121
Miejsca	2 245	2 727	121

Liczba dzieci	1 984	2 390	120
<b>Świdnica</b>			
Liczba przedszkoli	11	14	127
Miejsca	1 057	1 567	148
Liczba dzieci	932	1 501	161
<b>Jaworzyna Śląska</b>			
Liczba przedszkoli	1	1	100
Miejsca	150	150	100
Liczba dzieci	90	197	219
<b>Strzegom</b>			
Liczba przedszkoli	6	6	100
Miejsca	518	514	99
Liczba dzieci	434	506	117
<b>Żarów</b>			
Liczba przedszkoli	1	2	200
Miejsca	112	227	203
Liczba dzieci	104	237	228
<b>Dobromierz*</b>			
Liczba przedszkoli	0	0	0
Miejsca	0	0	0
Liczba dzieci	0	0	0
<b>Marcinowice</b>			
Liczba przedszkoli	0	1	
Miejsca	0	18	
Liczba dzieci	0	7	
<b>gw. Świdnica</b>			
Liczba przedszkoli	2	4	200
Miejsca	116	208	179
Liczba dzieci	104	187	180
<b>Agglomeracja Wałbrzyska</b>			
<b>Liczba przedszkoli</b>	69	82	119
<b>Miejsca</b>	6 662	8 566	129
<b>Liczba dzieci</b>	5 848	7 906	135
<b>Dolny Śląsk</b>			
Liczba przedszkoli	493	616	125
Miejsca	51 113	67 924	133
Liczba dzieci	46 764	65 934	141

<b>Polska</b>			
Liczba przedszkoli	7 746	9 823	127
Miejsca	683 164	930 223	136
Liczba dzieci	644 128	911 507	142

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

\* w Dobromierzu funkcjonują trzy oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych. W 2012 r. uczęszczało do nich 76 dzieci.

Tabela 9. Uczniowie – szkoła podstawowa i gimnazjum

Gmina	2004	2012	Rok 2004 = 100
<b>Boguszów-Gorce</b>			
Szkoła podstawowa	1 094	759	69
Gimnazjum	667	368	55
<b>Czarny Bór</b>			
Szkoła podstawowa	404	327	81
Gimnazjum	265	221	83
<b>Głuszyca</b>			
Szkoła podstawowa	605	447	74
Gimnazjum	360	223	62
<b>Jedlina-Zdrój</b>			
Szkoła podstawowa	314	246	78
Gimnazjum	237	186	78
<b>gm. Kamienna Góra</b>			
Szkoła podstawowa	1 549	1 086	70
Gimnazjum	1 005	725	72
<b>gw. Kamienna Góra</b>			
Szkoła podstawowa	640	544	85
Gimnazjum	298	195	65
<b>Lubawka</b>			
Szkoła podstawowa	834	618	74
Gimnazjum	473	325	69
<b>Mieroszów</b>			
Szkoła podstawowa	554	376	68
Gimnazjum	335	163	49
<b>gm. Nowa Ruda</b>			
Szkoła podstawowa	1 565	1 044	67
Gimnazjum	939	617	66
<b>gw. Nowa Ruda</b>			
Szkoła podstawowa	958	607	63
Gimnazjum	536	302	56
<b>Szczawno-Zdrój</b>			

Szkoła podstawowa	261	189	72
Gimnazjum	156	128	82
<b>Stare Bogaczowice</b>			
Szkoła podstawowa	251	187	75
Gimnazjum	141	128	91
<b>Świebodzice</b>			
Szkoła podstawowa	1 529	1 106	72
Gimnazjum	897	574	64
<b>Walim</b>			
Szkoła podstawowa	317	249	79
Gimnazjum	214	142	66
<b>Wałbrzych</b>			
Szkoła podstawowa	7 428	5 352	72
Gimnazjum	4 785	3 103	65
<b>Świdnica</b>			
Szkoła podstawowa	3 971	2 939	74
Gimnazjum	2 514	1 627	65
<b>Jaworzyna Śląska</b>			
Szkoła podstawowa	779	490	63
Gimnazjum	464	295	64
<b>Strzegom</b>			
Szkoła podstawowa	1 962	1 430	73
Gimnazjum	1 155	766	66
<b>Żarów</b>			
Szkoła podstawowa	868	716	82
Gimnazjum	532	392	74
<b>Dobromierz</b>			
Szkoła podstawowa	372	304	82
Gimnazjum	250	141	56
<b>Marcinowice</b>			
Szkoła podstawowa	505	394	78
Gimnazjum	312	208	67
<b>gw. Świdnica</b>			
Szkoła podstawowa	1 075	853	79
Gimnazjum	745	704	94
<b>Agglomeracja Wałbrzyska</b>			
<b>Szkoła podstawowa</b>	27 835	20 263	73
<b>Gimnazjum</b>	17 280	11 141	64
<b>Dolny Śląsk</b>			



Szkoła podstawowa	189 437	146 896	78
Gimnazjum	117 749	80 891	69
<b>Polska</b>			
Szkoła podstawowa	2 723 785	2 160 861	79
Gimnazjum	1 660 503	1 177 480	71

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 10. Szkoły podstawowe i gimnazjalne w Aglomeracji Wałbrzyskiej

Gmina	Liczba szkół	
	2005	2012
<b>Boguszów-Gorce</b>		
Szkoły podstawowe	3	3
Gimnazja	2	2
<b>Czarny Bór</b>		
Szkoły podstawowe	2	2
Gimnazja	1	1
<b>Głuszyca</b>		
Szkoły podstawowe	3	3
Gimnazja	1	1
<b>Jedlina-Zdrój</b>		
Szkoły podstawowe	1	1
Gimnazja	1	1
<b>gm. Kamienna Góra</b>		
Szkoły podstawowe	3	3
Gimnazja	5	5
<b>gw. Kamienna Góra</b>		
Szkoły podstawowe	4	4
Gimnazja	2	2
<b>Lubawka</b>		
Szkoły podstawowe	3	3
Gimnazja	2	2
<b>Mioszów</b>		
Szkoły podstawowe	4	4
Gimnazja	2	2
<b>gm. Nowa Ruda</b>		
Szkoły podstawowe	5	5
Gimnazja	5	5
<b>gw. Nowa Ruda</b>		
Szkoły podstawowe	7	6
Gimnazja	4	3
<b>Stare Bogaczowice</b>		
Szkoły podstawowe	2	2
Gimnazja	1	1

<b>Szczawno-Zdrój</b>		
Szkoły podstawowe	2	2
Gimnazja	2	2
<b>Świebodzice</b>		
Szkoły podstawowe	6	6
Gimnazja	5	5
<b>Walim</b>		
Szkoły podstawowe	3	2
Gimnazja	2	3
<b>Wałbrzych</b>		
Szkoły podstawowe	23	19
Gimnazja	19	19
<b>Świdnica</b>		
Szkoła podstawowa	13	11
Gimnazjum	8	8
<b>Jaworzyna Śląska</b>		
Szkoła podstawowa	4	3
Gimnazjum	1	1
<b>Strzegom</b>		
Szkoła podstawowa	10	10
Gimnazjum	5	5
<b>Żarów</b>		
Szkoła podstawowa	5	5
Gimnazjum	2	2
<b>Dobromierz</b>		
Szkoła podstawowa	3	3
Gimnazjum	1	1
<b>Marcinowice</b>		
Szkoła podstawowa	4	3
Gimnazjum	1	1
<b>gw. Świdnica</b>		
Szkoła podstawowa	8	7
Gimnazjum	4	4
<b>AGLOMERACJA WAŁBRZYSKA</b>		
<b>Szkoła podstawowa</b>	118	107
<b>Gimnazjum</b>	76	76
<b>Dolny Śląsk</b>		
Szkoła podstawowa	875	792
Gimnazjum	480	500
<b>Polska</b>		
Szkoła podstawowa	14 774	13 555
Gimnazjum	7 100	7 573

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 11. Zakłady opieki zdrowotnej

Gmina	2004	2012
Boguszów-Gorce	1	3
Czarny Bór	1	3
Głuszycza	2	3
Jedlina-Zdrój	1	3
gm. Kamienna Góra	4	11
gw. Kamienna Góra	0	2
Lubawka	5	4
Mieroszów	2	3
gm. Nowa Ruda	4	12
gw. Nowa Ruda	1	4
Szczawno-Zdrój	2	4
Stare Bogaczowice	1	1
Świebodzice	4	8
Walim	1	2
Wałbrzych	21	36
Świdnica	15	27
Jaworzyna Śląska	2	3
Strzegom	5	9
Żarów	3	4
Dobromierz	1	2
Marcinowice	1	3
gw. Świdnica	2	3
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>79</b>	<b>152</b>

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 12. Odsetek gospodarstw domowych korzystających z infrastruktury wodno-kanalizacyjnej

Gmina	2004	2012
<b>Boguszów-Gorce</b>		
wodociągi	98,4	98,5
kanalizacja	28,7	33,9
<b>Czarny Bór</b>		
wodociągi	91,5	91,6
kanalizacja	21	23,3
<b>Głuszycza</b>		
wodociągi	92,1	93,8
kanalizacja	47,8	47,8
<b>Jedlina-Zdrój</b>		
wodociągi	91,8	92,8
kanalizacja	54,3	55,3
<b>gm. Kamienna Góra</b>		
wodociągi	98,1	98,2

kanalizacja	80,8	81,1
<b>gw. Kamienna Góra</b>		
wodociągi	79,6	81,6
kanalizacja	31,8	34,4
<b>Lubawka</b>		
wodociągi	81,3	82,7
kanalizacja	57,5	64,9
<b>Mieroszów</b>		
wodociągi	86	89,6
kanalizacja	28,6	29,7
<b>gm. Nowa Ruda</b>		
wodociągi	96,8	96,9
kanalizacja	70,8	71,6
<b>gw. Nowa Ruda</b>		
wodociągi	87,3	87,6
kanalizacja	2,3	6,4
<b>Szczawno-Zdrój</b>		
wodociągi	96,6	96,7
kanalizacja	80,5	81,3
<b>Stare Bogaczowice</b>		
wodociągi	56,5	92,0*
kanalizacja	0	43,0*
<b>Świebodzice</b>		
wodociągi	97,8	97,9
kanalizacja	73,5	74,5
<b>Walim</b>		
wodociągi	64,6	66,3
kanalizacja	35,6	36,2
<b>Wałbrzych</b>		
wodociągi	97,6	97,6
kanalizacja	77,2	78,2
<b>Świdnica</b>		
wodociągi	98,5	98,6
kanalizacja	91,2	91,8
<b>Jaworzyna Śląska</b>		
wodociągi	96,5	96,5
kanalizacja	40,9	40,7
<b>Strzegom</b>		
wodociągi	94,1	94,3
kanalizacja	61,8	65,7
<b>Żarów</b>		
wodociągi	95,5	95,9
kanalizacja	45,1	46,3
<b>Dobromierz</b>		
wodociągi	58	66,0

kanalizacja	0,5	9,9
<b>Marcinowice</b>		
wodociągi	93	93,4
kanalizacja	10	28,3
<b>gw. Świdnica</b>		
wodociągi	73,4	75,6
kanalizacja	18,8	24,8
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>		
<b>wodociągi</b>	87,5	88,7
<b>kanalizacja</b>	43,6	47,2
<b>Dolny Śląsk</b>		
wodociągi	90,6	91,9
kanalizacja	65,7	70,1
<b>Polska</b>		
wodociągi	85,5	87,9
kanalizacja	58,3	64,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL (\*dane na podstawie weryfikacji gminy Stare Bogaczowice).

Tabela 13. Zasoby mieszkaniowe

Gmina	2005	2012	2005 = 100
Boguszów-Gorce	6 539	6 628	101
Czarny Bór	1 442	1 502	104
Głuszycza	3 481	3 518	101
Jedlina-Zdrój	1 891	1 877	99
gm. Kamienna Góra	7 904	7 939	100
gw. Kamienna Góra	2 567	2 728	106
Lubawka	4 126	4 236	103
Mieroszów	2 737	2 774	101
gm. Nowa Ruda	9 218	9 246	100
gw. Nowa Ruda	4 257	4 348	102
Szczawno-Zdrój	2 251	2 373	105
Stare Bogaczowice	1 330	1 210	91
Świebodzice	8 500	8 823	104
Walim	1 992	2 069	104
Wałbrzych	49 925	50 591	101
Świdnica	22 427	23 674	106
Jaworzyna Śląska	3 395	3 524	104
Strzegom	9 144	9 303	102
Żarów	4 106	4 212	103
Dobromierz	1 755	1 733	99
Marcinowice	1 840	1 976	107
gw. Świdnica	4 711	5 291	112
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>155 538</b>	<b>159 575</b>	<b>103</b>
<b>Dolny Śląsk</b>	<b>1 010 422</b>	<b>1 095 568</b>	<b>108</b>

<b>Polska</b>	12 776 140	13 722 786	107
---------------	------------	------------	-----

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Tabela 14. Ilość odpadów zmieszanych zbieranych w Aglomeracji Wałbrzyskiej w latach 2005–2012 w podziale na gminy (tony)

Gmina	Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku [t]		
	2005	2012	2005 = 100
Boguszów-Gorce	7 061	5 695	81
Czarny Bór	1 115	1 270	114
Głuszyca	1 985	2 114	106
Jedlina-Zdrój	1 463	1 382	94
gm. Kamienna Góra	11 300	9 975	88
gw. Kamienna Góra	2663	1 743	65
Lubawka	3013	3 501	116
Mioszów	1 705	2 443	143
gm. Nowa Ruda	11 554	8 151	71
gw. Nowa Ruda	2 831	3 140	111
Stare Bogaczowice	904	945	86
Szczawno-Zdrój	2 652	2 400	105
Świebodzice	9 483	10 015	90
Walim	1 244	1 160	106
Wałbrzych	41 451	39 550	93
Świdnica	16 908	18 130	95
Jaworzyna Śląska	3 004	2 705	107
Strzegom	10 382	8 680	90
Żarów	4 380	2 878	84
Dobromierz	715	787	66
Marcinowice	959	1 218	110
gw. Świdnica	2 539	3 536	127
<b>140 690</b>	<b>132 601</b>	<b>94</b>	

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych.

Tabela 15. Dostępność do Internetu w Aglomeracji Wałbrzyskiej

Jednostka	Ludność zamieszkała na obszarach			Realny dostęp do istniejącej infrastruktury	
	Białych (%)	Szarych (%)	Czarnych (%)	Dostępowej (%)	Dystrybucyjno-szkieletowej (%)
Kamienna Góra	0	0	100	100	100
gm. Kamienna Góra	25	42	33	75	33
Lubawka	7	93	0	93	0
gm. Nowa Ruda	0	0	100	100	100
gw. Nowa Ruda	0	98	2	100	2
Świebodzice	0	0	100	100	100
Boguszów-Gorce	0	0	100	100	100
Jedlina-Zdrój	0	100	0	100	0
Szczawno-Zdrój	0	0	100	100	100
Czarny Bór	24	76	0	76	0

Głuszycza	0	100	0	100	0
Mieroszów	0	100	0	100	0
Stare Bogaczowice	0	0	100	100	100
Walim	7	54	38	93	38
Wałbrzych	0	0	100	100	100
Świdnica	0	0	100	100	100
Jaworzyna Śląska	0	0	100	100	100
Strzegom	0	27	73	100	73
Żarów	0	21	79	100	79
Dobromierz	0	70	30	100	30
Marcinowice	0	0	100	100	100
gw. Świdnica	2	45	53	98	53
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>3</b>	<b>38</b>	<b>59</b>	<b>97</b>	<b>59</b>

Źródło: opracowanie na podstawie Studium wykonalności.

Tabela 16. Obszary prawnie chronione w Aglomeracji Wałbrzyskiej (w ha)

Gmina	2012	Dolny Śląsk = 100	Aglomeracja Wałbrzyska = 100
Boguszów-Gorce	550	0,15	1,87
Czarny Bór	1 363	0,37	4,64
Głuszycza	2 542	0,69	8,66
Jedlina-Zdrój	1 205	0,32	4,11
gm. Kamienna Góra	126	0,03	0,43
gw. Kamienna Góra	3 407	0,92	11,61
Lubawka	10	0,00	0,03
Mieroszów	3 040	0,82	10,36
gm. Nowa Ruda	0	0	0
gw. Nowa Ruda	3 558	0,96	12,12
Szczawno-Zdrój	610	0,16	2,08
Stare Bogaczowice	2 689	0,72	9,16
Świebodzice	253	0,07	0,86
Walim	3 303	0,89	11,26
Wałbrzych	1 434	0,39	4,89
Świdnica	0	0	0
Jaworzyna Śląska	0	0	0
Strzegom	150	0,04	0,51
Żarów	0	0	0
Dobromierz	769	0,21	2,62
Marcinowice	480	0,13	1,64
gw. Świdnica	3 856	1,04	13,14
<b>Aglomeracja Wałbrzyska</b>	<b>30 114</b>	<b>7,91</b>	<b>100,00</b>
<b>Dolny Śląsk</b>	<b>371 020</b>	<b>100,00</b>	<b>1 264,34</b>

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.